

Biblioteca Centrală Universitară
București

COTA 5446

Sublet

INVENTAR 416909

LASCAR VIORESCU

Scrieri literare :

Kotzebue , Lascar Viorescu, o iconă a Moldovei din 1851, <i>LeŃ B.</i> un volum	4 —
In legătură de lux	6 —
Kotzebue , Din Moldova, Descrieri și schițe	2 —
In legătură de lux	3 —
Nicolae Tincu , Monologuri în versuri, seria II	1 —
Mihaiu de Bonacchi , Psyche, traducere din Lucius Apulejus	1 —
Mihaiu de Bonacchi , Talpa țerei, nuvele sătesci	—
Jip , Topo, cum au petrecut 3 copii români în Italia, ilustrat	3 —
Th. M. Stoenescu , Poesii, un volum în-8 ^o	4 —
In legătură de lux	6 —
Rădulescu-Niger și Nicolae Tincu , Dómnă Kiajna, dramă istorică în 5 acte	2 —
Alex. A. Sturdza , Les facettes, poesies	3 —
Mihaiu de Bonacchi , Poesii, un volum în legătură de lux	7 —
Genoveva de Brabant , un volum în-4 ^o , cu 6 aquarele, cartonat	3 —
Carmen Sylva , Meșterul Manole, recenziune critică de St. Velescu	1 —
Nenițescu Ion , Puł de Leı. Poesii eroice și naționale, un volum în-8 ^o	4 —
In legătură de lux	6 —
Caragiale I. L. , Năpasta, dramă în 2 acte	1 50
Șăineanu L. , Linguistica contemporană sau șcóla neo-gramaticală	1 —
Dr. Gaster , Literatura populară română	5 —
In legătură de pânză	6 50
De la Vrancea , Liniște, ediție de lux	3 —
De la Vrancea , Sultânica, legat	6 —
De la Vrancea , Trubadurul, un volum	4 —
In legătură de lux	6 —
Const. Mille , Dinu Milian, roman, un vol.	4 —
In legătură de lux	6 —
Const. Mille , Feciorul Popei, un volum	4 —
In legătură de lux	6 —
Veronica Micle , Poesii, un volum	3 —
In legătură de lux	5 —
Al. Macedonski , Poesii, Iades, un volum	4 —
In legătură de lux	6 —
Carol Scrob , Poesii complete, un volum	4 —
In legătură de lux	6 —
Buffon , Discours sur le style, cu un studiu liter. de B. Florescu	1 —
Theochar Alexi , Ciarda albă, poemă	— 50
Carmen Sylva , Pablo Domenich, istorie militară	— 50
Cooper. I. Fenimore , Ciorap-de-piele, povești americane, un volum în-4 ^o , ilustrat	5 —

Lascar

Viorescu

O ICOANĂ

A MOLDOVEI din 1851

DE

WILHELM DE KOTZEBUE

TRADUS DIN LIMBA GERMANĂ, DE A. M.

BUCURESCI

IG. HAIMANN, LIBRAR-EDITOR

102, CALEA VICTORIEI, 102.

1892.

Biblioteca Universitară
Colec. 5446 dublet
Inventor 416909

5446 dublet

BUCUREȘTI
NOUA TIPOGRAFIA JOAN WEISS
29, CALEA VICTORIEI, 29.

B.C.U. Bucuresti

C416909

Domnișoarei Olga Frangopolu

CAPITOLUL I

I n t r o d u c e r e

Am mai istorisit eu câte-ceva de prin Moldova într'o cărticică căreia nu i-a lipsit bună-voința unui oarecare număr de cititori ¹⁾.

Cea mai mare parte de povestiri erau mici descrieri despre întâmplări de călătorie așa cum și le păstrează ori-cine în minte; viața socială abia se atingea în treacăt. Istorisirea de față e menită să pătrundă ceva mai adânc în această viață, dar caută și dânsa să se ferească de orî-ce pedanterie.

Cu greu mi-aș putea închipui ca vre-un locuitor din Principatele-Dunărene să-mi fi luat în nume de rău, dacă în acea cărticică câte-va lucruri din țara lui sunt prezentate sub o lumină neplăcută; aceasta însă era lumina adevărului care ar trebui cu desăvîrșire stinsă spre a găsi totul bine în Moldova și în Muntenia. Reaua-voință este streină penei mele, și nădăduesc că nu se va întâlni nici în paginile de față. Cât pentru critica

¹⁾ Schițe din Moldova (Haimann, București 1884).

ce, după natura lucrurilor, trebuie îndreptată în contra unor părți slabe, cred că bătăile călduroase ale inimii mele pentru minunatele provincii Dunărene vor fi de sigur mai puternic simțite decât cuvintele cele aspre.

Îți dau dar bine-cuvântarea pentru pornirea ta în lume, iubite Lascar Viorescu! Tu-mi înfățișezi o figură ce se întâlnește adesea în Moldova și imi ești drag, cu toate că prin însușirile cu care te-a înzestrat Dumnezeu, ai fi putut îndeplini mai mult de cât ceea ce ai făcut. Și apoi nici nu ne-am văzut după cele din urmă evenimente politice și îmi pare că deatunci a câștigat ușurința ta o doză însemnată de serioșitate.

Ceeace ȳ istorisesc aci datează dela 1851. La 14 Octombrie al aceluia an se opri pe înălțimele Bosancei, la granița Bucovinei, o trăsură din care se coborî un tânăru. Inima i se bătea repede, și el întinse cu o bucurie melancolică brațele sale spre Moldova așezată la picioarele lui.

Dar oricât și-ar iubi cine-va patria totuș nu poate intra într'ensă fără a-și adevăra pașaportul. Asta o știa și tânăru nostru; cu toată mișcarea sufletească pe care nu o putea stăpâni, schimbă poziția brațelor, virî una din mâni în buzunarul hainei și o scoase ear la lumină, ținând pașaportul într'ensă.

Călătorul intră în locuința ofițerului de graniță.

Cetitorul pătrunzător va fi ghicit desigur că acest călător era eroul meu Lascar.

Tatăl lui Lascar, marele logofet Nicolache Viorescu

înfățișază ochilor noștri tipul unui boer mare dela începutul acestui veac, pe care abia il mai găsești astăzi. Streinul își inchipuește fără voe că un Moldovean care s'a născut pe la 1775 sau la 1785 e un om cu totul necioplit; dacă astăzi chiar civilisația lasă încă atâta de dorit, ce trebuie să fi fost pe o vreme așa de îndepărtată de noi! Eu insumi am crezut ast-fel, dar mai târziu mi-am schimbat părerea. Emigrații francezi din vremea Revoluției își făcuseră drum până în Principatele Dunărene al căror nume abia era cunoscut pe atunci; pîntre dînșii se aflau din fericire unii cu adevărată cunoștință de carte; boerii le încredințară băeții lor și ast-fel se lăți gustul pentru literatura clasică franceză, pe lângă cunoștințele câștigate de mai nainte despre Romani și mai ales despre Greci. Neapărat că cu felul acesta nu se forma niciun specialist pentru deosebitele ramuri ale administrării Statului, dar la mulți dintre tinerii inteligenți, citirea de cărți bune, bine mistuite, alcătui un fel de educație științifică. Și de ar fi stat în spiritul vremii de atunci de a păzi pe copii de necioplita creștere dobândită prin zilnica atingere cu țigani ce-i slujeau, și de ar fi fost viața dintre părinți și copii din vechime mai strîns legată prin dragoste, de mult ar fi ajuns provinciile Dunării mai departe de cât sunt astăzi.

Tatăl lui Lascar jucase un rol insemnat și făcea parte, mai ales pe vremea răsboiului ruso-ture, din oamenii cei mai influenți. Dându-și adesea numai aerul de-a nu se împotrivi față cu vremelnica administrație

rusească, el totuș care cunoștea cu deamănuntul însușirile și cusururile, virtuțile și viciurile compatrioților săi, căuta să ușureze poate nu totdeauna în chip de-sinteresat, sarcinile ce cădeau în vremea resboiului asupra claselor de jos, și astfel era deopotrivă folositor compatrioților săi și Muscalilor, fiind aproape fără intrerupere, ministru, când la interne, când la justiție.

În viața casnică îi fuseseră foarte numărate zilele fericite. Luase în prima că-ătorie o femeie despărțită care-i adusese pe lângă o avere mare și două fetițe în casă. El înțelese în curând de ce se despărțise peste doi ani bărbatul Smărăndiței de dânsa. Cu toate că treburile sale îl ținea cea mai mare parte din zi afară din casă, totuș restul vremii dădea soției sale prilej indestulat pentru desfășurarea talentului ei de-a necăji și de-a chinui. La început îi făcea scene de gelosie, care rar se sfârșeau fără sfășiere de cărți, asvêrlire de scaune și spargere de obiecte de porțelan de preț; mai târziu începù nemulțumirea pentru tot ce făcea nenorocitul soț, și niciodată nu lipseau expresii de acele ce scormonesc sufletul omului până dau de locul care-l doare. De s'ar fi incuiat nenorocitul în odaie spre a scăpa de furtună, i-ar fi adus de sigur un lăcătuș; de aceea mai bine răbda în tăcere. Și cu toate astea îl iubea Smărăndița; erau momente în care căuta să-i probeze adâncimea simțirilor ei. „Dacă nu te-aș iubi ce mi-ar păsa mie de cecace faci?“ zicea ea atunci; „dar tu ești proprietatea mea!“ Apoi urmau de obicei lacrimi și se sfârșeau printr'o îmbrățișare, în vremea

cărcia Nicolache se uita pe fereastră deasupra umerilor jumătății sale aruncând o privire desnădăjduită spre cer.

Pe vremea aceea, și poate chiar acum, era așa de lesne de a se despărți cineva, încât nu se poate pricepe cum a trăit Viorescu șase ani într'un asemenea iad. Dar la urma urmelor, tot își perdu răbdarea și propuse nevestisi să se despartă.

Un om încă ténér pe atunci, Alecu Dolban, pe care îl vom întâlni mai târziu, sluji, ca un bun prieten al casei, de mijlocitor la desbaterile neplăcute ce se născură din această propunere. Spre a scăpa de toate, Viorescu lăsă moștenitori ai averii sale întregi pe soția sa cu copiii ei, în cas când ar muri fără a avea el însuș moștenitori direcți, și pe temeiul acesta se și făcu despărțirea. Smărăndița după aceasta adoua despărțenie se mărită peste câte-valuni cu sfătuitorul său Dolban.

Adănc înțeles trebuie să aibă cuvântul: „Nu e bine să fie omul singur.“ Cu toată încercarea la care fusese supus Nicolache, el se insură în curând pentru a doua oară. Prietenii lui ziceau că o făcuse numai spre a avea moștenitori direcți și a juca astfel un renghiou neuitatei Smărăndițe, însă nu vă pot spune nimic pozitiv în astă privință. Casandra, nevasta de-a doua, nu semăna de loc cu cea dintâi; glasul nu i se auzea în casă decât trăgănat și șoptitor; porunca slugilor mai mult prin semne decât prin cuvinte și ele o înțelegeau ușor, fiindcă nu eșea niciodată din cercul indeletnicirilor zilnice, toată firea ei era nespuse de liniștită. Numai la ferberea dulceței se zice că s'ar fi

necăjit odată și că ar fi tras chiar o palmă unei țigance; dar nu-mi prea vine s'o cred cu toate că facerea dulceței, ce se întrebuițeză în cătățimi mari la casele boerești, este o ramură însemnată în gospodăria casei, și gradul ei de bunătate slujește de normă pentru a judeca despre însușirile gospodinei. Casandra obicinuită din copiărie cu viața de la țară, se simțea străină în Iași; datoria de-a face și de-a primi vizite îi era nesuferită. Ea nu-și putea chinui mintea adormită spre a găsi noue materii de vorbă și deaceea se mulțumea tot cu acelaș lucru. Unul dintre musafiri îi spusese odată că e de grozav să fie cineva silit să inoate în noroiul din Iași sau să se inecă de praf; antitezele aceste o încurcără la început, mai pe urmă însă înțelesese adevărul lor, și deatunci incoace tema aceasta era singura obicinuită în salonul ei, adesea se mai adăugau apretieri interesante asupra cauzelor și efectelor acestor greutăți și variații despre neîndestularea luminei pe uliță.

Nădejdea Smarandei pentru moștenirea averii lui Viorescu deveni în curând foarte indoioasă; Casandra născu un băiat și două fete. Scarlatina însă răpi cele două fete peste câți-va ani în vreme de o săptămână, și nu le rămase părinților decât singurul fiu Lascar pe care îl văzurăm pe înălțimele Bosancei.

Nicolache Viorescu abia simți pierderea aceasta. După cum era croită viața familiei pe vremea aceea, tatăl nici nu putea avea multă grijă de copiii cei mici, aceștia se creșteau de obicei la țară sub pază străină,

pe când el se afla la oraș cu slujba sa. Alintările erau foarte rare. Casandra, cu toate că era și densa de părerea bărbatului său, cum că copii trebuiesc ținuti cam departe de părinți și că lăsarea în voia lor față cu părinții dovedește o lipsă de respect, totuși fu măhnită vreme îndelungată de pierderea fetițelor ei, și-i intra în cap că Dumnezeu o pedepsea pentru vreun păcat mare ce-l făcuse. Spre a îmbuna dar pe Dumnezeu și pe sfinți, se hotări să ia un copil de suflet, cum numește limba română, cea bogată în imagini, copilul adoptiv. Ea alese pe fiica unei prietene din copilărie, care murise, și Catinca cea mititică se obicinui curând în familia sa cea nouă cu Lascar, prietenul său de joc, care era mai de aceiași vîrstă cu densa.

După ce Mihai Sturza ales de Cabinetul din Petersburg și de Poartă, se numi Domn al Moldovei, Viorescu se retrase cu totul din slujba Statului și trăi de aci înainte mai fără întrerupere la moșia lui Valea Verde. Copiilor nu le prea venea la socoteală; ei trăisără până aci singuri și slobozi la țară, numai cu un profesor francez și sub ochii slugilor. Tatăl era din tinerețe mai mult serios decât vesel; încercările vieții și mai ales o boală, care din zi ce merge îi slăbea paterile, îl făcuseră și mai serios decât înainte. Dacă ne mai gândim și la firea tăcută a mamei, lesne vom înțelege cât de grea trebuie să le fi părut copiilor tăcerea de mormânt ce domnea în casă. Apoi mai venea și stăruința pentru studii mai serioase, de vreme ce Monsieur Grosbois pe când era singur stăpân împăr-

tășea cu mare economie micul său tesaur de știință. Lascar fu dar foarte vesel, când i se spuse într'o zi că va fi trimis la Berlin la școală, lucru ce venea la vreme dacă era să mai easă ceva din băiatul de treisprezece ani!

Lascar fu expedit cu o persoană de încredere: Catinca remase singură de tot. Ea nu avu copilărie fericită. Fără a se putea plinge că se purtau rău cu dânsa în casă, totuș era adânc măhnită de receala cea de gheață ce o încoujura. Când sta cucoana Casandra mai toată zioa în colțul divanului, cu obrazul cam sulemenit (ea nu perdea obiceiul nici în viața sa retrasă de a aduce astă îngrijire persoanei sale) și lăsa să alunecă mărgelile mătaniilor pînă la degete, fără a zice un cuvânt; când cuconul Nicolache ședea dinaintea mesei de lângă divan și făcea pasiențe asemenea fără, a zice o vorbă, și Catinca nu se putea mișca delagherghef, atunci i se părea adesea că are să intre în groapă ca părinții ei, și suspina așa de greu încât cei doi bătrâni erau pe-aci pe-aci s'o întrebe ce are. Dar n'o întrebau niciodată.

Astfel se făcù fata de patrusprezece ani. Și eată că i se infățîșă un mijloc de-a schimba felul traiului ei. Un proprietar vecin, Ienache Puricescu, care venea de cãtã-va vreme cel puțin de douã ori pe sãptãmãna la Valea-Verde, spre a fi al treilea în grupul celor tãcuți o cerù de nevastã. Cererea era neașteptatã de tot, nimeni nu-i trecuse prin cap sã tragã o asemenea concludie din cutiuțile cu cofeturi rele pe care le aducea

din vreme în vreme. Viorescu surise pentru întâia dată, și sigur că ar fi ris chiar, dacă durerea lui de ficat n'ar fi fost tocmai așa de tare în acel moment — Ienache cel de patruzeci de ani și Catinca de patrusprezece — el gros și greoiu, ea în floarea tinereții, desvoltată trupește, cum rareori se întâmplă chiar la fetele din Moldova la așa virstă! — Și totuș căsătoria se făcú: Fata dorea să întrerupă monotonia vecinică a vieții sale; romane nu cetise și realitatea nu putuse până aci să-i -dea cea mai mică idee despre iubire; Catinca deveni soția lui Puricescu și plecă cu densus la Puricești, unde vom merge și noi mai târziu spre a face mai bine cunoștință cu dēnsa și cu bărbatul ei.

Plecarea noilor soți aduse cea dintâi schimbare mare în Valea-Verde. Abia remăseseră bătrânii de trei luni singuri și cucoana Casandra muri. Viorescu nu iubise niciodată cu pasiune pe reposată, dar puterea obiceiului care nu suferise nicio abatere prin scene supărătoare din partea ei legase strins bătrâna pereche în decursul anilor. Un loc gol în casă aduce totdeauna întristare; dar dacă din două locuri numai, unul rămâne gol, apoi îți sfășie inima groaznica singurătate. Nicolache văzú îndată, că turburat de durerea ce nu o putea învinge, boala lui înainta foarte repede. Dar moartea ce se apropia nu-l speria, el nu se mai aștepta la nimic în viață. Numai gândul fiului său îi mai sporea puterile. Averele lui era destul de mare pentru singurul său fiu, dar avea datorii încă din vremea când ținea casă des-

chisă, fiind în slujba Statului, și abia se micșoraseră ceva decând erau așezați la Valea-Verde.

Gândul lui era așa dar să se îngrijească de epitropi pentru fiul său ce rămănea singur.

Din prietenii ministrului rămăseseră puțini prieteni ai omului retras în viața privată. Viorescu nu avea dar decât un număr restrins de oameni dintre cari putea alege epitropi. Tocmai veni, fie din întâmplare fie cu intenție, Costache Vranceanu la Valea-Verde. Acesta, al cărui caracter îl voi descrie mai târziu, făcea parte din cei ce mai veneau la Viorescu din vreme în vreme decând trăia singuratic la țară; dacă o făcea de stimă și de prieteșug sau numai fiindcă Valea-Verde se afla la un loc unde-i venea mai ușor să dea grăunțe cailor în desele lui călătorii, asta nu o pot deslega. Trăsura lui Costache Vranceanu se opri într'o bună dimineață înaintea scării și Viorescu ocupat mereu de acelaș lucru aduse vorba despre epitropie.

Vranceanu slujise câte-va luni sub Viorescu și lăsase în mintea superiorului său o idee îndoioasă despre moralitatea sa; cu atât mai recunoscute erau însă cunoștințele sale temeinice în afaceri cu toate elenciurile și încurcăturile lor, și de aceea nu trebuie să ne mirăm prea mult dacă bolnavul pe moarte îi propuse să fie unul din cei trei epitropi, având neapărat gândul să-i alături alți doi cu mai puțină deprindere în afaceri dar cu mai multă onestitate. Vranceanu se împotrivi multă vreme, și primi însfirșit, începând îndată a vorbi despre alegerea celorlalți epitropi.

Ienache Puricescu era să primească de sigur; Viorescu îl știa om cinstit până în fundul inimei și se încredea și în mintea lui practică. Nu prea se înțelege cum își formase această judecată, căci după cum am spus-o, vecinul Puricescu jucase un rol mut de câte ori venise la Valea-Verde; poate că Viorescu care trăia în anii din urmă numai cu amintirile din trecut și nu vorbea mai de loc, pune pe socoteala convorbirilor pe juiutate uitate care le avusese cu vecinul său, ideile ce-i străbăteau prin minte; oricum ar fi, din felul cum își îngrijea Puricescu de mica sa avere, puteai trage concluzii măgulitoare pentru cunoștințele sale în gospodăritul moșiei.

Alegerea celui de al treilea episcop era cea mai grea. Vranceanu propuse pe Alecu Dolban, bărbatul care după cum știm luase de soție pe cucoana Smărăndița, nevasta cea dintâi a lui Viorescu. Gândul acesta cuprins pe bătrân de mirare. De mulți ani încetase ori ce raport cu casa lui Dolban; pe de altă parte nu avea nimeni mai mare interes de cât Dolban ca să sporească averea lui Viorescu; Lascar rămănea singur și nefiind nemuritor, frații săi vitrigi, copiii lui Dolban puteau ajunge la moștenire.

Desbaterile asupra acestui punct ținură două zile și se sfârșiră prin aceea că amândoi candidații la episcopie fură poftiți fără întârziere la Valea-Verde. Ei primiră sarcina și în curând se făcù lucrul conform legei.

Regularea episcopiei părea să-i fi dat lui Viorescu o nouă viață; el se simți o lună întreagă mult mai bine.

Apoi deodată fu copleșit de boală, o mai duse vreo câteva săptămâni pe jeț, înfășurat în șaluri și în blăni, și când începură a cădea cei dintâi fulgi de zăpadă, sunetele clopotelor din Valea-Verde îl însoțiră la groapă. Cătinca îi închise ochii.

CAPITOLUL II

IN CE STARE GĂSEȘTE LASCAR MOȘIA PĂRINTEASCĂ ȘI CUM INCEARCĂ SĂ SE AȘEZE

Lascar părăsise țara la vîrstă de treisprezece ani — era bărbat în toată firea cînd se întoarse înapoi peste unsprezece ani. Îl cuprinsese o fericire nespusă cînd se ridică repede înaintea lui bariera moldovenească — el se aruncă nebunește la pămînt și sărută țarina patriei, fără a se îngriji de mirarea cazacilor dela graniță la vederea acestei evlavii. Nu sunt multe asemenea momente în viață.

Formalitățile trecerii sale precum și a bagajului destul de mare ce-l avea cu el, fură îndeplinite ușor prin ajutorul cător-va sfați, și cu acest prilej Lascar se încredință cu bucurie că tot o mai scotea la cale cu moldovenească; peste câte-va zile de deprindere va înfrînge și puținele greutăți ce mai întîmpina. Și apoi avea și noroc. De la Nimerceeni spre Moldova nu e nici un mijloc de a merge mai departe, nici poștă nici nimic, ast-fel încît străinul care și-a tocmît trăsura numai până la graniță, își poate foarte ușor da sama de soarta unui marinar care a fost aruncat de furtuân

întro insulă singuratică. Lascar însă găsi un chip de a-și urma calea, pe care nu l'ar fi dat în minutul de față pe o droșcă din Berlin; dinaintea vamei sta, gata de plecare, o căruță ovreiască cu patru cai, naltă, îngustă și acoperită cu un coviltir de pânză murdară; el se înțelese de preț până la Fălticeni fără multă vorbă, calabalicul fu aruncat înăuntru, el însuș se sui cu greutate, și mașina se puse în mișcare hodorogind trosnind, și pocnind. Se vede că fuseseră cojoace în căruță și lăsaseră sub coviltir un miros de tăbăcărie; și apoi ovreiu ce mână caii șezând înaintea lui, se folosise peste măsură de libertatea de a mânca usturoiu — dar intra în țară, era pământul strămoșesc acela pe care hodorogea trăsura, și nimica alta nu putea ajunge până la sufletul fericit al lui Lascar.

Din Fălticeni trebuia să ia poșta dacă vroia să mai ajungă în aceeași zi la Valea Verde. și starăa lucrurilor din patria lui era pe aci pe aci să arunce o dușă rece peste entuziasmul călătorului. Caii de poștă se mulțumesc vara și toamna cu verdeața care le-o dă Dumnezeu și de aceea trebuiau aduși dintr'o livadă depărtată și ast-fel trecu mai bine de un cias până îi inhămă la căruță. Și apoi ce căruță! Inchipuiți-vă o răsuriică nu cu mult mai mare ca acea trasă de căini a lăptăreselor din Germania; roatele nu au cercuri de fer și cu vremea nici nu mai sunt rotunde; patru cai slabi sunt legați de căruță cu niște ștreanguri destrămate; surugiul incalecă pe șea, și ast-fel aleargă strigând și pocnind din biciu de la o poștă la alta. Ade-

sea se întâmplă să cadă călătorul din cărucioară și surugiul să gonească mereu fără să aibă habar măcar că a pierdut scumpa povară ce i se încredințase; cine poate răbda multă vreme telul acesta de călătorit trebuie să fie de o constituție foarte tare.

Lascar aruncă paltoanele sale în căruță și se așează peste dăsele, picioarele rezemate în dreapta și în stînga de muchea trăsorei. Toate lucrurile de sub densusul și de lângă el erau asvirlite în dreapta și în stînga; diligențele austriace cu care trecuse prin Galiția și Bucovina, îi părură deodată o instituție blagoslovită. Dar precum se întâmplă spiritului omenesc, așa se întâmplă și trupului, el se obișnuiește repede cu ori-ce. Lascar se simți în curînd foarte solid așezat pe locul său cel nalt, și când ajunse peste o jumătate de ceas pe culmea dealului din dosul orașului și putu privi peste câmpiile îndepărtate, i se umplu earăș inima cu aceeași plăcere, ca în minutul în care se ridicase bariera dinaintea lui. Ce priveliște de pe acea înălțime! Nu trebuie cine-va să fie Moldovean și să-și revadă patria după o vreme îndelungată, spre a se opri încântat pe loc. Apa Moldovei șerpuește într-o vale mănoasă; sate și curți boeresti se arată pintre verdeața deja cam gălbie a grădinelor; grăul strâns în șire nalte stă la aer slobod, și mulțime de cai treeră grânele în arii; mai la vale se întinde o țelină și pe pământul cel gras au crescut niște scaeți uriași pe cari se leagănă firele argintii numite fire de toamnă; și lăna stă agățată pe ghimpi, căci mii de oi sub paza

cânilor flocoși, își caută hrana pe livadă la care nu ajung de cât cu greu; fundul tabloului e alcătuit din Carpații cu minunatele tonuride lumină. Și apoi icoana șoselei, fie-care toamnă aceeași. Culesul viilor pune totul în mișcare în Moldova de jos; un îndoit șir de care ce nu mai au sfirșit opresc pe călător în loc; butoaie goale merg într'o direcție altele pline în direcția contrară. Dacă nu-și perde cine-va răbdarea, văzându-se oprit mereu pe loc, petrece privin lungul șir al carelor ce se întorc. Cărăușul nu prea are grijă de boii săi cei albicioși cari urmează cu pas liniștit carele înaintea lor; numai ici și colo șade unul lângă butoiu dacă nu-l mai duc picioarele. Ceilalți joacă cu grămada în capul carelor, o minune de muzicant din mijlocul lor scoate din fluer sunete ce-ți merg la inimă. Uleica cu mustul spumegos trece zile întregi de la gură la gură. De vine vre-o trăsură în treapătul cailor, ei nu o văd; surugiul strigă până răgușește, ei se uită la densul, ochii le sticlesc prietenos dar nu-l înțeleg. Dacă se oprește cine-va și cere o înghițitură de vin sau o ciorchină de struguri pentru găt-lejul său uscat, atunci ei îl pricep minunat, și îl mai și iau în brațe cu dragoste și îl mai sărută de câte-va ori.

Lascar își petrece ziua cu ochii țintiiți înaintea lui ca într'un vis. Spre seară însă îi merse rău, cerul se acoperi cu nori și când inoptă începù ploaia. Hainele sale de la Berlin nu erau pregătite pentru asemenea expediție și nerăbdarea începù să-l muncească. Incu-

rând se făcu așa de întuneric, încât se mai putea merge numai în treapăt mărunț. În sfârșit căruța părăsi șoseaua și apucă în dreapta, prin urmare Valea Verde se afla la vre-o două sute de pași. Lascar se sili cât putu să vadă ceva dar în zadar, nici o formă statornică nu se deosebea în noaptea întunecată nicăeri nu licărea o lumină, singur un lătrat răgușit trăda o locuință omenească; afară din câine numai vântul de toamnă mai era deștept și primi pe călător cu mugetul său fioros prin pomii aproape desfrunziți. În locul pornirii celei vesele de peste zi, tristețea singurătății se strecură ca un sloi de gheață prin inima lui Lascăr.

456909 Poarta era proptită numai; surugiul se dete jos de pe cal și o deschise fără a lua sâma la lătratul furios al cânelui, se urcă iarăș pe cal și trase la scară. Multă vreme bătù în ușă, pocni din biciu și strigă fără să fie auzit; însfirșit se apropiè o lumină roșatică ce întoarse colțul casei, ceața era așa de groasă, încât nu se putea deosebi decât două mâini caricat au să fe-rească flacăra de vânt spre a nu sestinge.

Cine-i acolo?“ zise un glas.

„Eu sunt, deschideți!“ strigă Lascar cu nerăbdare.

„Cine ești?“

„Stăpânul vostru, proprietarul Valei-Verde“. Omul cu lumina tăcù puțină vreme și Lascar era pe aci pe aci să-și verse necazul în vorbe, când se auzi din nou glasul: Ia-te după mine, cucoane. Prin față nu

poți intra căci e orz în tindă, trebuie să treci pe ușa din dos.

Lascar se luă după călăuz. În ușă vântul stinse luminarea. El trebui să intre în casa strămoșească prin întuneric, icoana viitorului se trebuia să i se înfațișeze deplină! El intră cu băgare de seamă pipăind primprejuri în odaia întunecată, căci trecu câțeva vreme până se aprinse earăș luminarea care fu înțepenită într'o butelcă goală. Il dusesse în odaia de culcare a răposatului tată-scu. „Asta e singura odăe în care se poate locui“, zise sluga. „fiindcă aici găzduște cuconu Costache Vranceanu când vine la Valea-Verde, toate celelalte au fost date arendașului, și sunt tot felul de lucruri într'insele“.

Osteneala și feluritele impresii de peste zi îl timpiseră pre Lascar într'atât, încât amintirile copilăriei sale abia licăreau în sufletul lui la vederea lucrurilor ce-l iuconjurau; avea o piatră pe inimă, dar felul durerii ce-l cuprinsese nu-l putea pricepe. Se aruncă pe un divan lat; omul care-l adusesse în odăe sta respectuos cu brațele încrucișate, la o oarecare depărtare și se uita la dănsul cu un amestec de curiozitate și de nedomirire,

„Cum te chiamă?“ îl întrebă Lascar după o mică tăcere.

„Gavril“.

„Gavriile, adu-mi calabalicul din căruță, dă surugiului acest bacșiș, fă foc în sobă, și vezi de-mi poți da ceva de mâncare.

Gavril răspuse printr'un „bine“ trăgănat, dar nu se mișca din loc. Insfirșit își luă inima 'n dinți și par'că se hotărise să vorbească călătorului.

„De ce nu te duci?“ îl întrebă Lascar.

„Cucoane“, răspuse omul, „ziceați că sunteți proprietarul Valei-Verde, nu e decât un singur stăpân al Valei-Verde, sunteți Cuconul Lascarache?“

„Da eu sunt.

Obrazul atât de indiferent până aci al omului se invesele deodată. Își așeză părul cel lung și cărunt după urechi, făcù trei pași mari spre a se apropia de Lascar, îi sărută mâna și poalele hainei și strigă cu un glas ce părea să easă din fundul inimei.

„Slavă ție Doamne că v'ați întors insfirșit! Dumnezeu să binecuventeze ciasul în care ați sosit în casa părintească!“

Tot auzi insfirșit o vorbă bună de primire, tot era un glas care chema binecuvântarea lui Dumnezeu la sosirea lui. Fericit omul care nu cunoaște mângâerea ce se află în asemenea ciasuri la rostirea unui cuvânt prietenesc. Lascar se simți mișcat de această urare atât de simplă, ea îl întări și alină amărăciunea simțirilor ce-l stăpânise, cu toate că lacrimile erau mai aproape de ochii lui decât în momentul sosirii.

Gavril se făcuse acum sprinten de tot. Lascar îl auzi îndată suflând greu ca să-i aducă giamantanul și-i eși cu lumina în ușă; apoi bătrânul cără lemne spre a face foc, și de câte ori se aflau earăș față în față el da semne de bucurie, și-și descărca inima spuind

că acum de sigur vor merge toate altfel și fără îndoială mai bine. Din frazele sale trunchiate se putea înțelege că trebuie să fi mers rău dela moartea bătrânului Viorescu, și fiul va avea multe greutăți neașteptate și neplăcute de întimpinat. Mai trecu o jumătate de cias și se arătă și cina sub forma unei mămăligi, și a unei fripturi de pui rece pe care le luase Gavril din provisiile arendașului ce dormea. Fiind lipsă de tacămuri, bătrânul scoase un cuțit din chimir, apucă puiul cu mâna și-l făcu bucăți prin câteva lovituri stingace dar puternice. Mămăliga fu tăiată felii cu ajutorul unui fir de ață; aburii eșeau dintr'ênsa par'că te poșteau să o mănăuci. Lui Lascar îi era dor de odihnă; putea să fie doue după miezul nopții. Cu ajutorul lui Gavril se așternu un pat ca de nevoie - după ce fusese bucătar și sofragiu acum se mai făcu și fată din casă și apoi ură stăpânului său o noapte bună.

În seara sosirii lui Lascar la Valea-Verde era așa de întunec încât n'am putut vedea alta decât pe Gavril cu lumina sa; acum că a eșit soarele cel plăcut de toamnă să privim cu luare aminte acest loc. Eū am fost pentru întâia dată la Valea-Verde în 1842 când am mers poftit ca la niște prieteni și astfel o cunosc cu deamănuntul. Casa proprietarului e răzemată de un mic deal, încât partea din dos unde se află grădina e deopotrivă cu pământul, pe când partea despre curte e așezată pe o temelie naltă de piatră, în care se află o pivniță mare. Un cerdac se

intinde dealungul fațadei, acoperișul cerdacului e purtat de stilpi, în dreapta și 'n stînga e o scară de stejar vopsită cu alb. De pe acest cerdac poți privi curtea; tocmai în față se află poartă de zid cu acoperiș de șindrilă; pe ambele părți dealungul porții se intinde o zidire lungă cu tavanul jos unde sunt bucătăria, cămara, odăile de slugi, locuința arendașului, și cancelaria, o prispă purtată de stâlpi se afla și dealungul acestei zidiri. În dreapta se 'nalță un șopron foarte mare lângă grajdul unde pot intra cel puțin șaizeci de cai; cu obiceiul moldovenesc de a inhăma mai ales toamna și primăvara din pricina stării celei proaste a drumurilor, șase sau opt, ba chiar mai mulți cai la o trăsură ceva mai grea, un asemenea grajd este deci foarte trebuincios la o casă unde vin mulți mosafiri. Partea cealaltă a curții e închisă prin gardul cenușiu al grădinei, care formează astfel un pătrat deplin. În mijloc e un rond plin cu flori și cu salcâmi, plopî înalți italienești încunjură tot pătratul și împreună cu frumoasa verdeață a grădinei dincolo de gard, dau curții singure un aspect plăcut. Dar și casa este o locuință cât se poate de bună. Una din greșelele arhitecturii moldovene sunt tindele cele mari greu de încălzit și prin care intră gerul de câte ori se deschid ușile odăilor în lunile friguroase ale anului; de o asemenea tindă nu a fost ferită nici casa aceasta, dar odată intrat în odăi o uiți ușor, așa de multă incredere îți dau sobele cele mari de cărămidă.

Trei uși cu geamuri duc din tindă în grădină pen-

tru care avusese bătrânul Viorescu o deosebită dragoste chiar pe vremea vieții celei obositoare de la oraș, și când se scoteau din florării în luna lui Maiu toate bogățiile pentru împodobirea grădinei, și se așezau portocalii în grupe sau dealungul drumurilor, și se grămădeau în cerdac și în casă tot felul de plante din țări calde, atunci ți se umplea inima de bucurie la această priveliște, și străinul care și părăsise trăsura de drum cu gândul că se află într'o țară uitată de D-zeu și de oameni, era silit să se pocăiască la pragul Valei-Verde și să mărturisească, că tot se pricep oamenii din Moldova să trăiască.

Astfel era Valea-Verde la 1852. Dar mare schimbare de atunci! Lascar, care după cum știm se culcase după miezul nopții, se sculă târziu adoazi și se uită în jurul lui ca în vis, și abia încetul cu încetul dobândi încredințarea că se află în adevăr în Moldova și în casă părintească. Apoi sări în sus și alergă desbrăcat la fereastră.

Ce priveliște? Asta să fie curtea în care se jucase copil? Acesta rondul cu flori în jurul căruia calul purtase pentru întâiași dată pe spinarea sa pe micul călăreț? Iarbă era destulă, totul era verde, buruenele se înălțau de un stat de om. Din salcâmi numai trăia de cât unul și chiar pe acesta se clătina o ramură uscată; abia mai rămăseseră câteva flori strivite ce se legănav de vântul de toamnă. O grămadă de băligar, pe care ar fi plătit un agricultor german sume însemnate, se înălța până sub acoperișul grajdului;

intr'un colț zăceau aruncate roate rupte, grape și alte frânturi de instrumente pentru câmp; pretutindeni giaturi sfărâmate; o droaie de porci se imbrănceau grohăind, prin găurile gardului stricat din grădină spre curte.

Lui Lascar îi ferbea sângele în vine. I se părea că batjocoriseră cu tot dinadinsul locul plin de amintirile sale din copilărie. Icoana înaintea ochilor săi îl făcea să priceapă cum stau lucrurile mai departe. Sigur că în aceiași stare tristă se afla tot ce rămăsese de la tatăl său, și era hotărît să ceară socoteală episcopilor. El deschise ușa cu furie și strigă pe bătrânul care-l primise în seara din ajun. Așteptă însă multă vreme pe Gavril, multă vreme nu răspunde decât ecoul casei, ce semăna pustie, la sgomotul făcut de Lascar. Însfîrșit se ivi bătrânul, de astădată numai era cu picioarele goale; se încălțase cu cisme vâsuate proaspăt și purta pe spate un cojoc nou alb ca zăpada. Cisme și cojoc își aveau mirosul lor caracteristic.

„Pentru Dumnezeu, unde ești Gavril? vrei să mă părăsești și tu? Nu știi că sunt singur de tot?“

„Nu vă supărați cucoane“, răspunde bătrânul, „n'am putut scăpa așa de grabă. Vedeți că eu slujesc la arendaș și am în grija mea casă, curte și tot ce să afla într'insele. Și multe se mai află intrinsele și vreme multă de stat de geaba n'am“,

„Dacă ești vătaf la arendaș“, zise Lascar necăjit, „apoi n'ai să te aștepti la resplată pentru felul cum

ați gospodărit în casa mea. Dumnezeu știe câte am să mai văd, dar numai privind la curte mi se întoarce inima“.

„Asta nu e vina mea; i-am spus-o destul de des arendașului la început, până ce mi-a tras o palmă. Pe urmă n'am mai zis nimic. Contractul l'a făcut cuconul Costache Vranceanu, știu eu ce condiții vor fi acolo? Mie mi-a părut totdeauna rău când închidea aici în curte vitele pe care le prindeau omenii lui pe câmp, și nu le da drumul până ce nu le rescumpărau țăranii cu bani. O dată au fost cinci-zeci și una de capete aici, au rămas două zile, și au făcut o mulțime de stricăciuni prin copaci și prin flori; fiind că era după sf. Dumitru, numai creștea iarbă și nu le dădea nimic de mâncare. Și gîmurile le-au spart pe unde au putut ajunge ca să le lingă de sete!“

„Am să-i arăt eu ticălosului de arendaș fiindcă s'a purtat așa“, zise Lascar după ce se plimbase cîtăva vreme năcăjit prin oadae. „Cum îl cheamă, și de ce neam este?“

„E armean, noi îi zicem Cuconu Manolache. Dar a făcut părăluțe bune în Valea-Verde. Când a venit aici — are să fie cinci ani la sf. Gheorghe, — avea o haină ruptă în spinare și nu mânca decât mămăligă cu ceapă. Și acum tot haina ruptă o poartă dar are parale multe cu dobândă la ovrei și la creștini. — Mai aveți trebuință de ceva?“

Lascar se îmbărbătă; tot nu câștiga nimic dacă își vărsa focul pe Gavril. Se îndreptă dară spre dînsul,

după ce își veni în fire, și se sfătui cu el pentru regularizarea lucrurilor în gospodăria sa de becher, și pentru găsirea slugilor trebuincioase. Bătrânul se pricepea la toate; el făgădui să aducă ceea ce era de neapărată trebuință, adică un fecior și un bucătar. Mulți din țigani cari slujiseră la bătrânul Viorescu, cu toate că fusese desrobiți prin testament, rămăseseră în Valea Verde, unde își avea fiecare coliba lui cu o bucată de pământ și câțiva pomi roditori. Cu dănsii era lesne de alcătuit gospodăria curții boerești.

În Germania își face cineva o idee foarte nepotrivită despre țigani din Moldova. Ei se împart în trei clase, lesne de deosebit. Cei dintâi, cunoscuți sau mai bine zis defăimați sub numele de lăeși, ne arată neamul în toată necioplia sa primitivă și este o adevărată calamitate pentru țară și ocărmuire. Indivizii din clasa aceasta erau încă până acum patru, cinci ani robi, în înțelesul cel mai strins al cuvântului, dar de când s'au desrobit sunt mai răi decât totdeauna, de vreme ce au eșit de sub ochii stăpânului lor. Nu cred să găsească pe cineva care să nu susțină că mine, că toți lăeșii sunt hoți. Părinții cresc pe copiii lor cu mare îngrijire pentru spânzurătoare, și din vîrsta cea mai fragedă acești urmași ai lor își arată talentul deosebit pentru hoție. Cu greu se poate crede că asemenea lucruri se petrec într'un stat mai mult sau mai puțin organizat, dar în deosebi țigani formează în Moldova o bandă de hoți nesupărată, care face de mai multe ori pe an, chiar și omoruri.

La lucru nu-i poate aduce nici cu binele, nici cu răul, nici chiar cu bătaia; unii trec de căldărari sau de potcovari, numai spre a tălmăci cu ce mod se pot nrăni, adesea goale de tot, aceste ființe negre, șed vara sub corturi și iarna în bordee, și de-i întreabă cineva de ce nu pot locui în case cum se cade, ei răspund cu mare serioșitate: „ne temem de purici“. La așezarea lor de iarnă sau de vară care nu se face mai nicodată în acelaș loc, se adună de obicei o salașă de zece, douăzeci sau mai multe familii, sub conducerea patriarcală a unui bătrân; și glasul răgușit al femeilor, sbieretele copiilor, lătratul cânilor vestesc pe călători de departe de locul unde și-au întins corturile. O asemenea salașă de țigani care pleacă dintr'un loc într'altul, este lucru de infiorat. De obicei au cu dânșii un car nalt de o formă deosebită tras de o mărtoagă de cal și de mai mulți bărbați pe jumătate goi. Coșul carului e plin de calabalic murdar și de corturi vârgate cu negru, pe deasupra sunt așezate femei bătrâne groaznice și tinere foarte frumușele; de pe sub pânză se văd obraji de copii care, de și negri și murdari, sunt totuș minunați. Bărbații urmează carul în neregulă, dobitoace casnice și de obicei și câte un urs se țin după dânșii. Nici o culoare vie nu-ți atrage ochiul afară de câte un fes turcesc roșu cu ciucure de mătasă albastru, și cu toate astea nu-ți poți lua ochii dela această adunătură ciudată, când o întilnești pentru întâia dată pe drum. Salașa este de o selbă-

tăcime surprinzătoare și contribuie mult la fisionomia deosebită a țării.

Clasa a doua o alcătuesc numiții lingurari. Cei mai mulți dintr'înșii sunt negri ca frații lor de sub corturi dar sunt mai primitivi de civilizație și nu împărtășesc iubirea lor pentru proprietatea altuia. Ei locuiesc în sate și se hrănesc cinstit cu secera și cu toporul. Iarna lucrează unelte de lemn, mai ales linguri de unde le-a și venit numele de lingurari.

Clasa a treia, vătrașii, s'a format în decursul timpurilor din indivizii superiori celorlalte două clase. Ei sunt la *haute volée* printre țigani, trăiesc în case și s'ujesc în cele mai multe curți moldovenești. Ei sunt foarte inteligenți, adesea ajunge câte unul bine, pleacă cu stăpânul său ca fecior sau ca bucătar la Paris, și se întorc acasă vorbind franțuzește. Acesta însuflă mare respect prietenilor săi de mai înainte; ei sunt mândri de dânsul, și de-i întrebă cine-va: „Cine este acel tînăr galant, negru la față și cu legătura de gât albă?“ atunci răspund: „Acesta e Jean (ori Pierre), care fusese țigan!“

Civilisarea țiganilor, adică cea a nomazilor este una din cele mai grele sarcini a ocărmuirii în Moldova, și nu cred ca Moldovenii de azi să se poată bucura de acești concetățeni degenerați

Se alege după sfatul lui Gavril printre țiganii cei mai buni ai bătrânului Viorescu, toate slugile trebuincioase tînărului Lascar. Pe când se îmbracă acesta cu

ajutorul feciorului seu, să ni se dea voie să-l privim ceva mai de aproape.

Toată arătarea lui e plăcută, atrăgătoare deși neini semnată. Lascar era nalt și elegant, toate mișcările lui dovedeau că avusese a face cu lumea aleasă, ele erau aristocratice dar nu ințepenite, tot felul lui avea o oarecare neglijență. Nu făcea parte din Moldovenii cei oacheși; părul seu castaniu închis era peptenat cu îngrijire dar simplu pe frunte și la temple. Ochii cei albaștri, în care se vedea, chiar și azi cu toată supărarea, o expresie de blândete, îi dădea aerul unui septentrional, nici nasul mai mult rotund, nu se apropia de tipul moldovenesc. Barbă nu avea, mustețele cam roșatece-inchise îi umbreau buza de sus; el căuta să-și ascundă gura cu dânsese, fiindcă i se spusese că era partea cea mai puțin plăcută din figura lui nu tocmai frumoasă. În adevăr gura cam buzată și bărbia foarte rotundă făceau să se conchidă din această parte a obrazului la lipsă de caracter și mustețele singure îi veneau în ajutor pentru a-și da o expresie bărbătească.

Sunt însă silit a mărturisi că dacă în adevăr mustețile, despre care am vorbit mai sus, dădeau lui Lascar puțină energie, acest semn exterior nu pătrunsese adânc. Caracterului său îi lipsea ori-ce tărie. Umbra de creștere primită în casa părintească sub direcția d-lui Grosbois și rezultatul silințelor sale personale în Berlin, unde profesorii îi luară inteligența în stăpânire fără a se ocupa de desvoltarea caracterului său, nu fuseseră de ajuns pentru a forma dintr'insul o ființă

deplină. Toate faptele sale atirnavu de impresii di atară. Noroc însă că-și petrecuse tinereța in zilnică atingere cu naturi nobile, ast-fel că și intr'insul se desvoltaseră simțirile inalte ale inimei lui. Dacă-i dă-deai prilej să facă bine se folosea de dēnsul cu bucurie, la căutarea acestor prilejuri însă il impediaa acel fel de egoism care în imprejurări mai insemnate rămâne în umbră și de aceea se crede in stare de a aduce ori-ce jertfă, dar in viața zilnică apare cu toată nai-vitatea sa, fără a-și da seamă de slăbiciunile ce le scoate la lumină. Și apoi lenea! D-l Grosbois avusese o grijă sistematică de dinsa, căci putea tălmăci neră-gularitatea lecțiilor prin lenea cea neinvinsă a școlaru-lui. In Beriln Lascar își urmă lecțiile cu zel și in-vățase in adevăr destul de mult; in toate celelalte oca-sii însă se arată felul său de a nu fi niciodată gata la vreme, și aceasta intr'un mod care desnădăjduia a-desea pe prietenii săi. Părerea cum că e deajuns să fie cine-va față la toaleta unui bărbat spre a-și forma o judecată despre caracterul său poate părea neinte-meiată, in unele casuri cu toate acestea e foarte dreaptă, și cât pentru prietenul meu Lascar este un adevăr incontestabil. De-l vedeai stând în pat adesea până la 10 sau 11 ciasuri dimineța, apoi turnând vreme de un cias sau de un cias și jumătate câte-va picături, aci dintr'o sticlă lungă și subțire, aci dintr'alta scurtă și groasă, pe mâni sau in apa de spălat și apucând perii rotunde, ovale, sau in patru colțuri, trebuiai să a-jungi la convingerea că omul acesta avea nevoie

de un mare indemn din afară spre a se hotări să facă ceva. Dacă da vreun rendez-vous prietenilor săi, de obicei nu se afla acolo la vreme și se mira apoi de muștrările ce i se făceau nu era vina lui, nu fusese gata. În Moldova i se întâmpla des ca și cetalt să lipsească, și atunci nici nu mai era altă vorbă de acest rendez-vous; amândoi găseau natural să nu fi fost gata. Cu toate acestea nu puteai cunoaște pe Lascar fără să-ți fie dragă ființa lui cea atrăgătoare și prietenoasă. Nu puteai dori o societate mai plăcută; gimnastica și călăria dedeseră trupului său mlădios o grație bărbătaască care se arăta mai ales la joc; el trecea fără deosebire pentru bărbați și femei drept un tânăru foarte plăcut.

Toaleta lui Lascar avea să fie azi mai mult decât de obicei. Erau atâtea de hotărit și de pus la cale pentru gospodăria lui viitoare, și era așa de puțin obișnuit cu o asemenea grijă la Berlin, unde-ți cad păsările fripte în gură, numai parale să ai să le plătești, încât urma o întrerupere după alta, o audiență după cealaltă. Din multele vorbe cu slugile cele vechi ale casei, eși la lumină că din toată gospodăria cea bogată a repositului nu mai rămăsese nimic. Toate trebuiau cumpărate din nou și stomahul cel resfățat al tânăru-lui Berlinez trebuia să se mulțumească până atunci pe mănecarea cea sărăcăcoasă a arendașului armear, cu toate că bucararul făgăduise să pue și el mâna la toate.

„Așa dar și la țară îi trebuie cuiva parale“, își zise Lascar scoțându-și punga din buzunar. Într'insa nu

mai erau decât câțiva galbeni.. Finanțele Trebuiau aduse grabnic în stare nici înfloritoare, și-și puse în gând să meargă de a doazi de dimineța la acel din epitropii lui ce ședea mai în apropiere.

Era însă nerăbdător să vadă grădina. El părăsi odaia cu trista presimțire despre starea în care era să o găsească. Din casă începù să i se turbure veninul într'insul. În sală și în unele odăi zăceau jos porumb și orz după cum îi spusese Gavril din ajun; câțiva șoareci și un guzgan mare se puseră pe fugă, turburați de pașii lui Lascar în viața lor imbelșugată. El intră în cêrdacul cu cele trei uși de sticlă ce duceau în grădină, scândurile erau acoperite cu mere și cu pere; poamele cele putrede stricaseră dușumelele și piciorul se cufunda ici și colo în scânduri. De pereți și de tavan erau atirnite ghirlande de foi de tutun Lascar eși pe ușă afară. Asta era grădina de la Valea-Veree, locul unde se jucase ca băiat, locul la care se gândise de atâtea ori, de care se bucurase ca un copil? O asemenea priveliște întrecea ori ce închipuire, îi venea să plângă.

De un drum nici urmă nu mai era, afară de câteva poteci făcute de trebuință în decursul anilor; în locul florilor se imbuibau bălăriile; mulți pomi se tăiaseră, și printre dinșii câțiva brazi de a căror vijiire melancolică se bucura mai ales bătrânul său tată; un exemplar minunat de *Paulownia imperialis*, pe care nu-l văzuse niciodată iarna astfel, pe când er copil, decât învelit în paie, își întindea ramurile usa te în aer — se prăpădisse.

Din florărie nu se mai vedea de cât o dărămătură, ulucile de scânduri aveau multe găuri, și chiar pietrele de la temelie se scosese pentru cine știe ce alte trebuințe. Caii arendașului pășteau în liniște pe locul cel îngădit împrejur, și câțiva porci cătau cu grijă dacă au mai ramas cevarădăcini din gheorghinele ce umpluse mai nainte grădina. O jale adâncă apucă pe tănăr. Iși puse în gând să ceară socoteală de toate aceste arendașului pe care nu-l văzuse încă în ochi, dar în acelaș timp îi veni în minte că epitropii erau răspunzători de toate. El nu-și putu stăpăni multă vreme mânia, și se îndreptă earăș spre casă.

La ușa cerdacului îl intimpină un om ca de vre-o patruzeci de ani; părul negru amestecat cu fire albe umbrea trăsăturile cele energice pe care un cunoscător le înțelege numai decât că sunt acele ale unui armean. Un gheroc albastru sdrențuit, cu chioturile rupte și la care lipseau câți va nasturi, un guler de cămașă murdar și o pereche de cisme de iuht care-i ajungeau până peste genunchi, nu te lăsau să ghicești cu siguranță care-i era poziția socială, dar o oarecare îndrăsneală în infățișare arăta că buzunarul hainei nu era de desprețuit, și că într'insul se aflau parale câștigate în sudoarea frunței.

Omul scoase căciula din oap când se apropiè Lascar de dinsul. „Poftiți la masă“ zise el; „se răcesc bucate“.

„Cine sunteți?“ întrebă Lascar.

„Manolache Christea, arendașul de la Valea-Verde“.

Respunderea episcopilor era uitată. Lascar, văzând dinaintea lui pe acel ce era deadreptul vinovat, își vărsă focul. „Imi pare bine că vă văd“, strigă el. „Uitați-vă în jurul d-voastră in astfel de stare ați găsit casa și curtea când ați luat moșia in arendă?“

„Cuconu Costache Vrenceanu știe ce mi-a încredințat, respunse armeanul liniștit; contractul se află la d-lui“.

„Casele se pot zidi de al doilea, sau drege dacă sunt stricate, urmâ Lascar; o grădină prăpădită are trebuință de doue vieți de om spre a fi earăș in floarea ei ca mai nainte. Cine e in stare să-mi restituie perderea pricinuită prin gospodăria D-voastră cea grozavă? Cu ce aveți să-mi plătiți copacii tăiați cari fac pentru mine mii de galbeni? Raspundeți, pentru numele lui Dumnezeu!“

„Eu am a face numai cu Cuconul Costache. Poftiți la masă vă rog“. Arendașul intoarse spatele și plecă.

Lascar era pe-aci pe-aci să întindă mâna și să apuce de guler pe domnul acela cu respunsurile lui scurte. dar nu trăise încă destul in aerul țării sale spre a-și face dreptate in așa fel. Câteva săptămâni mai târziu s'ar fi aflat Manolache Christea in mai mare primejdie. Să poftesc la masă? M'aș otrăvi cu bucatele dumitale! strigă infuriat dar totuș se intoarse in odae la densusul și inghiți bucatele cele simple ce i se aduseseră. Ceva trebuie să mănânci, or cât te-ai fi supărat.

Dar tot nu era să treacă cea dintâi zi ce o petrecea în Valea-Verde fără săi aducă o simțire plăcută. Se sculase de la masă și sta la fereastră făcându-și o țigară, când intră în curte un șir lung de oameni în cojoace care inaintau în tăcere și cu pas liniștit. Erau țărani de pe moșie care aflaseră de sosirea tănărului lor stăpân și veneau să-i zică buna ziua. Ei se opriră în jurul scării și așteptară cu căciula în mână. În capul lor era vornicul, judecătorul satului ca un curcan resboinic subsuoară, altul purta o pereche de găini, al treilea o strachină cu ouă. Darul săracului, darul inimei!

„Bine ați venit voinici, strigă Lascar coborînd scara și inaintînd spre țărani. Toți se grămădiră să-i sărute mîna fețele cele arse de soare se înduioșară, mulți ochi se umplură cu lacrimi și Lascar își simți sufletul mișcat. Fetele îmbrăcate în alb care respîndesc flori pe jos, și discursurile cele negreșit pline de valoare ale învățătorilor de sat nu se vîd încă în Moldova, aici sărutatul mînei ține locul aceluia obicei civilizat, și dacă stăpînul nu grăește cu țărani, atunci ei stau și se uită la dînsul fără a rosti un cuvînt.

Ținî cîtăva vreme pînă să isprăvi cu grămădeala, apoi le dete Lascar nădejde liniștitoare pentru viitor și-i rugă să amâne pe mai tîrziu orice plîngere vor fi pregătite. Le împărți o sumă bună pentru rachiou și astfel se puse frunte serbătorii de revedere, și adunarea se risipi.

Scena aceasta oricât de neinsemnată ar fi fost, totuș îi făcù bine lui Lascar, îi aduse un interes în viață; înțelese că avea ceva de făcut și aceasta micșorâ simțirea singurătății care-l cuprinsese așa de adânc.

CAPITOLUL III

CEL DINTĂI EPITROP AL LUI LASCAR. — IENACHE PURICESCU ȘI SOȚIA SA CATINCA. — PRESIMȚIRI ÎN PRIVINȚA EPITROPIEI. — PERSPECTIVĂ NEPLĂCUTĂ.

A doa zi de dimineață dela unsprezece ciasuri, pentru el foarte de vreme, Lascar era gata de plecare; arendașul înștiințat de dorința sa de-a merge la Puricești, abia la o poștă de depărtare, crezù de a sa datorie să-i propue trăsura lui, și o brișcă mică, verde, cu doi cai sta dinaintea scării. Lascar se aștepta la o plimbare răpede și plăcută cu dobitoacele cele sprintene

El nu se gândise pînă aci decăt în treacăt la întâlnirea sa cu Catinca, prietena lui din copilărie. Nu o iubise mult când era mic și nici acum nu se aștepta la vreo plăcere mare vîzînd-o; i se pîruse totdeauna prea moale de inimă, și vecinicul plâns al fetei pentru orice glumă ei remăsese viu întipărit în minte. De era frumoasă sau urită, nu se prea putea domeri; își aducea numai aminte de două brațe roșii cu măneci scurte. Și totuș alesese printre hainele sale din Berlin pentru această vizită, pe aceea care i se părea menită să facă mai mare efect; faptul de-

a fi prezentat unei femei tinere trebuie, mai ales în singurătatea dela țară, să dea unui tînăr dorința de a se infățișa sub lumina cea mai măgulitoare.

Lascar nu se înșelase în judecata sa asupra cailor; peste un cîias se și întindea Puricești înaintea lui.

Venind din spre Valea-Verde, satul nu se vede decît după ce ai dat de cele dintâi case, drumul urcând puțin un deal de care este răzimat. Semăna cu toate satele moldovenești unde cerințele neomenești ale proprietarilor nu au făcut încă pe țărani să le treacă pofta de-a mai vedea de casele lor. Unii din cetitorii mei își aduc poate aminte de amănuntele date în aceeașă privință în: „O istorie țărănească“.

Micul riuleț care umple cu apă trei iazuri așezate în șir unul lângă altul, și-a săpat în cursul anilor o albie adîncă în pămîntul cel galben, și desparte satul de arături și de livezi. În mijlocul cîmpului se vede un loc pătrat îngrădit cu gard de nuele, deasupra căruia se înalță cîteva pomi roditori; aci se afîă casa proprietarului, o construcție joasă, învelită cu șindrila, la fațada căreia înaintează acoperișul purtat de vreo doisprezece stâlpi rîu ciopliți care alcătuește un cerdac. În jurul casei, dar fără a eși din pătratul bine croit, mai sunt niște zidării ridicate fără nicio simetrie, tot așa de jos ca și casa de locuit și mai toate cu uși și ferestre strimbe. Poate că toate au fost odată drepte, dar cînd aude cineva în ce fel se fac zidirile aceste în Moldova, lesne se înțelege pornirea liniilor dreptede-a se strimba. Temelia e lucru de lux, dar

un bun gospodar tot o face așezând bolovani mari pe pământ; peste aceștia vin grinzile care trebuie să poarte toată construcția. La colțuri se ridică grinzi perpendiculare și pe deasupra lor se face acoperișul.

Tocmai când s'a gătit acesta se lucrează la zidirea de dedesupt; pari nu prea deși se înțepenesc la temelie și distanțele între ei se astupă cu pământ și cu pae; pereții se ridică repede în acest chip. Pe dinafară se tencuște ca zidul și abia se poate deosebi de el; e lesne de înțeles că flueră vântul printre crăpături și că toată această zidărie, condensându-se prin uscarea, scoate ușele și ferestrele din poziția lor primitivă. Puricescu își făcuse singur casa și se fălea cu densa; și'n adevăr că făcându-se ceva reparații pe fiecare an, se mai putea locui bine într'insa cu toate că era zidită de cincisprezece ani.

Peste puține minute se opri Lascar dinaintea casei; Puricescu îl primi în pridvor.

Ienache Puricescu, avea pe atunci peste cincizece ani și trupul său gros și greoiu începea să-l cam supere. Îți venea să rizi fără voce văzându-l pentru întâia oară. Obrazul alcătuia un pătrat aproape regulat, de vreme ce fruntea cea îngustă se întinsese în paguba părului în linie dreaptă până la temple, și obrații cei mari ajunseseră în jos peste rotunjimea obicinuită. În mijlocul pătratului erau așezați aproape de tot unii de alții, ochii, nasul și gura; despre dreptul ce are nasul de

a eși ceva afară din obraz nici vorbă nu era, așa se perduse în fălcile cele pline și rase care se întindeau până la bărbia îngustă. Părul tuns mic și barba erau aproape de tot cărunte, dar mai alb era un pămătuț lung pe care-l lăsase să crească pe gât și-l trăgea cu vioiciune spre bărbie în momentele de reflecție sau de mirare. Numai când se mișcau buzele din intimplare spre a zimbi, aducând astfel ceva neregularitate în pătrat, se cetea o nespusă bunătate în ochii cei mici.

Capul, pe care am încercat să-l descriu cum îmi stă în minte, se perdea cu gâtul cel scurt, mai de tot în gulerul nalt al unui gheroc, masliniu foarte întrebuițat, peste care încerca să se așeze un guler de cămasă vârgat cu albastru, cravată nu purta decât la ocazii cu totul deosebite. Tocmai pe burta cea mare se legăna, atârnat de nasturul hainei, o pungă de piele cu tutun. Una din mâini a vârful de ține chihlibar al ciubucului la înălțimea gurei, ear cealaltă se jucă la spate cu niște mătănii. O pereche de picioare camrescăcărâte păstra echilibrul total.

Ca și într'un portret în care omul seamănă mai ales puindu-se în postura care-i este mai obișnuită, tot așa și aice n'am putut scăpa din vedere, în descrierea lui Puricescu această postură a sa, și nici nu se poate să-i semene un portret în care să nu între ciubucul și mătănile.

De douăzeci și cinci de ani își părăsise foarte rar

Ienache Puricescu locuința; în tinerețe însă fusese și el muncit de ambiție, voise să aibă și el un titlu. O aristocrație adevărată nu recunoaște legea tipărită sau netipărită a Moldovei; fiul unui boer n'are alt titlu decât acela de: fecior de boer, și a treia generație trebuie să fie supusă la impozitul pe cap, dacă prin meritele sale personale, individul nu și-a câștigat un nou titlu. Această lege însă nu se pune în aplicare în țară; familiile cele vechi alcătuiesc o nobleță astfel cum există în orice altă țară, distanță între dănsa și nobleța mai nouă era foarte mare acum câțiva ani, când familiile vechi boerești nu erau silite prin datoriile de bani, să fie mai puțin exclusiive în relațiile lor.

Ienache Puricescu își pusese însă în cap, fiind tănăr, să ridice familia sa prin merite personale, și intrase ca ajutor de judecătorie în orașul Minciunești. Despre legi și administrație nu învățase niciun cuvânt la Puricești cu tatăl său; dar nici nu au trebuință toți slujbașii judecătorești să fie oameni de legi, de vreme ce sa află de obicei în judecătorie câte unul care se pricepe, și tănărul și ambițiosul Ienache n'avea decât să se ție de părerea aceluia spre a merge la sigur. După cel dintâi an de slujbă simți că-i crescuseră aripele ceva într'insul îi zicea că ar putea și el să-și aibă părerea proprie; adesea bănuia pe călăuza sa că primise mită și că întrebuințase și iscălitura lui pasivă spre a forma o majoritate; destul că într'o bună dimineață Puricescu, care purta de pe atunci barba ca acum și trăgea cu neobiceiuită neliniște pământul de sub băr-

bie și tot schimba la fețe, până ce deodată, spre marca mirare a colegilor săi, declară că: în procesul de față avea o părere cu totul deosebită. Și lucru ciudat! Cinstea sa înăscută îi sfătuiseră minunat; în hotărîrea lui se aflau argumente cu greu de combătut. Dar care fu rezultatul istoriei? Colegii știură să învârtăască așa de bine lucrurile încât peste curînd îi sosi destituirea de la guvern, precum și porunca să plătească Puricescu din punga lui cheltuețele pentru publicarea hotărîrii sale și toate pagubele aduse prin amănarea afacerii.

Inteligența lui Puricescu care de fel nu prea era mare nu se putu lupta cu o asemenea lovitură. Un glas tainic îi șoptea că la urma urmelor avea dreptul ca judecător să-și dea părerea înscris; dar glasul cel tainic nu trebuie să fi avut dreptate, faptele care urmaseră i-o dovediră indestul. Își perdu cu totul cumpătul și părăsi slujba cu hotărîrea de a avea cât de rar o părere personală, și de a nu exprima niciodată o asemenea părere căci omului nu știe ce i se poate întimpla după o așa îndrăsneală.

De atunci Ienache trăia la Puricești. În moșioara lui, care tot i-aducea cu felul său primitiv de căutare un venit de cel puțin o mie de galbeni pe an, i se închi-dea lumea; el trăia ca un părinte cu țărani; nimeni nu-l supăra în singurătatea lui prin manifestări de vre-o stimă deosebită; o femeie tîneră însuflețea totul. Ce-i mai trebuia? Ar fi putut el cere mai mult în viață?

Așa dar cu picioarele rescăcărâte, cu ciubuc și mă-

tânii, vëzù Lascar pe cinstitul bëtrân stând dinaintea lui. El sãri din trãsurã și-i întinse mâna. „Nu este eșã cã am onoarea sã vorbesc cu Cuconul Ienache Puricescu?“ întrebã el.

Ciubucul își păstrã poziția lui, mâna cu mătãnii eși dela spate și se așezã in acea întinsã de Lascar: „Da, eu sunt. raspunse cum despicat; poftiți in casã.“

Amãndoi intrarë in tinda, care imparte orice casã boereascã, fie la țarã fie la oraș, in douë. Puricescu deschise cea dintãi ușã din dreapta. La intrarea lui Lascar o femeie tënëã dete gherghetul seu la o parte și se seulã. Catinea sta in fața lui.

Catinea Puricescu, mãritatã de zece ani era atunci in virstã de douãzeci și patru de ani. Talia ei naltã era cam plinã, lucru plãcut la o femeie in tinerețe dar care fãgãdueste sã ajungã la oare cure dimensiuni intr'o virstã mai inaintatã și se ține obicënuit de fãgãduialã in conștiință. Era cam prea țepãnã și stingace in mișcãrile ei mai ales cãnd se sfia ceeace dovedea lipsa unei creșteri mai ingrijite și a unei societãți care s'o fi cioplit puțin. Capul insã era de așã frumusețã, incãt uitai tot restul. Cea mai mare parte din femeile moldovene au ochi negri a cãror formã amintește femeile din Albania; gene lungi și negre precum le avea Catinea nu sunt rare la sexul frumos deacolo, care face onoare acestui nume; expresia insã care se afla in acești ochi, o expresie așã de multiplã și de schimbãtoare și totdeauna fãrmecãtoare nu este datã decã la puține alese. Se vedea bine cã ea nici idee nu avea

de acest farmec cu toate că trebuia să știe despre frumusețea ei. Natura o inzestrase cu un caracter vesel, și până aci nu i se intimplase nimic care să fi năbușit această veselie, ea lăsa zilele să treacă cu o simplitate copilărească fără a se întreba dacă nu s'ar fi putut cuprinde între fiecare dimineață. și fiecare sară o viață mai bogată decât cea pe care o avea lângă bunul și prosaicul său bărbat, și în împrejurimea ei tot atât de prosaică. Foarte rar numai îi era privirea gânditoare, poate că nici nu-și da seama de aceasta; atunci se uită în depărtare par'că ar fi căutat prin ceață un obiect iubit dar nevăzut și pleoapele se plecau grele și ostenite par'că ar fi vrut să pue un zid între cea depărtare și sufletul ei care trebuia să-și afle mulțumirea în realitatea vieții. Într'un asemenea moment am întrebam odată pe Catinca la ce se gândea. „La nimic,” răspunse ea, și eu cred că era sinceră, cu toate că pe obrazii săi se văzu o roșeață mai adâncă prin pelița ei cam gălbue. Și tocmai acest fel absolut, necalculat în tot ce făcea și zicea, îi dădea un farmec deosebit. De era veselă trebuia să te inveselești cu dânsa, și dacă durerea altuia sau o mică întristare făcea să i curgă lacrimile, te simțeai mișcat în adâncul sufletului, oricât de neînsemnată ar fi fost cauza acestei întristări. Bătrânul Puricescu își ștergea totdeauna o lacrimă din ochi când vedea pe acei ai nevestei sale umezi.

Catinca era așa dar mai ales o frumuseță țărănească farmecului intelectual, grația mișcărilor, care în societate te atrag și la o ființe mai puțin frumoasă, îi lipseau.

Dar distincția înăscută o avea și cât de mare trebuie să fi fost, de vreme ce chiar o toaletă fără gust nu o făcea să o peardă. Ienache, plin de iubire, impodobește pe soția sa cu stofele cele mai bogate, care ar fi putut sluji de capote cu florile cele mari, bătătoare la ochi și foarte nepotrivite cu simplitatea casei de țară. O scurteică lungă și largă imbrăcată peste roche te făcea să crezi, că nu sunt toate tocmai cum s'ar cădea, pe dedesupt. Am văzut-o într'o dimineață a cafea cu pantofi de atlas alb; ei făcuseră parte din zestre și, neavând prilej de a-i întrebuința în alt chip, îi slujeau acum de papuci. Era curioasă impresia ce ți-o făcea acest fel de a se îmbrăca, și totuș femeia rămânea fermecătoare prin natura aleasă care se ogli-dea în trăsăturile obrazului său. Simțeați la orice lucru că inteligența ei era gata să se arate în împrejurări mai priincioase. Ce rază de soare ar fi putut oare să deștepte această inflorire? Știm ce învățase Catinca în copilărie; dacă domnul Grosbois nu se ocupa de lecțiile lui Lascar, apoi de ale tinerei fete și mai puțin; după plecarea băiatului se depărtă și profesorul. Cuoana Casandra mama adoptivă a Catinicăi se ocupă de educația ei după cum am spus mai sus, și puse-virf cunoștințelor ei învățând-o să facă dulceață. Purii cesen nu era merit la desvoltarea intelectuală a femeii sale.

În fața acestei părechi se găsea Lascar. El întinse cu toată inima mâna Catinicăi, în care își puse sficioa-

să și roșindu-se, pe a tăi; dănsa nu cunoștea pe tăi nărul care îi spunea bună ziua cu atăta prietenie.

„Nici Catinca nu mă mai cunoaște“, strigă el, strângând pe peptul lui cu amândouă mâinile mâna tovarășii lui din copilărie.“ „Zece ani să fie oare un timp așa de îndelungat, încât să te uite toți, toți?“

Catinca se schimbă la față și tăcù un moment, parcă ar fi vroit, temându-se că se înșală, să oprească pe buze numele ce-i venea în gând: „Lascar!“ zise ea înșfîrșit cu un glas ce-i eșia din adâncul inimii — „tu ești — dumneata ești?“

„Zimi tu ca pe vremea când eram copii, vreau să regăsesc o soră în tine“. Și spuind aceste cuvinte, Lascar atrase pe tânăra femeie la peptul său și o sărută frățește pe frunte.

Două lacrimi de bucurie curseră pe fața aprinsă a Catincai. Aceasta muiă și pe Puricescu cu toate că nu înțelegea încă de ce îmbrățișase streinul, așa fără nici o sfială, pe soția lui.

După ce preschimbară câte-va cuvinte de bucurie, Lascar se întoarses pre Ienache Puricescu care înțelese înșfîrșit cine se afia dinaintea lui. Bătrânul se deschise încetul cu încetul, zimbi cu blândețe și pofti pe musafirul său să șadă, după ce, cu ajutorul mătaniilor seculă din colțul divanului, o cățea mare cu părul pestriț.

Intre amândoi tinerii începù preschimbară amintirilor din copilăria cea de mult trecută, și fiind-că se întâmplă din norocire ca din toate icoanele trecutului să

se ștergă mai de tot părțile triste și să rămăc în lumină numai cele vesele și plăcute, Catinca dimpreună cu Lascar nu-și mai aduceau aminte de loc de certele și necazurile lor. Ceea ce știau mai bine e că fuseseră frate și soră; ea frate și soră se găsiră așa dar, și pe lângă farmecul ce se afla în ființa lor se mai adaugă și setea unci legături pline de incredere.

Ienache care sta în vremea aceea cu picioarele res-căcărate dinaintea sobei, întrerupse întrebările și res-punsurile lor o singură dată. „Știți Cucoane Lascar că vă sunt episcop“. „Da, răspuse acesta, și bătrânul nu-i mai turburâ. Numai dulceață și cafea puse să se aducă, fără a spune un cuvânt.

Pe la două ceasuri îi pofti la masă. Aci se simțea Lascar de tot în țara lui. Bucătăria moldovenească nu prea are feluri de bucate tocmai fine și deosebite, dar ceea ce-ți oferă, mai ales într'o casă bogată, are și mult gust și este așa de bine gătit, în cât te sature de minune.

Nici că se socotește dinainte căți oameni au să șadă la masă; cine se află într'o casă la vremea mâncării este poftit la masă cu mare prietenie. Se zice că sunt țeri, care nu seamănă cu Moldova în această privință și unde se așteaptă plecarea musafirului, chiar cu risicul de a lăsa ciorba să se recească.

Puricescu rămăsese credincios uuui obicei din ve-chime a masa lui: fără grijă pentru numărul celorlalte feluri de bucate trebuia să aibă totdeauna o mămăligă

înaintea lui, din care lua din vreme în vreme câte un boț cu mânele. N'am putut trece cu vederea acest amănunt, fiindcă atată foarte deslușit clasa de care se ținea Puricescu; în boerul cel mare Moldovean recunoști pe European; boerinașul care merge foarte rar la oraș, își mănâncă și azi mămăliga cu degetele. Puțin vorbaret din fire, Ienache vorbi și mai puțin decât de obicei în toată vremea mesei. Numai Puica, căteaoa menționată mai sus, avea voe să-l turbure din vreme în vreme și atunci îi dădea câte ceva de ros. Ienache cu toată neîndemânarea trupului său era mare iubitor de vânătoare. Această patimă îl apucase după ce părăsise slujba, cu un prilej pe care nu mă pot opri de a-l istorisi. În iarna aceea se dusese la o rudă de departe care mergea zilnic la vânătoare și care dădea și musafirului său o pușcă cu două țevi, cea dintâi pe care pusese acesta vreodată mână. Iritat cum era după cele întâmplate de curând, cu părerea dată de dănsul, arma omoritoare se potrivea cu dispoziția lui sufletească. El urmă setos de sânge pe o potecă alunecoasă pe pușcașul ce-l întovărășea. „Ridicați cocoșul“ strigă pușcașul; „pe aici au trecut potârniche prin zăpadă„. Tănărul vânător foarte mișcat face cum l-a stăruit și stă cu degetul așezat pe cocoș. Deodată se înalță un cârd de potârniche dinaintea lui și zboară în aer, picioarele i se moae de astă întâmplare neașteptată—el alunecă, și cade pe părțile carnoase ale trupului său destul de gros de pe atunci, și își ridică picioarele în sus! În acelaș moment însă se sloboade pușca—și ce să vezi?

cad două potârniche. Un martor ocular istorisește că Ienache șezù multă vreme uitându-se țintă la jertfele dibăciei sale. Acest moment fu hotărîtor. — Ienache se ținu de vînătoare și se zice că în cei douzeci și cinci de ani ce urmare de atunci, ar mai fi impușcat câțiva iepuri prinși în culcușul lor, dar n'a mai ucis nicio potârniche. —

Se seulară dela masă și se întoarseră eară în salon spre a lua cafea turcească și vutcă. Vutea moldovenească care se face pretutindeni în casă, e foarte bună, dar așa de groasă încât nu trece din pahar în gură decât cu multă răbdare. Cafeaoa turcească o face de obicei stăpăna casei însași după masă și o toarnă în mici cești fără mâner așezate în zarfuri de metal a căror formă seamănă cu filigeanul în care se pun oale.

Ciubucul și un jeț comod face desăvirșită plăcerea unui asemenea moment. Așa se întimplă și aci. Se apropiară de foc fiindcă bătea un vînt rece afară. Cățina și cu Lascar își sorbeau cafeaoa lângă o mesicioară, ear Ienache se plimba în tăcere prin odaie ținînd mîna cu mătăniile la spate.

Cu toate că tîneru! Viorescu se simțea foarte bine lângă sora sa de suflet, și în firea lui ăra să depărteze de dînsul în asemenea momente orice lucru neplăcut, dar totuș trebui să se hotărească să ceară episcopului său oarecare deslușiri asupra unor lucruri ce-i stăteau pe inimă.

„Cuconae Ienache“, începù el, nu-ți pot ascunde că întoarcerea mea în Valea Verde mi-a făcut o impresie

foarte tristă. Puricescu se opri și se uită la densusul. „Casa tatălui meu imi stă cu totul altfel în minte decât am găsit-o și nici nu mi-a mai venit să mă duc la câmp și la pădure.“

Bătrânul tăcu și de astă dată, dar începù să-și frământa barba.

„N'aș vrea să-ți spun ceva neplăcut,„; urmă Lascar, „dar mi se pare că epitropii mei au făcut o mare greșală la arendarea moșiei. Arendașul este așa liniștit în mijocul acestei prădăciuni încât pare că nu se simte respunzător de nimic.“

„Arendașii prăpădesc totdeauna“, răspuse însfirșit Puricescu.

„Dumneata nu știi nimic despre contract? N'a trebuit să-l iscălești și dumneata?“

„Știu că mi-ă spus Vrănceanu că arendașul plătește 3200 galbeni, în două cășturi, 1600 la Sfântul Gheorghe, și 1600 la Sfântul Dumitru.“

Nu puteai scoate nimic mai mult de la bătrân; de astă dată nu prea vroia să vorbească deslușit, căci obicnuit i se deslega limba totdeauna când era vorba de gospodăria moșiilor. Lascar amână dar deslușirea pe o zi mai potrivită; înainte de toate trebuia să vie în ajutorul pungei sale goale, și el se hotări să aducă vorba ast-fel încât să capete mai de grabă ceva bani.

„Așa dar la Sfântul Dumitru plătește arendașul 1600 de galbeni“, zise el; „peste patru zile la 26 Octomvrie, vom putea lua banii fără greutate?“

„Nu cred“.

„Nu crezi? La primăvară sunt virstnic și nu vroiți să-mi incredințați venitul moșiei mele dacă vă dau un înscris?”

„De ce nu ți-am incredința banii? Ceva trebuie să ai; fără bani nu poate trăi nimeni nu este așa, Catinco?”

Bătrânul zimbi întorcându-se spre nevastă-sa la aceste cuvinte. Să fi fost oare o glumă? se întrebă Lascar.

„Fără bani nu poate trăi nimeni“, urmă Ienache; „mi se pare însă că arendașul a plătit tot înainte.“

„Aunci sunt bani în casă?”

„Nu cred“.

Lascar nu prea pricepea ce credea sau nu credea Cuconul Ienache și nu-i venea să ceară deslușiri; era vădit că bătrânul jucase un rol foarte neînsemnat în epitropie; la ce să mai vorbească serios și lămurit cu dânsul? Înaintea prânzului fusese vorba despre Vrâncianu care se afla acum la Iași; era dar de neapărată trebuință să facă drumul până acolo.

„Să lăsăm la o parte treburile zise tânărul după câteva secunde; „să nu-mi turbure nici cea mai mică amărăciune bucuria reîntoarcerii“ el întinse mâna Catinchi care i-o strinse cu căldură. „Un singur lucru mă supără trebuie să-mi reînnoesc toată gospodăria și n'am decât atât de cheltuială!“ La aceste cuvinte își aruncă punga pe masă — erau cinci galbeni într'însa.

„Cu atâta nu ajungi departe, frate Lascare“ strigă Catinca rizând: „dar am să-ți viu în ajutor. Te impru-

mut eu cu trei sute de galbeni din economiile mele, restul ți-l va da Ienache. E cu neputință să nu te ajutăm la nevoie.

Ienache zimbi iarăș; zimbea des când vorbea neva-tă-sa. Iubea pe Catinca cu nespusă dragoste, căci n'o avea decât pe ea în lume.

Acum începură cu tot felul de glume, (se zice că ar fi îndrăsnit chiar Puricescu să facă o glumă, dar din nenorocire a ramas perdută pentru posteritate) să scrie o listă de toate lucrurile ce-i trebuiau lui Lascar în gospodăria sa. Catinca făgădui să meargă ea însași la Minciunești spre a cumpăra deacolo ce se poate găsi în asemenea târguri.

Cai și trăsură erau mai greu de aflat dar și aci îi venire prietenii în ajutor; spre a pleca Lascar la Iași hotărîre să se slujească cu careta nouă din Viena pe care o cumpărase Puricescu pentru navastă-sa la iarmarocul Sfântului Ilie din Fălticeni; un negustor de cai Evreu din vecinătate avea patru roibi tineri pe care-i cumpără Lascar cu 150 de galbeni; un cal alb bătrân dar încă foarte țeapăn fu luat pentru călărie, și când se inhămă poștalionul la trăsură era minunat.

Zioa trecu repede; Lascar trebui să petreacă noaptea în Puricești, nu-l lăsarē să se întoarcă la Valea-Verde. Catinca îi purtase de grijă ca o soră și-l duse ea însași în odaia bărbatului ei unde era să doarmă.

„Cred că vei locui adesea în odaia asta“, zise ea; „nu vei mai părăsi pe sora-ta!“ Privirea ochilor celor negri mari erau plini de iubire la aceste cuvinte simple.

Puica mai trebui gonită din culcușul ei obicnuit și Lascar remase singur. El se desbracă incet. Impresia dureroasă și stranie de a fi părăsit în propria sa țară se schimbă într'o simțire de intimitate care-i făcù nespus de mare bine, și privirea pungei pline cu bani puse la uitare toate neplăcerile prezente și viitoare cu epitropii săi. Patul era făcut pe un divan lat și jos cu mai multe perine de deosebite mărimi îmbracate în fețe foarte elegant brodate dar care lăsară a doua zi formele florilor celor gingașe tipărite pe obrazul lui. Pe o mescioară cu trei picioare sta ligheanul de alamă frumos frecat; prosopul atârnat alături avea alesături albe și fluturi de aur, fire de argint erau trase prin urzeală. Pe altă masă așezase gazda sa drăguță, apă rece și o chesă cu șerbet făcut din floarea aurie și mirositoare a nufărului; înainte de a intra el în odaie se afumase cu odagaciu și mirosul cel delicat îi deșteptă ager în minte casa părinților săi; în sobă ardea flacăra vie a focului. Pe lângă acestea se mai știa Lascar sub acelaș acoperiș cu o ființă care-l iubea cu dragoste frățescă, cum să nu i se fi depărtat orice nemulțumire? Înainte de a adormi el luă seama că deasupra patului sta atârnat, pe un covor prins de zid, tot aparatul de vânătoare al stăpânului casei; îl furase somnul pe jumătate dar totuș îi veni în minte istoria celor două potârniche impușcate, și el adormi cu zimbetul pe buze.

CAPITOLUL IV

O PRIVIRE ASUPRA IAȘULUI. COSTACHE VRENCEANU AL DOILEA EPITROP AL LUI LASCAR. — EPITROPII PAR A FI ADMINISTRAT RĚU

Lascar mai remase trei zile și trei nopți în Puri-cești cu toate că se inhămaseră și deshămaseră caii de două ori. Insfirșit se hotărî să plece, cam de dimineață spre a avea vreme să facă cele cinci poștii până la Iași înainte de inserat. Toate buzunarele trăsuri fură umplute cu merinde, vin și vutcă; apoi mai trecu o jumătate de cias ca să-și ia zioa bună, și caii plecară. Spre amurg se întinse capitala înaintea ochi'or lui Lascar.

Iașul seamănă măreț din depărtare și este foarte frumos așezat. Orașul se razimă pe o movilă mică ridicându-se și peste câteva înălțimi vecine, ceeace produce imagina unui amfiteatru. Pe partea opusă se întinde până în șesul Bahluiului. Dincolo se înalță dealuri la poalele cărora se'ndesesc viile una lângă alta, pe ici pe colo cu copaci umbroși și cu vesele case de locuit. Mai multe mănăstiri se vęd cu turllele lor zugrăvite în

multe culori pe câte o colină singuratecă. Ochiul călătorului însă, care pe lângă efectul general mai caută și lucruri interesante, izolate, rămâne nemulțumit și abia se oprește pe cele patru turnuri ciudate ale mitropoliei, ce se află în mijlocul tabloului.

Iașul nu are un caracter unitar pentru toate părțile orașului; fiecare mahala își are caracterul propriu. Din curțile boeresti care se ascundeau în dosul unor ziduri mari spre a se feri de contactul cu bordeele de prinprejur, pe vremea când băntuia ciurma prin țară, n'au mai ramas decât câte una pe ici pe co'o; cea mai mare parte din ziduri a trebuit să facă loc clădirilor mari, și locuințe'le săracilor din vecinătate au dispărut. De Orient nu-ți mai aduce aminte decât steagurile consulilor străini ce se leagănă în virful prăjiniilor; în ulița mare mai ales se înșiră casele europene unele lângă altele, și mai în fiecare îți atrage privirea câte-o prăvălie cu comorile sale. Cum te depărtezi de ulița mare, se bagă numai decât de seamă că orașul ea și toată țara se află într'o perioadă de tranziție, dela trândăvia turcească spre civilizație. Numai aleargă trăsura pe caldarâm de piatră ei este supusă la toate pedicele neprevăzute ce se intilnesc prin ulițe preistorice. Eșind odată dintr'un han mi-a căzut vizitiul de pe capră în noroiu, fiindcă roatele de dinainte ale trăsuri intraseră într'o groapă mare; din fericire caii miroșiră câtăva vreme locul unde fuseseră siliți să se oprească și nu trecură peste dănsul, altfel poate că nu s'ar fi cetit în Germania niciodată această descriere a capitalei Mol-

dovei. Case noue se ivesc pretutindenii dar mai sunt încă multe locuri virane, și in așteptarea minunilor arhitectonice, sunt întrebuințate la primireagunoiiului. a pisicilor și căinilor morți, or paște vre-o bivoliță pe locurile unde a crescut puțină iarbă. Cu cât te depărtezi de centrul orașului cu atât se cufundă casele mai tare in pământ până dai de bordee. Cea mai mare parte din ele sunt prăvălii pentru trebuințele poporului de jos, sau case de meseriași și n'au ferestre la pod; oblonul care păzește noaptea pe stăpân de musafirii nepoftiți, se scoate zioa din marea deschizătură din perete și pusă pe stalpi, slujește de tarabă peniru indelnicirea meșteșugului sau pentru așezarea mărfurilor dintre care nn lipsește țuica niciodată. Când ploă, contribute fiecare trăsură cu cât noroiu poate la stropirea fațadei bordeiului până sub acoperiș, ceea ce dă la mahalale întregi depărtate de centrul orașului, o spoială cenușie care nu e tocmăi frumoasă. Se înțelege, dela sine, că nervii mirosului sunt supuși la emanațiunile cele mai variate și mai surprinzătoare. Și cu toate acestea clima Iașului nu este nesătoasă. Bahluiul care abia se vede șerpuiind vara pe livezi întinse, ese adesea primăvara și toamna din albia sa și acopere tot șesul cu apă; umezeala aduce neapărat foarte adese friguri, dar după ce ai clântănit câtva cu dinții, te scapi ear de boală. Tifosul și alte de asemenea boli sunt mai rare decât la Viena, la Munich și chiar decât la Dresda.

În amurgul serei dar, se opri Lascar la bariera oraşului. Un impiegat se apropie cu căciula în mână de trăsură şi se rugă se scoată clopotul legat de osie de oarece numai tulumbele pot trece cu clopotul prin oraş sau face vreun alt sgomot mare, apoi întrebă de numele, starea şi locul de popas al călătorului.

Formalităţile se îndeplinesc cu puţină vorbă, şi cei cinci cai oboseţi urcară în trap mărunţ uliţa Păcurarilor. I se recomandase lui Lascar să meargă la hanul Părlita, care cu tot numele său stă foarte țeapăn în picioare. Cine nu ştie unde se află hanul nu poate da de dănsul, nicio firmă, nicio lumină mai mare nu atrage pe călător; trebuie să cărmească din uliţa mare într'o ulicioară, unde aruncă un şir de locuitori dintr'o casă mare din colţ tot ce nu se păstrează cu mulţumire în odaie. Lascar intră pe poartă într'o curte mare închisă de jur împrejur cu un şir de odăi joase în tavan, al vînd câte un număr pe uşă; i se deschise una din aceste uşi după ce Fotache, Petrache sau cum Dumnezeu îi chiamă pe toţi murdarii aceia ce ţin locul de kelner, au strigat prin toată casa spre a găsi cheia.

Prietenului nostru, resfăţat în Germania în această privinţă, îi era grozav de greu în odăile puţin plăcute, care aveau un aer de închisoare cu gratiile cele groase de fer la ferestre. Dar nu era nimic de făcut. Lăzile din trăsură fură băgate în odaie, şi fiindcă nu avea de gând să meargă chiar în acea seară la epitropii săi, Lascar se aşeză cât se putu de bine şi se pre-

găti să-și petreacă seara până i-o veni timpul de culcat, scriind scrisori. Prietenii săi din Berlin trebuia să știe tot ce făcea și i se intimpla în Moldova. De câteva ori fu întrerupt prin tropăitul și rosul șoarecilor sub scânduri; apoi îndreptându-și ochii din intimplare spre sobă văzù un gândac negru mare, care întrebuița ciasurile serei plimbându-se prin aerul cel cald al odăii. Din când în când se întrerupea Lascar din scris spre a-și face o țigară și atunci se gândea cu induișoare la soră-sa Catinea pe care o părăsisë în acea dimineață, „Casa și inima ei cea credincioasă, cată unde voi alerga dacă se incurcă lucrurile“, șopti el.

Înțelegerea cu slugile hanului pentru a avea un pat curat fu lucru greu. Noțiunea curățeniei stă ca o imagine ștearsă și nesigură în capul oamenilor, și abia o pată mare îi poate aduce la deplina ei înțelegere. După ce întrebuiță toate mijloacele spre a-și putea asigura un somn liniștit, se culcă însfirșit. El șopti „noapte bună surioară“ și dând astfel gândurilor sale o direcție plăcută, adormi.

Lui Lascar îi fusese așa de desgustătoare viața dela han, chiar după puținele ciasuri peurecute acolo, încât se hotări să-și isprăvească afacerile cât s'o putea de curând spre a se întoarce la Valea-Verde. Se sculă dar de dimineață și fără a se uita la Ovreeii cu boccelele și cutiile cele mari pe spinare, care-i deschideau mereu ușa spre a-i arăta mărfurile lor sosite dela Londra și dela Paris, și se îmbracă așa de repede încât la zece ciasuri putù să arunce o ultimă privire în o-

glindă, pe când Gheorghe se dusesese să-i aducă o trăsură. Birjarii cunosc locuințele oamenilor cari au cât de mică însemnătate în oraș. Lascar se opri așa dar foarte curând înaintea casei lui Costache Vranceanu. Puricescu nu se înșelase, Vranceanu era inadever la Iași, și un fecior deschise ușa.

Vranceanu era născut în treapta de jos. Nici nu-mi dă în gând să-i fac o imputare pentru aceasta, din contra e lucru imbucurător ceea ce se întâmplă adesea în Moldova, dela un timp încoace; oamenii cari au câștigat ca arendași sau cu alte speculații o avere însemnată ajung prin munca lor să se ridice pe deasupra rangului ce-l au din naștere, și așează astfel cea dintâi piatră pentru ridicarea burghesiei, necunoscută până aci. Neapărat că aleargă îndată după titlul de boerie, dar astă slăbiciune le este ertată în starea de azi a Moldovei; titlurile dau numai nobleță individuală și sunt căutate pretutindeni; cine alege Germania ca loc de acțiune a vreunei novele trebue, pentru culoarea locală. să vire într'insa câțiva consilieri de justiție, comerț și medicină; un roman rusesc va aduce la iveală câțiva consilieri de stat cu condiție să nu consilieze în realitate Statul la nimic; și de ce s'ar mira așa dar cineva, ca fudulia să-și fi găsit locaș și pe malurile Dunărei? Nici n'are vre-o importanță dacă un asemenea om se face serdar, căminar sau spătar eu paralele lui, fără a-și fi slujit țara; urmașii boerului celui de curând plâsnuit vor vedea bine că educația singură deosebește un om de altul și trebue s'o

spunem spre lauda acestei clase: tatăl care a fost adesea crescut cu mămăligă și ceapă și și-a strins avere numai prin economie, face foarte mult pentru creșterea copiilor săi.

Orice ciocoi nu poate cu toate acestea să arate, cu inima curată, isvorul bogăției sale, lunei întregi; mulți se tem de publicitate și catastiful păcatelor lor este neașteptat de încărcat. Așa se întâmplă și cu Costache Vrenceanu. El era fiul unui vechil. Băiatul frumușel și deștept plăcui din întâmplare boerului care-l luă ca ajutor pe lângă sufragiu.

Costache se supuse cu răbdare la spălarea talerilor și la curățirea paharelor; în copilul de doisprezece ani se născu prin instinct siguranța că va ajunge la ceva prin protecția stăpânului. La început singura sa ambiție ar fi fost să aprindă ciubucul boerului, aceasta l'ar aduce prin odăi și l'ar pune în contact mai deaproape cu înalta familie. Soarta-l ajută, și peste puține luni fu însărcinat cu umplutul ciubucului și fură tutun pentru dănsul și pentru tatăl său. Slujba lui cea nouă îi aduse multe ciasuri de odihnă; i se dăde voie să se joace cu băeții mai mici din casă, îi lăsa să-l bată și nu-și resbuna decât dacă putea da câteva ghionturi prin întinerie și fără primejdie. Cu acest chip băiatul era din ce în ce mai iubit în casă.

Spre a nu perde bunele lui apucături, boerul îl puse să învețe să scrie, să cetească și să socotească astfel încât peste trei ani fu întrebuit ca gramatic. Acum învăța cum se îngrijește de moșie; el avea un talent

deosebit pentru socoteala datoriilor supușilor săi. Oricât de mult ar fi lucrat un țaran, mereu rămănea dator, și tînărul Costache se bucura nespus de mult de astă împlinare.

Și fiindcă el era însărcinat cu cumpărăturile la oraș, începù, din timpul slujbei la cancelarie, să-și pună cea dintâi piatră la ridicarea averei sa'e viitoare; doar că lucrurile mergeau prea încet după placul lui și operațiile cele cinstite erau de multe ori pe aci pe aci să se descopere, de aceea se hotări să apuce alt drum. El se rugă de boer să-l ajute la dobândirea unui post la tribunalul din Minciunești, și acesta întrebuiță toată influența sa în favorarea lui Vrenceanu. Un asemenea tribunal se compune dintr'un președinte, doi judecători și doi grefieri, aceștia din urmă țineau locul de judecători la cas de absență. Costache se putea dar afla în poziție de a se pronunța asupra unor lucruri despre care nu avea nicio idee; dar nicăeri nu este adevărată ca în Moldova zicătoarea; Cui dă Dumnezeu un post îi dă și mintea pentru a-l păstră, și Costache se făcù impieगत al Statului!

Mintea lui cea ageră îi arată calea pe care trebuia să meargă: nu te da la mici pehlivăanii care-ți strică reputația; treci de cinstit și atunci vei putea mai ușor ajunge la dareveri mari. Un an întreg așteptă cu răbdare; se istoriseau fapte mișcătoare despre cinstea lui și se bucurară cu toții când Vrenceanu, prin ajutorul vechiului său stăpân căpătă cel dintâi titlu de boerie. Acum putea să aibă mai multă îndrăsneală, și se

ivi un prilej bun. La Minciunești muri un biet bătrân, care se tot vedea de ani de zile umblând sdrențaros. Nu se știa dacă sunt moștenitori cari să se bucure de bordeiul cel dărîmat și de câteva lavițe sfărâmate; tribunalul trebuia dar sa pue pecetiile pe ce se afla acolo și Costache primi această însărcinare. Mortul era încă întins pe masă; un trup de momie cu ochii pe jumătate deschiși, gura căscată și o căciulă neagră de oaie în cap. O babă se plimba în deapta și în stînga, sluga mortului se vede. Domnul candidat își aruncă ochii de jur împrejur; i se părea de prisos să mai pue pecetii pe dulapurile și lavițele putrede în care se aflau bulendrele cele murdare. Deodată luă seama la o ladă verde dintr'un colț întunecos; acolo tot se putea afla ceva de câte ori nu s'au găsit cerșetori care au lăsat avere după moarte. Vrenceanu găsi un pretext pentru a depărta pe babă, trase zăvorul la ușă și se puse să caute cheia. Unde putea să fie? Unde? decât în cutedele ștergarului celui vechiu care încingea și acum talia mortului. O încercare — încă una, — de geaba; Costache se înfioră ajungînd cu mîna prin cămașa ruptă pînă la șolduri e trupului celui rece. Dar el nu era fricos de fire și peste curînd dete de un lucru tare, ce nu era alt decât cheia căutată. Ridicînd capacul lăzei vîzù patru saci mai mari și unul mai mic. El viri rîpede saci plini de făgăduieli în deosebitele buzunare de sub manta, șterse cu băgare de seamă semnele cele rotunde rîmase pe praful de prin fundul lăzei, lăsă

numai sacul cel mic într'însa și se apucă de datoria sa de judecător.

Baba nu fusese pe la ușe în vremea aceea și nuli putea ajunge nici un prepus. Când se dovedi mai târziu că se aflau 514 galbeni și câțiva sfinți în moștenire, el se apucă să glumească cu colegii săi asupra cinstei lui.

Asfel câștigă Costache Vreceanu patru mii de galbeni! Fără a avea tocmai remușcări de oarece mortului nu-i mai trebuia nimic, totuș se depărtă ceva de Minciunești; din timp în timp cât sta singur i se părea că mai simte răceala trupului la furatul cheei. În cele din urmă îi veni în ajutor vechiul său protector procurându-i un post la ministerul de interne, și astfel îl cunoscù tatăl lui Lascar, ministru pe atunci.

Comoara cea ușor câștigată se mări așa de grozav încât cinstea lui cea mare de care se vorbea în provincie nu-l petrecú până în Iași: lua de unde putea și cât putea. Dacă s'ar fi mulțumit cu câștiguri mai modeste pe lângă leafa lui și-ar fi putut păstra postul multă vreme, căci publicul este obicînit să nu capete nimic gratis de la împiegații inferiori. Vreceanu însă începù afacerile *en gros*, așa încât peste puține luni se vorbea de destituirea lui. El apucă înainte și-și dete demisia; i se ivise o stea nouă pe cer. O văduvă bogată, trecută de cincizeci de ani dar cu inimă tănără și fire veselă, se inamoramă de obrazul plin de viitor al tănărului nostru! Măna nu i-o oferi, dar îi dete o căsuță frumușică la dînsa la țară, unde

sub nume de vechil putea să taie și să spânzure. Idila executată de amândoi în singurătatea moșiei nu-i putea plăcea lui Costache; trebuia o tărie de caracter puțin obișnuită spre a striga: „Elenca mea!“ când aceasta îl chema „Costache al meu“; dar ambiția îl ajută să treacă peste toate. El nu se înalță numai la rangul de spătar prin influența văduvei ci se bucura și de rezultatele cele mai fericite în afacerile sale pecuniare. Din veniturile moșiei celei frumoase și întinse abia mai vedea proprietăreașă un ban; țărani tremurau dinaintea nesățiosului stăpânitor și îngrașau pământul cu sudoarea lor spre a-l îmbogăți.

Viața cea îndelungată cu bătrâna sa prietenă începuse cu timpul, să-i pară și lui Costache nesuferită. El luă hotărârea să se folosească de cel dintâi prilej pentru a rupe această legătură. Se înțelege că aștepta sfârșitul anului; trebuia să vinză întâiu orzul, să prefacă grăul și porumbul în rachiu, acesta în bani, apoi putea veni furtuna. Necredinciosul Costache se mută, dar fu destul de mărinimos spre a nu lua mobilele casei cu dănsul.

După patru ani de robia cea mai rușinoasă la care să se fi supus un om vre-o dată, se simți Vrenceanu înfățișat liber și cu atât mai liber cu cât nu mai avea trebuință de nicio protecție. Averea sa crescuse foarte mult dar tot nu era destul de însemnată spre a cumpăra o moșie din cele mari. Cine are bani peșin, poate face în Moldova cele mai bune afaceri, mai ales când este inzestrat cu spiritul de întreprinderi al lui

Costache. El luâ moșii cu arendă, și dete cu dobândă o mare parte din capitalu! său. Dacă crede cine-vacă procentele erau cinci sau șase se înșală grozav; de asemenea meserie nici nu poate fi vorba. Un capitalist care iubește pe aproapele său urmează astfel: imprumută de pildă 6000 galbeni pe trei ani, polița însă se face pe 8000 galbeni și pentru acești 8000 plătește datornicul dobânda pravilnică de zece la sută. După cei trei ani ies din 6000 de galbeni cu care s'a început afacerea 10.400, și astfel îți vezi averea mărindu-se într'un chip imbucurător. S'ar putea crede că se hotărăște cineva cu greu să ia bani imprumut în asemenea condiții și totuși aceasta se întâmplă pe toate zilele; zilnic însă se și mărește numărul boerilor ruinați. Am mai spus-o undeva, că din simțiment patriotic ar trebui să nu mai facă boerii datorii, dar le trebuie trăsuri noue și cucoanele nu pot trăi fără rochi dela la Madame Tauve din Paris. În asemenea condiții nu poți scăpa de camătă.

Cu acest chip ajunsese Vrenceanu la vîrsta de 34 de ani stăpănul unui capital de 90.000 galbeni! Cumpără moșia Bursuceni cu venit bun și se gîndi la înșurătoare. Înprejurările ne pot ușor aduce până la Bursuceni, unde îi vom vedea familia; deocamdată însă mă voi încerca să descriu pe Costache, care îmbătrânise acum, astfel cum îl găsesse stînd față în față cu Lascar. Frumusețea din tinerețe dispăruse, dar o energie bărbătească se afla întipărită în trăsurile obrazului său. Sprâncenele cele stufoase despărțite prin două

cute adânc săpate erau încă negre; tot așa și părul care rămăsese lung numai pe creștetul capului; la ceafă, la temple și pe frunte era ras, lucru ce se constata când își scotea fesul cel roș care-i acoperea fruntea pe jumătate; ochii negri și infundați nu erau mari dar plini de viață și căutau cu oare-care demnitate împrejurilor; el se uita cu privire pătrunzătoare și viue în fața celor cărora le vorbea parcă ar fi vroit să le ghi-cească gândurile spre a-le compara cu vorbele lor; nasul subțire odinioară se cam îngroșase de sigur din pricina tabacului celui mult; barba căruntă de tot și neingrijită își trăgea poate tot deacolo o culoare cam gălbue. Vranceanu păstrase portul național moldovenesc care dispare tot mai mult pe zi ce merge, port poate cam greoiu pentru tineri, dar bătrânilor le dă o spoială de demnitate. El se compune dintr'un antereu de mătase ce seamănă a halat de noapte lung, spintecat până la genunchi spre a inlesni mersul și călăritul, talia este încinsă cu un șal turcesc, pe deasupra se pune o scurteică scurtă cu blană și apoi un talar lung îmblănit cu măneci largi. Cele trei obiecte ale îmbrăcămintei adese făcute din trei materii de deosebite culori deschise, șalul cu fețe bătătoare la ochi și samurul cel bogat produc un efect pitoresc. Vranceanu purta azi din pricina căldurei diu odaie numai antereul de mătase și scurteica cu blană, și se vedea că cu toată bogăția lui nu prea era lucos. Părțile antereului ce se frecau de divan la ședere, purtau semne de

slujbă lungă, materia de mătase destrămată atârna ca niște ciucuri pe căptușeala de desubt.

„Cuconul Lascarache Viorescu“! strigă feciorul deschizând ușa.

„Bre, bre, bre! zise Vrenceanu eșindu-i înainte cu strigătul de mirare obicnuit oamenilor de clasa lui. De unde veniți cucoane Lascarache? Ce lucru ne-așteptat! — Stefanache, dulceață, cafea, ciubuc, re-pede!“

Acum sărută pe tînărul băiat de trei ori și-l pofti să șadă pe divan. El însuș se așeză cu piciorele ghemuite sub dînsul la locul de unde se sculase și-și propti brațul de-o masă de cărți, acoperită cu teancuri de hârtii, ce sta în mijlocul odăiei.

„Dar ați stat foarte mult în Germania“, cucoane Lascarache, începî el a zice. „Erați abia ceva mai nalt decît masa asta căud v'am văzut cu mulți ani înainte de moartea tatălui dumneavoastră. Veți fi învățat mult, chiar și franțuzește?“

Cunoștința limbei franceze era privită de Vrenceanu ca un mare grad de învățătură; el însuș nu vorbea decît moldovenește și ceva grecește.

„Nu cred să-mi fi perdut tocmai timpul“, response Lascar; „și dacă aș găsi vre-un post nu m'aș da în lături de a intra în slujbă“.

„Bravo! — Cum să nu găsiți post, — oamenii învățați sunt totdeauna de trebuință, numai experiența trebuie să vă lipsească. Fără experiență nu poți merge

înainte, am auzit că în țara nemțescă sunt oameni foarte cu minte, eu n'am fost nici odată pe acolo, dar când o începe Moldoveanul să puă legile la cale apoi nu-l întrec nici trei Nemți“.

Ast-fel urmară cu vorba câțva timp, Vranceanu se perdeea pe ici pe colo în staturi părințești. Deodată întrebă: „Ați fost la Valea-Verde?“

Această întrebare trebuia să aducă tălmăcirile neplăcute de care se tot ferea Lascar de o jumătate de cias de când era acolo. Noi am văzut că era în firea lui de a depărta cât de mult orice lucru greu; când aceasta însă nu se mai putea, nu lipsea oarecare energie graiului său.

„Vin dela Valea-Verde“, zise el. „De miaș fi putut închipui ce am să găsească acolo, mi-aș fi făcut alt-fel planul de călătorie spre a nu fi silit să mă supui la simțiri așa de dureroase îndată după intrarea mea în patria așa de mult dorită.“

Ce ați făcut cu proprietatea tatălui meu, cucoane Costache? Dumnezeu știe că aș fi voit mai bine să găsească tot mistuit de foc, decât pustiirea asta fără nici o conștiință.“

Obrazul așa de prietenos până aci al lui Vranceanu, luă deodată un aer necăjit și batjocoritor. Scoase dintr'o tabacheră un praf de tabac, care se imprăștiă în mare parte pe mustața sa albă, și zise cu răceală: „Ce am făcut cu Valea-Verde? Ce vorbă e asta?“

„Nu sunteți unul din cei trei epitropi, aleși de repositatul tatăl meu? Nu trebuiați prin urmare să îngri-

jiți de păstrarea averei mele? Se vede că n'ați fost de mult la Valea-Verde, altfel n'ați putea întrebă- „ce vorbă e asta?“

Vrenceanu zimbă. „Mi se pare că vrei să-mi faci imputări, frate dragă; trebuie să-ți spui însă, că nu sunt tocmai la locul lor. La Martie viitor vei avea 25 de ani și atunci ești virstnic după lege. Acum suntem în Octombrie ; până de primăvară, așa dar, trebuie să te mulțumești cu ceea ce facem noi epitropii. Darea socotelor va arăta mai târziu de am făcut bine sau rău.“

Vorbele acestea le spusese despicat și cu mare liniște. În sufletul lui însă părea că fierbe. Se sculă de pe scaun și începă să cutreere odaia, cu mâinile pe părțile cele roase ale hainei lui de mătase. Lascar urma cu bastonul conturul arabescurilor covorului de sub picioarele sale. Amândoi tăcură un timp oarecare.

„Și după cecelealte toate, începă iar Vrenceanu, și după cecelealte toate, nu e numai pe capul meu răspunderea cu care cauți să mă sperii. Suntem trei și când o fi la adică suntem în stare să plătim câteva giamur sparte“.

Batjocura asta scoase pe Lascar din sărite. „Ce vorbiți de giamuri sparte, cucoane Costache!“ strigă el. „Mă credeți copil ! am să vă arăt că nu sunt copil. Mi-e teamă cu pustiirea din casă și grădină e icoana stărei în care voi găsi toate cecelealte lucruri.“

Vrenceanu se opri dinaintea tănărului. „Ia ascultă-mă“, zise el ; „Dumitale îți ferbe sângele în vine, și

cu asta n'ai să o scoți la cale cu noi bătrânii. Socotelele episcopiei își urmează, după hotărîrea sfatului de familie, calea lor pravilnică. De sfat de familie nu poate fi vorba aci. Rude nu ai, și puținii prieteni ai tatălui dumitale, care le-ar fi putut lua locul, suntem noi înșine episcopii. Așa dar noi n'avem aface decât cu tribunalul din Minciunești și cu comisia episcopicească din Iași, și aci ne-om înțelege noi. Dar ca să-ți arătăm, că ne purtăm bine și cinstit cu dumneata, și spre a ne feri de orice bănuială — el zimbî la aceste cuvinte — „ai să arunci de pe acum o privire asupra socotelor. Vornicul Alecu Dolban e așteptat de ieri la Iași, astăzi trebuie să sosească desigur. Am să-l rog să treacă mâine dimineață pe la mine; poftim și dumneata aici la zece ciasuri, și atunci vom vedea cum stau treburile dumitale“.

Lascar fu silit să se mulțunească de-o-camdată cu atîta. Se sculă și întinse mîna episcopului și sîu. „Așa dar pe mâine?“ — Măine la zece ciasuri te aștept. — Stefanache dă paltonul cuconășului — Ești ușurel îmbrăcat — fereștete de răceală. — Cu aceste vorbe insoți Vranceanu pe musafirul său până afară. Încă o strinsură de mână și se despărțiră.

Bătrînul Costache se întoarse în odaia sa. El se plimbă multă vreme în lungiș și'n curmeziș, vorbind singur, lucru ce l făcea totdeauna cînd îi era mîntea plină de afaceri importante.

CAPITOLUL V

DIMITRIE ALBU. — SOCIETATEA DIN CAPITALA MOLDOVEI. — ALECU DOLBAN AL TREILEA EPITROP AL LUI LASCAR.

Lascar se aruncă nemulțumit în trăsură. Iși inchi-puia el că socotelele făgăduite nu-i vor aduce mare mângâiere, dar simțea totdeodată și neputința lui față cu episcopii, până nu va fi sosit ciasul virstniciei. Pe lângă aceasta tot ce vedea împrejurul său îi părea stră-in, toate i se infățișau ca o amintire pe care nu o pu-tea prinde decât după ce își muncise gândul mult cu dēnsa. „E lucru bun, fără indoială să-ți faci învățatu-ra în străinătate, își zise el, acelu care n'are părinți și prieten, însă, îi sapă vremea un șanț adânc între plecare și întoarcere peste care nu poate trece decât cu mare anevoie spre a se pune din nou în raport cu țara sa“.

Acest gând reinviă earăși simțirea de singurătate, care-l mai muncise așa de des. Se cobori din trăsură spre o merge pe jos, birja urma încet după dēnsul.

Ulițele erau vii și luminate încă de razele calde

și primăvăratice ale soarelui. În Iași se întimplă foarte rar ca unul din aceia ce poate plăti o birjă să-și întrebuințase picioarele, și astfel numărul trăsurilor ce aleargă în sus și în jos este foarte însemnat, mai ales, în strada mare se înghesuește trăsură lângă trăsură începând cu caretele luxoase spre a ajunge la birjarul ovreesc cu un singur cal. Dar o fisionomie deosebită nu a mai au ulițele; mulțimea cea mare de evrei cu portul lor adesea foarte murdar o găsim îndată ce am trecut granița polonă, cu deosebire că Iașul e poate mai bogat în evrei, astfel încât Sămbăta încetând orice daraveri, ulițele nu sunt nici pe jumătate așa de vii ca celelalte zile. Orice urmă de oraș oriental s'a șters, numai Turcul care vinde rahat la poarta mitropoliei și-și linge degetele vînzînd, a mai ramas. Acum treizeci de ani era alt-fel; în locul ulițelor pavate cu piatră erau poduri de lemn cari se aprindeau cînd se ivea un foc mare, și îngreuiuau astfel treaba pompierilor; trăsurile însă care odorogeau pe aceste poduri erau interesante de privit. Boerii cu portul descris cam pe scurt, în liniile de mîi sus, ședeau într'insele și salutau plecînd capul în tăcere și cu mîna la pept; feciorii lor Greci sau arnăuți, cu iataganul la brău stăteau pe scara trăsuri cu ciubucul stăpînului rezemat de șold. Și cînd Vodă își lăsa oasele sale domnești să se sgudue pe pod spre a merge seara la teatru sau la vre-o sindrofie, alergau țiganii gîfăind eși pe jumătate despuiați înaintea trăsuri, cu faclă aprinse în mîna spre a-i lumina calea. Acum

cincizeci de ani trăsura Măriei Sale era trasă de șase armăsari, cu doi lănceri înainte și doi înapoi, dovadă netăgăduită despre folosul cavaleriei moldovene. Toate s'au schimbat, și lucru ciudat mai repede a mers cu transformarea aparenței externe decât cu îndreptarea din lăuntru. Aci trebuie să mai treci adese peste odorogite poduri de lemn, și în această trecere ți se încurecă mințile.

Lascar rătăci prin mulțime fără nici un scop. Pe ici pe colea cetea firmele prăvăliilor; tot ce vedea venea de la Paris; rar se întâmplă unui meseriaș să fie destul de nepăsător spre a se trage din alt oraș. „Alexandre, coiffeur de Paris“ sta scris pe deasupra unei uși; Lascar intră în „atelier“ spre a cumpăra parfum și alte lucruri trebuincioase de felul acesta. Din paralele luate împrumut dela Puricescu abia îi mai rămăseseră vre-o cincizeci de galbeni, ear de cumpărat trebuia cumpărat. Poate un om care ține cât de puțin la el însuși, să trăiască fără *extrait double*, și se poate el uita la mijloacele pungii sale când i s'a isprăvit poma-da? Lascar nu număra niciodată ce avea; pe câtă vreme nu amuțea cu desăvârșire sunetul aurului, el chelțuia par'că punga sa nu s'ar putea goli.

Lascar intră așa dar în prăvălie; aci se mai afla un mușteriu plecat peste o cutie cu țigări pe care o cerceta cu achi de cunoscător și o mirosea. Țigări la un frizer? Fără îndoială. La Iași nu se poate altfel. Niciun prăvăliaș nu se mulțumește cu o specialitate; dacă nu-i merge bine cu un fel de marfă se ridică cu cealaltă.

Eu am văzut într'o librărie puști și mobile, și pe lângă hrana intelectuală chiar și hrană trupească sub formă de parmazan, de sardele și de șampanie.

Acel ce cumpăra țigări ridică ochii auzind că umblă ușa, și după ce se uită puțin la cel ce intrase: „Lascar Viorescu“ strigă el cu bucurie și-l îmbrățișă. „De când ești în Moldova? De când ești la Iași?“

Era Dimitrie Albu; Lascar îi făcuse din intimplare, cu un an înainte, cunoștința la Berlin, și se văzuse zilnic cu compatriotul indoit de drag fiindcă era în străinătate. De pe atunci se rugase de Albu care era cu câți-va ani mai în vîrstă decât dănsul, să-i slujască de călăuz la întoarcerea sa în țară. Dar trecuseră douăsprezece luni dela ultima lor plimbare „unter den Linden“; Lascar amănase plecarea sa dintr'o lună într'alta și uitase apoi cu totul pe noul său prieten. Intimplarea îi aduse earăș față în față; Lascar ar fi putut zice: Providența căci pentru dănsul această intimplare era un adevărat noroc.

Amândoi se bucurară din suflet; singur Monsieur Alecsandru perdu în afacere; țigări și pomadă fură uitate. Dimitrie apucă brațul lui Lascar și părăsiră prăvălia ducându-se acasă la Albu. Trăsură, cai slugi și geamantan se aduseră îndată dela han și peste un cîas Lascar era cu totul așezat în locuința prietenului său. După ce își istorisiră tot ce vroiau să știe unul despre altul din câte i se intimplase în cursul anului întreg, întrebările și răspunsurile se potoliră încetul cu încetul.

„Trebuie să-ți mai spun ceva la care am luat seamă, zise Albu; „nu mai găsește expresia veselă și nepăsătoare care se vedea la Berlin în toate mișcările duminicale. Acesta e obrazul ce trebuie să-l aibă cineva care se întoarce după un șir lung de ani în țara sa?”

„M'am bucurat ca un copil punând piciorul pe pământul Moldovei“, răspuse Lascar; „dar de ce să tăgăduiesc, nu mă pot scăpa de un simțiment de neliniște. Afacerea cu epitropii mei, de care ți-am vorbit nu e singurul lucru care-mi înăbușe veselia, cu toate că-mi dă destulă grijă. Mi se pare par'că nu m'aș mai potrivi eu cu felul de aici. par'că ar fi murit în străinătate copilul Lascar, care resufla ușor și vesel în aerul Moldovei, și par'că Lăscar, cel instrăinat nu ar mai putea trăi în clima de aici. Și cu toate acestea până acum am avut foarte puțin aface cu oamenii“.

„Poate că tocmai de aceea ești ipocondru. În orice caz nu ești singurul care simte astfel, întorcându-se în țară după mai mulți ani. Noi credem aici că pentru completarea creșterii avem neapărată trebuință de înțelepciunea Apusului și ne trimetem cu ei peste graniță. Adevăr că mijloacele de educație dela noi nu sunt indelulătoare, dar ce e de acolo? Parte din tinerii noștri se pun cu silință să studieze: „*les bals champêtres*“ și inima femeiească; cel ce învață ceva — și slavă Domnului nu sunt puțini de aceea — nu știe ce să facă aici cu cele învățate, unde toate se petrec altfel decât în restul Europei.

Nu e rar atunci să cadă și el în nepăsarea care o are sub ochi, și folosul practic al creșterii sale europene este pierdut. Mai adesea îi lipsește energia spre a se lupta cu relele obiceiuri; găsește mai comod de a face ce făceau bătrânii înaintea lui, și uită că bătrânii în naivitatea lor nu știau face mai bine, că prin urmare el e mai blamabil și de această scuză nu se poate folosi. Am văzut tineri care se întorceau cu cele mai bune intenții în Moldova și câți-va ani le-au fost deajuns spre a-i strica cu totul. Ne lipsește energia, asta este nenorocirea noastră!“

„Energie!“ zise Lascar încet; vorba aceasta îi era neplăcută ca o imputare.

„Cu toate acestea s'a îndreptat câte-ceva“ urmă Albu. „Pășim în multe lucruri înainte, deși ne mai jucăm adesea de-a baba oarba. Va veni și vremea în care în loc de a hrăni soldații netrebuincioși vom aduce profesori buni, spre a avea o Universitate la noi. Dar să lăsăm lucrurile serioase la o parte. Ceea-ce îți trebuie mai întâi este să faci cunoștință cu lumea. Am zis să pună caii să mergem la câte-va visite“.

Datoria de a face o sumă oare-care de visite nu se poate număra de obicei printre bucuriile vieții, de astă dată însă îi era plăcut lui Lascar să se apropie de un cerc, în mijlocul căruia își avea locul său hotărât prin naștere.

Vreau să economisesc pe cititor neînșirându-i niște nume ce ia-ar suna așa de strein; dacă ar merge însă vreodată la Iași l'ași sfătui prietenește să făcă tot

aşa de multe vizite ca şi Lascar. De sigur nu se va crede urgisit într'o barbară „provincie turcească“. Lu-mea alcasă din capitala Moldovei numără membri care au fost priviţi şi în alte capitale ca apariţiuni interesante. Tipul femeesc are un farmec deosebit, cea mai mare parte din femei te atrag prin veselia lor plină de tact, care se apropie de familiaritate numai pe atât pe cât o iartă bunul ton al societăţii. Saloane elegante, şi adesea foarte cu gust gătite se deschid înaintea musafirilor. Numai tablouri nu trebuie să cauţi, gustul pentru asemenea opere de artă nu s'a împămên-tenit încă aci. Lucrurile de bronz şi stofele cele grele de mătase trebuie schimbate aşa de des, încât nu pri-oseşte nimic pentru opere de artă.

Imi iau vocea de-a mai adăuga aci ceva despre „la haute-volée“ parte pentru a respinge părerea aspră auzită aşa de des, parte pentru a arăta Moldovenilor şi Moldovencelor impresia ce face felul lor de-a fi, asupra unui observator nepărtinitor.

Mai nainte de toate sunt invinovaţite adesea fără a fi cunoscute că ar avea ideile cele mai elastice asupra fidelităţii. „Altfel sunt încântătoare“ zic oamenii. Eu susţin că zeul Amor îşi urmează jocul tot atât de liber pe malurile Eprei, ale Seinei şi aşa mai departe ca pe acele a'e Dunărei. Cu istoria în mână se pot urmări cauzele progresului şi regresului pe calea bunelor moravuri în Iaşi. La începutul veacului dacă un tată îşi crescuse pe fiul său până la vîrsta de 19-20

de ani, îi poruncea să meargă la baie să se spele frumos căci adoa-zii avea să se însoare; băiatul sărută mânăna bābachi, se ducea și se primenea. Adouazi se făcea nunta, mireasa venea și dēnsa deadreptul din odaia copiilor și amēndoi se întâlneau poate pentru întâia oară în fața altarului. Mo'doveanul e de obicei foarte blajin: el trată bine pe noua cunoștință ce i se dedese de soție și toate mergeau cu atât mai minunat cu cât tēnēra femeie nu eșă decât foarte rar din casă. Fantazia nici nu intra în socoteală, de aceea și poesia era de regulă un adaos rar în toată calea vieții. În felul acesta se făceau căsătoriile chiar în cei din urmă douăzeci de ani, când, în resboiul în contra Turcici Iașul ajunsese principalul cartier al armatelor rusești.

Ce impresie a trebuit să facă asupra femeilor uniformele cele bogate! Mulți ochi negri comparau legiuita proprietate cu strălucita importatie și nu arare-ori se întâmplă ca plăcuții ofițeri din gardă să învingă pe greoii indigeni, ca Mihalache sau Petrache.

Copiii, după felul cum se creșteau pe atunci, se lăsau pe mâna țiganilor, și astfel fetele tinere aflau de timpuriu ce se petrecea în casă. Nu e dar de mirare ca această vreme să fi avut o înriurire nu tocmai trecătoare asupra moravurilor. În curând însă începuseră să se apuce pe altă cale. Mamele se obișnuiră a și duce fetele în străinătate, din cea mai fragedă copilărie și le puneau în casele de educație din Viena și Paris; acelea cărora le lipseau mijloacele pentru a le duce așa departe se mulțumeau cu Lemberg sau Cer-

năuți, peste graniță însă trebuiau să treacă fetele. Această măsură fu foarte folositoare. Nu vreau să susțin că cronica scandaloasă din Iași e cu totul lipsită de anecdote pipărate, chiar frumoasele ieșene m'ar lua în ris când aș spune așa ceva; dar capitala Moldovei poate arăta cu mândrie un șir de femei frumoase și totdeodată vrednice de stimă. Pe lângă acestea mai e de observat că dacă nu e mai greu în Moldova decât în celelalte locuri de a fi virtuos, greutatea de a se feri de gura lumii e mai mare. Sunt câte-va femei în vîrstă, care înșelate prin propriile lor amintiri vîd relații rușinoase acolo unde poate, simpla prietenie e cauza intîlnirii zilnice. Dintr'o frasă repetată fără nici o legătură se infiripează un roman care respîndit prin lume e crezut de toți cu prea mare înlesnire; multe reputații s'au stricat în felul acesta cu o ușurință condemnabilă. Par'că le-ar lipsi Moldovenilor încrederea în ele înșele, altfel nu ar asculta asemenea istorii cu atîta îngăduire.

Dar dacă în Iași nu s'întîmplă mult mai multe scandaluri decât în orașele cele mari ale Occidentului, acest simplu fapt este spre lauda damelor moldovene, căci simțul lor moral trebuie să fie foarte puternic, pentru a nu se surpa sub urmările unui obicei care a ajuns un nărav. Vreau să vorbesc de ușurința cu care fără a ține seamă de dogmele bisericești grecești, se desfac căsătoriile. Cu greu îmi pot aduce aminte de vre-o familie în care să nu se fi pronunțat nici un divorț. Tinerii nu se mai căsătoresc ca înaint_e vrem

iși fac curte frumușel ca pretutindeni în lume și se înamorează cum se cade unii de alții. Cum a trecut însă furia dela început și se arată vreun cusur în caracter la unul din căsătoriți, cusur care turbură micile obiceiuri zilnice ale celuilalt, apoi se ceartă împreună și cer divorțul. Peste puțini ani, peste un an, ba chiar peste câte-va luni abia, se desfac cele mai multe căsătorii; bărbatul se însoară în dreapta cu altă femeie, femeia în stînga cu alt bărbat, și lucrul s'a sfîrșit.

M'am întilnit adesea cu femei tinere care se plimbau de braț cu al trailea bărbat; rar ține una pe cel din-tăi. Nu vorbește oare în favorarea nobilei naturi femeiești dacă într'o asemenea quasi prostituție legală nu s'a stins orice simțiment de rușine? Când o femeie s'a cununat cu trei bărbați și când cei de care s'a despărțit sunt însă sănătoși și bine, atunci deosebirea lor de amanți par'că nici nu mai există. Inriurirea acestui rău se întinde și asupra fetelor tinere. Domnul cutare nu prea place domnișoarei cutare dar il ia de probă; tot il poate lăsa dacă nu indeplinește cerințele unui căsnicii fericite.

Preoțimea poartă singură vina pentru desgustătoarea gangrenă a societății moldovene; ea primește parale pentru despărțenie, și cu cât i se plătește mai bine-cu atât e procedura mai scurtă. În câte-va zile se sfîrșește de obiceiul totul.

Așa dar, imi iau voia să mă fac apărătorul moralității sexului frumos din Moldova. Dar i se mai aduce încă o învinovățire, care este mai grea de înlătu

rat și nu se poate explica prin nicio dezvoltare istorică; imputarea de a-și umplea viața, fără nicio aspirație mai înaltă, cu fel de fel de nimicuri, lucru pentru care în limba germană nici nu există cuvânt potrivit, și pentru care se poate întrebuița vorba franceză de *futilité*. Da, pline de nimicuri sunt damele cu toate că și aci se pot găsi o mulțime de excepții. În genere moda este dumnezeirea căreia se jertfește tot; a merge la bal într-o toaletă pe care ar putea-o recunoaște un ochiu rău voritor ca purtată deja odată, e privit ca o hotărîre eroică, ori cîtă plăcere ar avea de jurat o damă mai bine rămîne acasă. De au ajuns lăzile la vreme din Paris apoi strălucesc frumoșii ochi de bucurie; taina despre rochia cu care are să se arate la bal este păstrată cu sfințenie, și cu siguranța liniștitoare. „Sunt cea mai elegantă“ intră în strălucirea luminelor și sunetul muzicii, cît se poate de tîrziu în sala de bal. Dacă triumful e constatat în toată regula apoi e femeia fericită; dar dacă din nenorocire nu se poate tăgădui că doamna A sau doamna B era și mai elegant îmbrăcată, apoi remas bun *polka* sau *vals* încântător; remas bun bucurie de a trăi, era pe aproape să zic. De aceeași importanță e tot ce privește prestigiul exterior: echipaj, cai, mobile, etc. „Așa e în toate orașele mari“, îmi va zice desigur o Moldoveancă drăgălașe. Mă rog de iertare, vă înșelați. Fără îndoială toaleta e pretutindeni un lucru de mare importanță dar nicăeri ca la Iași. În celelalte orașe mari europene rar se va ruina o familie din pricina

ochi or, a pălăriilor și a gătelelor pe care le aduce cucoana dela Paris, dar împrejurul dunitale vei găsi mai mult decât un exemplu, unde pe copii îi așteaptă o viață plină de neajunsuri, fiindcă mama a cheltuit prea mult. Dacă asemenea exemple, după cum mi se spune, sunt mai rare în vremea din urmă, să ne bucurăm cu toții.

În astă privință s'ar putea aduce ca scuză, că bărbații nu fac destul pentru a ocupa în alt mod mintea adesea foarte bine înzestrată de natură a femeilor lor. Nici aci n'are Moldoveanul destulă energie. Energia nu se dobândește numai din naștere dar și din creștere și aci e buba. De se căsătorește o pereche tână din dragoste, nu se poate hotărî barbatul să se opună la prea marele cheltueli ale femeiei sale; dacă zestrețea miresei a hotărît nunta, apoi ei vine și mai greu să se opună căci ușor poate cere ea despărțenia, spre a-și căuta un caracter mai potrivit cu al ei. Și apoi chiar bărbatul cheltuește cu plăcere fără chibzuială, cum să oprească dela asemenea mulțumire pe soția sa? Dacă nu se face în curând o schimbare radicală în această privință în Moldova, atunci nu va mai fi de recunoscut peste o jumătate de secol societatea din Iași; numeroasele familii foarte amabile, în cercul cărora se simte străinul acum așa de bine, vor fi abdicat spre a face loc altora, care ară și seceră încă în sudoarea frunței, spre a pregăti copiilor o viață fără griji. Nu cred să găsească vreun Moldovean aceste a-

prețieri greșite; tot atât de puțin cred însă că vor aduce vreun folos.

Cu primul pas pe un covor inflorit se deschise inima lui Lascar; fața sa supărată se prefăcù într' o față veselă și prietenească, și talentul său pentru o convorbire ușoară eși ear la lumină. Iși putea zice cu îndrăzneală că trebuie să fi plăcut tuturilor, și rise cu mulțumire de glumele ce le făcù Dimitrie Albu asupra primirei călduroase cu care-l invredniciseră mumele fetelor de măritat. Mumele sunt în toate părțile aceleași.

Spre a sfârși zioa într'un chip care să corespundă intereselor lui Lascar, se hotărîră să petreacă seara în societate. Dimitrie știa unde se poate intilni de obicei întrunirea cea mai numeroasă, deși nepoftită, și amândoi prietenii intrară pe la nouă ciasuri într'un salon, unde se și aflau mai multe dame și domni. Lascar fu presintat în dreapta și în stînga între alții și unui bărbat, care se vîrîse în cercul damelor și făcea foarte mult spirit. „Voilà mes dames, encore un beau pour les bals et les belles!“ strigă el după ce strinse mîna noului venit.

La două mese se juca cărți. La una din ele era mare veselie, și câte-va vorbe de duh, câte un hohot de ris intrerupea monotonia jocului, pe cînd la cealaltă se petrecea lucrul mai serios; patru domni unii bătrîiori, alții chiar bîrtăni bine, făceau o partidă de whist. și numai câte-va vorbe grecești rostite foarte iucet intrerupeau la intervaluri regulate tăcerea. Limba

grecească le era mai obicinuită iu vechima Moldovenilor ca cea franceză și mai este vorbită încă și azi de boerii cei bătrâni,

Țigările pe care ți le faci singur, nu sunt oropsite diu asemenea adunare de vreme ce și damele fumează. Stăpâna casei apropiă și de Lascar borcanul cu minunatul tutun turcesc și acesta ar fi trebuit să se simtă foarte bine in mijlocul fumătorilor, daca nu i-ar fi fost greu cu vremea, de a lua parte la convorbire. Era vorba mai totdeuua de persoane ale căror realități ii erau necunoscute, și tinerii domni nu-și dădeau nici o osteaeală să pnnă un subiset mai interesant pe tapet. Se sculau, unul după altul ca să joace șah sau să privească la masa de cărți, până ce nu mai remaseră pe lângă dame decât Lascar și autorul cuvântului de duh de care am vorbit mai sus.

Seara era destul de inaintată când se deschise ușa și intră un bărbat cu fața plină și ciupită de vărsat, in salon. Fù primit de toți ca cine-va care lipsea de mult. Cuconu Alecu! domnu Dolban! strigară damele și-l apucară de mână, două sau trei ii ziseră moș Alecu, și de acestea fu chiar îmbrățișat. Numai dela mesele de joc nu se sculă nimeni, și musafirul cel nou se duse la toate mesele să stringă mâna unora și să sărute pe alții, după gradul prieteșugului ce-avea pentru fiecare.

Alecu Dolban trebuia să fi ajuns la cincizeci de ani, dar mișcările lui îndemănatice tot mai făceau să apară trupul său oarecum tēner și plin de putere. Gra-

itul lui era împănat cu expresii energice; aparența blândă ce o da cuvintelor sale, îndrepta ceea ce era prea bădăran într'insele, toți rîdeau cu plăcere de anecdotele sale, deși se cam rătăceau peste hotarele buneii cuviințe.

Lascar află că al treilea epitrop al său îi sta în față și sculă pe Dimitrie Albu dela o partidă de șah, pentru ca acesta să-l presinte lui Dolban. Trebuia să aștepte un moment potrivit căci Dolban se așezase în mijlocul damelor, și spre marea veselie a auditorului povestea istorie după istorie. Albu profită de o mică pauză și-l bătú pe umăr. „Cucoane Alecule“ zise el, „Lascar Viorescu dorește să-ți fie presintat“.

Dolban se sculă răpede și întinse mâna tinărului. Trăsăturile cele grosolane ale obrazului sîn luară o expresie pe care cu multă bunăvoință o putea-i crede de bucurie. „Ce sosire fără de veste pentru noi!“, strigă el; „fără indoială că te aștept de luni de zile, dar pare că nu se desparte cineva ușor de Berlin. O fi fost inima în joc la această întârziere? Nu e așa?“ Și începú să riză cu hohot, uitându-se la dame.

„N'a fost numai atât“, respunse Lascar, primind gluma.

După o discuție destul de întinsă asupra festelor ce joacă, a oamenilor tineri, a amorului în orașele cele mari, Dolban luă pe Lascar de braț și-l duse în înfundătura unei ferestre. „Vom avea să vorbim împreună și despre afaceri“ începú earăș; „știi că sunt epitropul dumitale sau mai bine zis, că am fost, de vreme ce

vei avea peste curînd douăzeci și cinci de ani. Sunt multe lucruri de vorbit între noi!“

„Am ajuns în Iași abia de ieri respunse Lascar, și v'am așteptat cu mare nerăbdare cucoane Alecule. Azi dimineață am vorbit cu Vrenceanu despre afacerele pe care le atingeți. Dar în lipsa dumneavoastră nu a fost cu putință să lămurim lucrurile. Veți avea oare bunătatea să mergeți mâine la spătarul? Mi-a dat o întâlnire cu nădejdea că veți fi și dumneavoastră față“.

„Vin de sigur, la câte ciasuri?“

„La zece, dacă vă convine“.

„Încrede-te în regularitatea mea“. Cu aceste cuvinte se îndreptă Dolban ear spre sindrofiie, nu însă înainte de a mai fi strins încă odată de mână pe tânărul Lascar. „Am fost prieten cu răposatul tatăl dumitale; semeni cu dînsul“, adaugă el și de pe față părea mișcat. Am vădut care-i fusese prieteșugul cu bătrânul Viorescu.

Dolban propuse damelor să joace Lansquenet, și jocul începî pe băncuțe de argint, însoțite de duh cam pipărat din partea celui ce propusese jocul. La masa de whist a celor mai bătrâni se făceau pregătiri pentru sfîrșirea partidei; cele patru capete se plecau în acelaș timp pe postavul verde, acoperit cu patru bucăți de tibișir și cu adunări și scăderi,

Lascar se uită de câtă-va vreme la tovarășul său acesta îi facu un semn și amîndoi se depărtară fără a fi băgați de seamă. În tindă mai fumară câte-o țigară fiecare, apoi plecară cu trăsura spre casă.

CAPITOLUL VI

O PRIVIRE ASUPRA SOCOTELILOR EPITROPIEI.

A doua zi, nu tocmai la zece, dar la unsprezece și jumătate intră Lascar în odaia de lucru a lui Vrenceanu, unde găsi pe Alecu Dolban vorbind cu vioiciune cu stăpânul casii.

Pe masa de joc, deschisă ca și în seara din ajun, era un teanc de hârtii.

Noul venit fu primit cu prietenie. Vrenceanu avea un aer cu totul deosebit și ședea tăcut picior peste picior. Dolban pare că vroia să ia cuvântul. Lui Lascar i se strinse inima, nu vroi să ia cafea și dulceață și se hotărî să înceapă el vorba ca să-și facă puțin vânt.

„Domnilor“, zise el, „înainte de a afla ceva despre starea averii mele, trebue să vă mulțumesc pentru osteneala ce v'ați dat'o cu îngrijirea ei. Am fost singur în lume, din copilărie, tată și mama au murit de mult. Dumnezeuastră vă datorez că am putut sfârși fără intreruperi studiile mele în streinătate. Vă mulțumesc din inimă pentru astă bine-facere.

Dolban ear părea mișcat; Vrenceanu se închină adânc și luă o priză de tabac.

„Cucoane Lascarache, răspuse Dolban după o pauză, „tot ce am făcut a fost din prieteșug pentru răposatul logofăt, tatăl dumitale, și nu pot tăgădui că, îndatorirea de a răndui averea aceasta a fost lucru greu. Și cu toate ostenelile noastre tot n'am ajuns la scopul pe care-l aveam în vedere. Peste curând vei îngriji singur de avere, și vei vedea, ce vrea să zică să ai datorii, și încă datorii însemnate. Erai copil când a murit tatăl dumitale; îți vom arăta mai întâi cum stăteau lucrurile când am luat epitropia. Cucoane Costache unde este cea dintâi listă de datorii?“

Vrenceanu îi înmână încet din teang o hârtie pe care se afla un șir lung de numere.

„Vă rog“, întimpină Lascar; „aș lăsa cu plăcere unui ochiu mai cunoscător decât al meu examinarea socotelilor. Dorința mea ar fi să am o idee clară despre actuala stare a lucrurilor“.

„Foarte bine“, răspuse Dolban; „dar dacă am arăta îndată activul și pasivul de astăzi, ai fi poate cam mirat. Trebuie să cunoști punctul de plecare al lucrării noastre. Aci, vrea să zică“ — apucă lista ce i-o întinsese Vrenceanu și-și puse ochelarii, — „aci vezi datorii lăsate de tatăl dumitale: lui Haim Troedler 3,400 galbeni; lui Iossel zaraful 4,700; ministeriului cultelor pentru o moșie mănăstirească luată în arendă pe numele logofătului, — arendă care a uitat să o plătească vreme de cinci ani de zile, — 5.000 galbeni;

lui Leiba Kahana 3,000; și apoi la douăzeci de prăvălii deosobite pe care le vezi însemnate aici, 5,327 galbeni. Total 19.327 aici stau scrise negru pe alb.“

Lascar se îngălbeni și-și frânse mâinile; Vrenceanu mai luă o prisă de tabac și zimbî fără voce.

„De ce te miri?“ urmă Dolban liniștit. „Răposatul a trăit bine, mulți au lăsat datoriile și mai mari decât dănsul. Dar ascultă mai departe. Lista a fost alcătuită de noi trei, vezi că nu lipsește nici iscălitura lui Puricescu. Parale nu s’au găsit de loc, ce era să facem spre a plăti măcar dobânzile? Averele mamei duminale numai de 3,000 de galbeni, era pusă la dobândă cu 10 la sută, nu o aveam deci în mână. Făcurăm dar o invoială cu creditorii; ei primiră să aștepte trei ani, cu condiție ca să alăturăm dobânzile pe lângă capital și pentru suma așa mărită să ipotecăm Valea-Verde. Invoiala asta ne a dat mare osteneală; datoria pentru moșia mănăstirească era socotită cu 10 la sută, cea către Leiba Kahana destul de cuminte cu 12 la sută, celelalte însă cu 24 la sută! Uite-te aici“ — Dolban luă o a doua hârtie — „ce a eșit din sumele dela început“.

„Lăsați-mă cu toate deslușirile astea“, strigă Lascar mahnit; „în momentul de față vreau să cunosc numai rezultatul final“.

„Așa dar vom trece repede, fiindcă o dorești. Moșia duminale a fost arendată prin licitație mai întâi pe cinci ani cu 3,600 galbeni pe an, apoi pe alți cinci ani cu 3,200. Acum vezi ce cheltueli am avut de făcut: pla-

ta dobânzilor, cei 700 galbeni pe cari trebuia să ți-i trimitem în fiecare an; căutarea de capitaluri noi spre a plăti datoriile; și înfirșit arăturile de toamnă pe Valea-Verde; contractul de arendă sfirșindu-se la Aprilie, în prevederea virstniciei dumitale trebuia să te punem în stare să-ți poți căuta singur de moșie, lucru fără indoială mai de folos pentru dumneata. Arăturile singure și cumpărarea boilor de plug ne-au costat 2.300 galbeni, Cucoane Costache dă-mi socoteala.“

Vrenceanu își vîrî ear mâinele printre hărtii.

„Destul, pentru Dumnezeu, destul“. strigă Lascar; „spanețimi înfirșit la cât se urcă datoriile mele acum“.

Cu pricina acestor cheltueli numeroase e o ipotecă de 25,000 galbeni în Valea-Verde, dar numai cu 10 la sută. Datoriile n'au crescut în 11 ani decât cu 6,000 galbeni“.

Pentru Lascar situația aceasta era neașteptat de tristă. Își plecâ în tăcere ochii la pământ. În explicațiile date poate nu erau toate în regulă, dar înexperiența sa îl împedicâ de a face îndată imputări. „Vă mulțumesc pentru graba cu care mi-ați ajutat să arunc din vreme o privire asupra afacerilor mele; ceeace am aflat e însă trist; nădăjduesc, domnilor, că veți găsi și vre-o mângâiere de adăogat!“

Amândoi epitropii tăcură.

„Nu sunt bani de loc în casă?“

„Nicio lescae“, zise Vrenceanu încet,

„Cu ce să trăiesc până la toamna viitoare? Mai înainte nu pot avea nici un venit din Valea-Verde. De

unde să scot cheltuelile ce trebuesc făcute pentru a-mi întocmi o locuință? Nu-mi rămâne alta decât sa fac noi datorii?

Vrenceanu de câte ori nu voia să răspundă, trăgea tabac. Dolban se scărpinâ în cap.

Nemulțumirea lui Lascar se mărea pe minut, „După împărtășirea tristă care mi a-ți făcut'o“, strigâ el, „pare că nici nu vrei să vë mai perdeți vremea cu lucrul acesta! Mă adresez la datoria, la onoarea dumneavoastră domnilor, și cer să mă feriți de necesitatea de a întinde mâna. Ca epitropi nu-mi puteți refuza un sfat!“

Vrenceanu se sculâ și începù să se plimbe neliniștit ca în ajun. Ca și în zioa trecută se oprî dinaintea lui Lascar și zise: „Am mai avut privilegiul să bag de samă că prea vë ferbe sângele în vine, cucoane Lasca-rache. Să zice că Nemții nu au seamăn pentru liniștea și răbdarea lor. N'ai învățat nimic dela dënșii în astă privință. Cumpătează-te, mă rog; cu „sunteți datori“, „trebue“ și „cer“ nu o scoți la capăt cu noi. Să te necăjești din pricina datoriilor celor multe e lucru firesc, dar oore suntem noi respunzători de ceva? Ce fel?“

„Liniștește-te, liniștește-te, cucoane Costache“. zise Dolban. „Tënărul are dreptate într'un fel; nu-i putem refuza un sfat, fiindcă nu avem ajutor bănesc de dat. Să mai vorbim de asta, dar să ne aducă mai întâi ciubuce“. Vrenceanu bătù de trei ori în palme. „Ciubuce“, strigâ el cătră feciorul ce intrâ în odaie.

„Cel mai gigur lucru cu datorii așa de mari ar fi să vinzi Valea-Verde“, urmă Dolban, „și“...

„Asta nu o fac“, răspuse Lascar! „pământul undemi sunt ingropați părinții trebuie să-mi rămână mie, chiar de aş mânca pâine goală spre a-mi putea plăti datoriile.“

„In voia Domnului, dacă te simți destul de tare. Valea-Verde se poate vinde oricând pe 60,000 galbeni, și după plata creditorilor ți-ar mai rămânea o sumușoră bună de bani. Dacă nu vrei să o faci aș oi n'ai să te gândești de-o-cam-dată decât la un nou împrumut.“

„Când vei ajunge la virstnicie, poți lua cele 3,000 galbeni ale repositiei mamei dumatiale,, urmă Vrenceanu; „cu această sumă poți lucra moșia de primăvară și cu ce-ți va rămâne, vei începe să-ți plătești datoriile“. Curios om era Lascar. Cum auzi că în cutare și cutare zi va căpătâ bani, i se luâ o piatră de pe inimă; marea întrebare a vieții îl doborâ la pământ când nu avea parale în pungă, cel dintâi galben pe care-l primea, aducea după dânsul și liniștea suflească; și numai să se fi putut lăsâ pe mai tîrziu afacerile cele neplăcute, dacă prin vreun paliativ oare-care, oricât de îngreunător ar fi fost, puteau să meargâ bine rău Incururile un cărd de vreme, apoi nu mai aveau grijile puterea de a i increți fruntea.

„Voi urmă sfatul dumneavoastră, domnilor, făcând un mic împrumut“, zise Lascar după ce se gândi pu-

țin. „Puteți să mă inlesniți cu 800 de galbeni până de primăvară, cucoane Costache?“

Vrenceanu tăcea.

„Sunt silit să mă adresez la dumneavoastră cucoane Alecule“, urmă Lascar, uitându-se la Dolban.

„Știi că abia am venit dela țară și n'am aici decât tocmai ce-mi trebuie“, respunse acesta.

Pe fața lui Lascar începuseră să se arate nemulțumirea, și deschise gura spre a-și reincepe imputările. Vrenceanu îi luă vorba zicând: „Ia stai să vedem dacă îți pot veni în ajutor“.

Ear bătù în palme: servitorul se infățișă.

„Aici e Ițic Baruch?“ întrebă el.

„Azi nu l'am văzut încă“.

„Trimite să cheme pe jidan. Repede!“ Ear se făcù tăcere; fiecare din cei de față se silea să se arate parcă nu s'ar fi întâmplat nimic neplăcut. Se aduseră alte ciubuce, precum și cafea și dulceață. Câte trei umblau în sus și în jos. Lascar se simțea fără voce bună în societatea epitropilor săi. La urmă tot începură să vorbească despre prețurile bucatelor și ale rachiului, despre greutatea transportului productelor la Galați, despre foloasele ce ar aduce drumul de fer țării precum și antreprenorilor și așa mai departe. Peste o jumătate de cias sosi mult doritul Ițic.

Jidanul semănă cu toți ovreii din Moldova; cu greu se pot deosebi unii de alții, trebuie oarecare deprindere. O scufă de catifea pe capul cel tuns; o perechiă de perciuni lungni atărând pe amândoă părțile obrazului

oriental; o haină neagră lungă până jos, încins la brâu cu o legătură de lână; cele cinci degete dela mâna stângă vîrite in cingătoare; in mâna dreaptă ce atîrnă la o parte, bonetul cel nalt de blană; așa stau înaintea dumatile, și siguranța ce se cetește in fața lor, dovedește că tot așa de des are trebuință creștinul de jidan ca și jidauul de creștin.

„Ce porunciți, cucoane Costache?“ întrebă noul venit.

„Să-mi aduci 800 de galbeni Ițic, dar pe loc“, răspunse el.

„Na, mă știe Dumnezeu că nu sunt capitalist, nu sunt decât samsar. Am să văd dacă se poate. Pe câtă vreme?“

Vrenceanu se uită la Lascar. „Pe patru luni“, zise acesta.

„Pentru cuconașul sunt paralele? Bine, am să-mi dau osteneală să caut spre a face cunoștință cu dumealului. Poate va mai trebui coconașului ceva și mai tîrziu“.

„Vezi-ți de drum, Ițic; mă grăbesc“.

„Indată, indată. Câtă dobîndă plătește boerul?“

Acum îi venise rîndul lui Lascar să se uite la Vrenceanu. „Mai jos de 2 la sută pe lună nu găsești bani“, zise acesta cu sînge rece.

„Două la sută? . . . Cine dă pe două la sută?“ strigă jidanul. „Dacă pot găsi parale cu 2 $\frac{1}{2}$ la sută are să-mi dea cuconașu și bacșiș“.

Ițic se făcu nevîzut, și ar fi trebuit să bage de samă Lascar că peste un sfert de cîas se și întorsese cu

paralele. Lucrul însă era așa. Cu toate că cei ce au trebuință de bani plătesc bucuros dobânzile cele mai mari; cu toate că cei mai mulți sunt strimtorați și că 2 la sută pe lună nu se pare nici unui om prea afară din cale, și nici nu se pedepsește de lege, cu toate astea un om cu oarecare vază nu se face cămătar în știrea tuturilor. Un samsar ovrei îi slujește de intermediar, miroase clienții de departe și acopere afacerea murdară cu numele său. În asemenea relație sta Iție cu Vrenceanu.

Ovreiul se întoarse foarte repede și scoase un sac lung de pânză din buzunarul pantalonilor. Erau 800 de galbeni înăuntru, și Lascar fu tratat așa de omenos încât nu plăti decât 2 la sută pe lună. Această dobândă fu adăogată la capital și el făcù o poliță de 864 galbeni de plătit peste patru luni.

Această din urmă operație fu lucrul cel mai ușor pentru Lascar, și el aruncă samsarului pe masă zece galbeni pentru osteneală.

Epitropii rămăseseră tăcuți; acum se sculară par'că ar fi simțit că Lascar nu va mai rămănea mult cu ei. Întrunirea avusese ceva așa de neplăcut încât fiecare trebuia să-i dorească sfârșitul. Abia se simți tănărul cu paralele în buzunar, își luă pălăria și le zise zioa bună.

Dolban și Vrenceanu rămăseseră singuri, mai bine de un sfert de cias nu spuse nici unul din ei o vorbă eel dintăi ere lungit pe un divan, fuma și-și frământa muntea, cel din urmă se plimba prin odaie, trăgea tabac și era dus pe gânduri, astfel încât amândoi erau așa

de afundați în grijile lor, pare că uitaseră că era celălalt față.

„Cum ți se pare tănărul Viorescu?“ întrebă înșfîrșit Dolban.

„O moară de vînt, un om care nu va ști niciodată să-și vadă de avere, cu toată învățătura lui nemțească.“

„Dar tocmai fiindcă-i trebuie mulți bani va cere revisuirea socotelilor.“

„Poate să o facă; toate sunt în regulă.“

O simțire neplăcută din amîndouă părțile împiedecă vorba d'a merge mai departe; după ce mai remase Dolban o bucată de vreme, plecâ și el și lăsă pe Vrenceanu singur. Un om ca acesta nu era ușor de speriat, și dibăcia sa nu-l lăsase niciodată fără ajutor în momentele grele ale vieții, dar tot îi era neplăcut să fie scos din liniștea cu care cărmuisă de atâți ani averea epitropiei.

CAPITOLUL VII

LASCAR SE INTOARCE LA VALEA-VERDE ŞI INCEPE A FI SENTIMENTAL.

Lascar, care acum avea parale în buzunar, trebuia să mai cumpere câte ceva înainte de a putea părăsi Iaşul. Mai întâi de toate îi trebuia o trăsură. Ceeace nu se poate întreprinde la Viena se trimite pe fiecare an cu grămada în Moldova, unde se vînd echipajele pe preţuri foarte mari. Lascar îşi alege răpede ceeace vroia. Trăsura Catincăi se trimise înainte cu caii lui; visitiul avea să spue la Puriceşti, că stăpînul său va sosi îndată cu cai de poştă.

Din „îndată“ se făcură două săptămîni. De, trebuia şi el să audă opera italiană, să cunoască ceva mai mult lumea în care abia aruncase o privire. Apoi mai erau o mulţime de lucruri de cumpărat pentru gospodăria lui dela ţară; Catinea îi dedese o listă lungă de toate obiectele ce nu se găseau prin tîrgurile cele mici. Dar mai mult decît toate îi impiedica plecarea prieteşugul său pentru Dimitrie Albu. Acesta, în vîrstă de 23 de ani, nu era tocmai frumos, dar în faţa şi

în toată firea lui avea ceva așa de deosebit încât își câștigă fără greutate locul de onoare în societate. Unii din compatrioții lui găseau opiniile sale, exprimate cu multă demnitate, cam stranii și pedante, multora nu le convenea onestitatea sa devenită proverbială, dar nimeni nu îndrăsnea să ridice glasul în contra lui. Când un om se bucură în Moldova de asemenea reputație atunci se poate susține cu îndrăsneală că el o merită, căci opinia publică nu se formează decât cu sila. Nimeni n'are o reputație stabilită în sensul strins al cuvântului; se vorbește de însușirile unui om, dar nimeni nu-și dă osteneală să descopere întregimea unui caracter. Fiecare este așa de ocupat cu propriile sale afaceri, încât o fisionomie puțin însemnată trece nevăgată în seamă.

A fi prietenul unui asemenea om trebuia să aibă mare preț în ochii lui Lascar, și amânarea călătoriei sale dintr'o zi într'alta este lucru de iertat astă dată. Insfirșit opt telegari slabi fură inhămați la trăsura cea nouă, și Lascar se despărți de Albu după ce primise făgăduială că acesta va veni la Valea-Verde.

Cu toate că întâlnirea cu epitropii se întâmplase de mult, totuș călătorul resuflă mai ușor după ce trecu bariera și amândoi surugii, fiecare cu câte patru cai, porniră strigând și pocnind într'una din biciu, mănând caii în galopul particular moldovenesc de care Lascar își făcuse o idee la sosirea lui în țară. E o adevărată minune că se întâmplă așa rar câte o primejdie. Caii se prind doi câte doi cu frânghiile subțiri; numai caii de

călărit au zăbale. Surugiul mână iute de felul său, dar dacă i se mai fâgăduiește și un bacșiș, apoi e ea nebun pe șea, imbo-dește calul pe care incalcă cu picioarele și își scoate chiar și cuțitul din chimir spre a iuți animalul cum se cuvine. Greu și-ar putea închipui cineva, când stă într'o trăsură de poștă germană, în ce stare se află călătorul la asemenea goană, și pe ce fel de drum! Când noroiul e prea mare, fiecare caută o margine mai uscată, fiecare lățește așadar drumul, astfel încât la urma urmelor nu mai este nimeni în stare să deosebească dela o margine la alta care anume este adevăratul drum. Se află o oarecare poezie în libertatea selbatică a unei asemenea călătorii. Câte-o șosea și câte-o ameliorare în serviciul poștelor a schimbat în timpul din urmă pe alocurea fisionomii țării, caracterul său, și-mi vine să zic chiar că e păcat! cu toate că poate călătorilor le vine mai bine.

Deși Lascar ajunsese și astă dată târziu la Valea Verde, totuși i se făcu o altă primire decât în noaptea sosirii sale în țară. Pocnetul biciului deșteptă pe toate slugile, în curte se simțea că e viață, nici Gavril nu lipsi cu sărutatul mânei. Arendașul avusese bunătatea să scoată grănele din pridvor și să deschidă comunicațiile prin ușa din față. Trei odăi se spoiseră curat și se puseseră în stare de a fi locuite.

„Bravo! Bravo!“ strigă Lascar oamenilor săi. „Ați lucrat foarte bine. Vă mulțumesc“.

„Cucoana Catinca a șezut aici două zile și a pus să curețe odăile“, zise bucătarul. De trei ori am făcut

pâine proaspătă și în fiecare seară a trebuit să gătim bucate, toate după porunca Cocioanei Catinicăi.

Și azi era foc în bucătărie; Lascar puse de-i așeză masa în vecinătatea sobei calde și mănecă într'o dispoziție sufletească plăcută, sarmalele și cheftelele,—niște bucate moldovenești, a căror rețetă nu sunt în stare să v'o dau.—Era într'o dispoziție așa de plăcută, încât nu se putu îndupleca să nu și facă un merit din tactul cu care venise să se așeze în locul nașterii sale; în așa scurt timp câștigase oare-care țărăm, la Iași lăsase pe lângă multe legături sociale și un prieten aici o prietenă îi purtase de grijă. Înainte de a se culca, Lascar scrisese Catinicăi câteva rânduri prietenești care trebuiau trimise adoua zi din zori la Puricești; el se ruga în scrisoare să vie amândoi la Valea-Verde pentru a pune la încercare talentele bucătarului său.

Abia se făcuse douăsprezece ciasuri și se auziră clopote. „Vine Cocioana Catinică!“ strigă un fecior prin ușa deschisă. O trăsură ușoară, trasă de patru cai murgii intră pe poartă, Lascar și apucase să ia pe Catinică în brațe și să o sărute, și Ienache tot nu isprăvisese încă de a se cobori din trăsură. Puica se tot incurca în picioarele lui, și el nu putea scăpa de alintările tovarășei lui de vânătoare.

La țară se prânzește de vreme; abia vorbiseră un cias și îi pofti la masă. Puricescu era cu deosebită voce bună; el cânta chiar cu glas năbușit câteva tacturi dintr'o horă; la asemenea studii musicale, de alt-

minteri foarte rare, i se mișca totdeauna umărul drept și partea stîngă a gurei. Catinca făcu muștrările cele mai amare fratelui său adoptiv pentru că lipsise așa multă vreme, și-i declară că venise la Valea-Verde numai ca să-l certe. Luaseră plăcinte proaspete, borcane cu dulceață și chiar o șuncă, cu dănșii în trăsură, parfumul tare al acestor mîncări adusese nervii Puicei în așa neliniște toată vremea drumului, încât Ienache, pasionatul vînător, vîzînd pe cătea mirosind mereu ajunse la gîndul că trebuie să fie prepelite prin vecinătate. Descărcarea merindelor era o probă că, gîndul de ceartă nu-i venise Catincai de cît mai tîrziu. Impăcăciunea se făcî în curînd printr'o nouă sărutare. Catinca credea că nu simte decît prietenie și frățească dragoste pentru dînsul.

Bucătarul făcuse mai mult de cît se așteptă dela dînsul și o veselie neturburată domni în convorbire toată vremea mesei, convorbire fără îndoială urmată mai într'una numai între cei doi tineri. Puricescu privea îngrijirea trupului prin mîncare și băutură ca o datorie lăsată de Dumnezeu omului și nu se gîndea să întrebuințeze vremea orînduită spre acest scop cu vorbe zadarnice, și în genere nu era făcut să cheltuească vorbe multe.

„Haide soro să căutăm prin grădină locurile unde ne jucam în copilărie.“, zise Lascar după ce se sculară de la masă. Catinca se infășură într'o broboadă de lână cenușie, care îi acoperi și capul și amîndoi eșiră. Ienache își apropiă un jeț mare de sobă și

adormi; Puica se culcase la picioarele lui și sforăia. Timpul nu era bun; vântul gonia cu furie norii încărcăți de ploae. Dar ce-i pasă tineritului de timp, mai ales Catincai care își petrecuse toată viața la țară „M'am mai plimbat eu pe aci când erai la Iași, zise ea; „se pot îndrepta multe lucruri. In locul Pawloniei care s'a uscat sădim un teiu; brazii îi punem din nou și vei vedea ce avem să mai facem de primăvară cu florile!“

Noi — și tot noi! Par'că viitorul ar fâgălui o viață neturburată trăită împreună, par'că zioa de mâine n'ar putea atinge intru nimic fericirea de azi.

Vorbind și glumind, ei merseră mai departe sub pomii infrunziți; amintirile din copilărie nu prea voiau să vie, prezentul era cu mult mai frumos. Numai la vederea unui butoiu îngropat în pământ, în care se strîngea apă de la un mic izvor, ei își aduseră aminte, că pusesă aci să inoate coji de nuci, împodobite cu cartaguri și cu vėsle, ear Catinca intrase în apă voicd cu orce preț să împreuneze luntrea sa cu aceea a frățiorului, dar nu isbutise! luntrele apucaseră fiecare altă cale.

Biserica satului, zidiă de credincioasa Cucoana Casandra se înalță în apropierea grajdului grădinei, și putea ajunge la dânsa printr'o porțiță. Acolo erau îngropați părinții lui Lascar; o singură bancă, remasă neatinșă de vânt și furtună, era răzimată de gard tocmai în fața modestei pietre de mormânt care-i acoperea pe amândoi. Lascar și Catinca se așezară în

tăcere în acest loc. Intristarea îi covârși fără voce la vederea inscripțiilor; nu erau decât numele reșoșilor săpate în piatră precum și ziua nașterii și a morții lor.

„Să le fie cenușa ușoară!“, zise Catinea încet și-și șterse o lacrimă. „Ce m'aș fi făcut dacă nu m'ar fi luat părinții tăi în casa lor!“

„Lacrimile tale cinstesc și pe reșoși și pe tine“. răspunse Lascar, „Dar nu spune ce m'aș fi făcut? Vorbele tale mă dor până în suflet. Ce te-ai făcut?“ adăogă el după o pauză apucând-o de mână.

Catinea se uită la el nedomirită, părea că nu înțelege.

„Femeea lui Ienache Puricescu! Poți fi recunoscătoare părinților mei pentru așa soartă!“

O roșeață adâncă acoperi față Catineai și ochii ei cei frumoși avură câteva clipite o strălucire nesigură par'că ar fi vrut să se uite la prietenul său și n'ar fi putut. „Lascar“, zise ea apoi mișcată nu trebuie să le faci muștrări pentru aceasta. Cunoști țara noastră și obiceiurile ei; nu întreabă toți de zestre înainte de a se căsători și câte excepții cunoști la această regulă? Ienache a venit și m'a cerut de nevastă cu toate că știa că eram săracă; aș fi trebuit să merg la mănăstire dacă nu venea el. M'am făcut nevasta lui fără să mă silească nimeni și nu m'am căit nici o dată de pasul acesta. E bun ca pânea caldă, și sunt fericită cu densul.

Cele din uruă cuvinte le spusese cam fără să vrea.

„Fericită, Catineo? Fericită?“ întrebă Lascar.—Ce

se petrecea în sufletul tinerei femei la această întrebare, e greu de exprimat prin vorbe. Cercul în care se mișcaseră până aci simțirile și gândurile ei erau nespuse de mic, darurile minții, cu care o înzestraseră natura, se obișnuiseră încetul cu încetul în marginile cele strimte și de mult nu mai căutaseră să se întindă mai departe; inima ei nu știa nimic din limba aceea care nici nu are trebuință de cuvinte pentru a fi înțeleasă.

Abia avea o presimțire de ceace se petrecea într' inșa în clipita de față, și i-ar fi fost cu neputință să bănuiească de ce începuse să plângă cu hohot, ca un copil.

„Nu plânge, Catinco dragă, iubită Catinică“; strigă Lascar. „Mi se rupe inima. Poți binecuvânta țarina părinților mei, care au îngăduit unei copile fără experiență, să-și lege viața pentru vecie? Ar fi trebuit să facă altfel!“ adăugă el peste puțin și se apropie mai mult de tânăra femeie; excitarea lui creștea. „Aveau un fiu în străinătate, aceluia trebuia să te lase ca o scumpă moștenire—a mea ar fi trebuit să fii, Catinco!“

Catinca sări în sus, cuprinsă de spaimă, și făcu câțiva pași, par'că ar fi împins-o instinctul să fugă de primejdia ascunsă în vorba aceasta; se opri nehotărâtă, o nedomirire nespusă i se arăta în față.

Lascar se afla pe calea cea mai bună, pentru a da un nume sințirii care-l împinșese spre sora lui adoptivă din prima clipită a revederii lor. Sgomotul regulat al frunzelor uscate așternute pe pământ destăinuia pasul liniștit al cuiva ce se apropie, în vreme ce un

căine se arăta printre tufarii desfrunziți când în dreapta când în stînga potecei. Ienache venea cu ciubuc și cu mătânii.

„Puica m'a dus pe urma ta prin toată grădina până aici“, zise el, mângăind capul căinelui; „are nas grozav de subțire. Lui Lascar îi părea bine de felul cum începuse vorbirea, căci prevedea un șir de anecdote de vânătoare, spuse în frase scurte intrerupte prin lungi pause. Tinerii puteau să tacă fără să se ia seamă.

În zadar căuta Catinca să-și stăpânească spaima; i se părea că trebuie să se supere pe prietenul ei, pentru cele ce-i spusese, și tot n'o lăsa inima.

Ei se apropiară de casă. „Acum trebuie să mergem zise Puricescu, uitându-se la direcția norilor; vîntul suflă dela munte, va ploa la noapte“.

„Beți măcar ciaiul la mine“, îi rugă Lascar.

Acum inoptează de vreme, lasă-ne să ne ducem“.

Gazda tot nu dește însă dramul musafirilor, începuse să insereze și din pricina norilor era să inopteze curînd de tot, era dar mai bine să aștepte eșirea lunei. Catinca nici nu fusese întrebată în toată această punere la cale despre plecare sau rămăner, sigur că ea ar fi dorit să pornească îndată, pentru ca să se împace cu cugetul său răzemându-se în colțul trăsorei.

„Pentru a-și stringe gândurile“, n'ar fi o expresie potrivită; căci dacă aruncăm o privire în toată viața trecută a tinerei femei, nu ne putem închipui, că ar fi fost în stare sufletul ei curat și copilăresc, să lege într'un șir firesc scena trăită în ultimele clipite,

de trecutul și de viitorul ei. Nu știa de ce i se părea așa grozav de însemnată acea scenă. Era încă așa de aproape de starea de natură încât iubea fără a-și da seamă, și focul cel trecător din minunații săi ochi, o trădau mai mult decât tot ce s'ar fi putut ceti din gândurile ei. Cu cât se făcea Lascar mai vesel, cu atât mai tăcută era Catinca, astfel încât la urmă și soțul ei ar fi băgat de seamă starea ei neobicinuită dacă nu s'ar fi întâmplat un mic intermezzo.

Ședeau la mase cu ciai. Ienache sorbea ciaiul dintr'un pahar, pus pe o farfurioară dinaintea lui. Puica veni de se așeză lângă scaunul stăpânului ei, și se uita rivnind la dănsul. Ienache puse mâna în zaharniță. „Acum ia seama“ zise lui Lascar. El așeză cu mare băgare de seamă o bucată de zahăr pe nasul câinelui, și ridică degetul amenințător spunând „tout beau“. Puica însă nu mâncase de mult dulceturi; fără să aștepte cuvântul ce trebuia să mai vie, ea se asvirii cu atâta repeziciune asupra pradei sale, încât zahărul sbură în aer și căzu în ceaiul lui Ienache. Câinele sări după el, dete cu laba peste farfurioară și vărsă tot conținutul paharului în poala stăpânului ei.

Intimplarea nu era tocmai foarte comică, dar Puricescu, grosul și seriosul Puricescu, începù să ridă cu atâta haz, încât și Lascar și Catinca trebuire să ridă oricât de puțină poftă ar fi avut. Accesul acesta subit al bătrânului, mișcările cele minunate ale obrazului neobicinuit cu asemenea excесе, suferința de a nu mai putea și de a trebui totuș să mai ridă, era o privire,

care ar fi trebuit să invie morți. Zile și săptămâni după aceea risul lui Ienache începea din nou când își amintea această intimplare, și pentru restul vieții lui rămăsese ca proverb de câte ori i se lua cuiva vre-o afacere din mână. „Acela a învățat dela Puica să mănânce zahăr.“

Când eși luna, Puricescu și soția lui plecară. De astă dată Lascar nu sărută pe soră-sa. Catinea nu mai era fința cea copilărească de mai nainte.

CAPITOLUL VIII

O ISTORIE DE AMOR

Zioa, despre care am vorbit, făcù mare impresie asupra lui Lascar; i se incuibâ in suflet ca presimțirea unei fericiri, Catinca nu era întâia sa iubire, dar așa de adâncă simțire i se părea că nu avusese niciodată, așa de tare nu fusese încă atras de nicio femeie. Ochii cei mari și negri îi steteau pururea înainte și in strălucirea lor se afla viitorul lui. Totuș nu se putù hotări să meargă de a doua zi la Puriceștr. Era atâta farmec in simțirea de a fi stăpân peste fericirea sa, de a-și putea zice, că n'avea decât să voească pentru a o revedea! După părerea lui, spaima Catincăi la scena din ajun era un semn, că-l înțelesese, și cu dulcea siguranță de-a fi iubit ii trecù zioa de nu știa cum. Cu atât mai mult își îngriji a doua dimineață toaleta, și pe la prânz se afla in fața Puriceștilor.

Ceeace am istorisit despre Catinca in capitolul din urmă, va fi făcut să se nască prepusul, că ea se va înălța incetul cu incetul până la eroina unui roman, și că va spune și va face toate lucrurile obicinuite la

asemănca dame. Dar nu este așa; în loc de-a înlesni autorului lucrarea sa și de a-i da prilej la descrierea unor scene, unde pasiunea să-și urmeze calea *con amore*, ea îl silește la studii psihologice, care opresc avântul poetic. Iubea fără îndoială pe Lascar cu toată adâncimea primului amor, dar iubirea își sârbătorise venirea ei în taină, ca un musafir care, fără a fi anunțat, ia în stăpânire o odaie nelocuită dintr'o casă. În inima ei, nimic nu se putea împotrivi simțirii ce creștea; era gol și pustiu într'însa. Iubirea sosise fără luptă ca la o fată de șaisprezece ani, care-și dă seamă de mișcările sufletului său fără a se întrebă cum vin și unde duc. Precum inima după nenorociri îndelungate nu se poate deprinde îndată cu fericirea, tot asemenea nu e în stare închipuirea să se înalțe deodată prea sus, când aripele ei greoaie au fost până atunci ținute tot la pământ. Catinca își recăstigase dar cu totul liniștea în cele din urmă ciasuri; fără a se examina, fără a se adânci în gânduri, înțelesese că simțirea ei pentru Lascar trebuia să fie iubire. Simțirea aceasta înaltă îi va împodobi viața, credea ea, fără a aduce vre-o altă schimbare în cursul regulat al vremii. I se părea, că în sufletul ei, până atunci lipsit de lumină, pătrunsese soarele, și ea se încălzea cu nesocotință la razele lui; își urmă fără întrerupere ocupațiile și obiceiurile ei; și când se opri Lascar înaintea casei, îi eși înainte fără sfială, ținând o bucată de cozonac în mână!

Dacă faptul nu ar fi adevărat, n'aș fi îndrăsnit nici-

odată să-l istorisesc. Impresia zdrobitoare ce o făcù această imbucătură asupra lui Lascar, ușor și-o poate inchipui cineva. Fantasia sa se rătăcise în visuri înalte, poetice, și-i înfățișase o primire cu acea roșeață premergătoare soarelui fericirei în cerul vieții, și așa mai departe, și în loc de toate acestea... nu mai am curajul să mai scriu încă odată acele trei silabe prosaice. Lascar sări din trăsură și în loc de zioa bună, strigă supărat prietenei sale: „Poftă bună!

Dar ș'ar fi rescumpărat vorbele cu toate comorile din lume, când văzù expresia de durere, care întunecă fața frumoasă a Catincăi. Se făcù o schimbare neașteptată într'însa; trupul ei se întepenì, în vreme ce roșăța și paloarea se schimbau pe fața ei, iar ochii erau inecați în lacrimi. Lascar căută în zadar să șteargă prin glume impresia dureroasă a celor întămplăte; ea răspundea la întrebările lui prin monosilabe și cu gândul aiurea, astfel încât chiar în vremea mesei fù silit să vorbească numai cu Ienache. Buzele Catincăi nu erau mute din cauza unei îndărătnicii copilărești; acela care a încercat asemenea lucruri în propria sa căsnicie, cunoaște îndată aerul ce-l are o femeie în toane. Nu, era o revoluție întreagă în sufletul ei, care o oprea de a recăștiga veselia cea dulce, cu care primea obicinuit pe prietenul ei. Cât de neînsemnată era cauza, și tocmai din pricina acestei neînsemnătăți care făcea lucrul aproape ridicol, Catinca se simți greu atinsă. Pe deoparte se împotrivea observării lui Lascar cu mândria unui copil, care-și dă ca-

pul pe spate când e certat; dar tot deodată ghicea, de ce o duruse așa de tare acea mică scenă; simțea că de puțin se potrivea imaginea ei cu aceea a unei ființe poetice, cu toată frumusețea pe care 'i-o arătă oglinda; i se părea că vorbele lui Lascar îi însemnase hotarul, peste care nu putea trece fericirea ei, și că acest hotar era așezat ca un zid între amândoi. I se părea înjositor, să poată el pune preț pe un lucru așa de mic, și totuș ea însași dădea cea mai mare însemnătate aceluiaș lucru. Se deșteptă într'insa simțirea despre cât trebuia să peardă, în comparare cu altele, cu felul ei simplu de la țară, și presimțirea, că norocul o va părăsi în curând, precum și venise, o descuraja și nu se simțea în stare să-l oprească.

Această neliniște îi deveni lui Lascar cu atât mai nesuferită, cu cât își făcea imputarea de-a fi el însuș de vină. Când după cafea Puricescu se duse în odăea sa, spre a se culcă după obicei, Lascar își lipi scaunul de acela al sorei sale adoptive, o apucă de mână și zise rugător: „Nu fii supărată pe mine, Catinco, mă doare“.

Nu putea să vorbească mai de aproape de lucrul care pricinuisse întristarea ei; dacă l'ar fi numit, ar fi semănat a batjocură.

Catinca îl strinse de mână și se uită la dinsul. „Să nu mai vorbim de asta“, zise ea: „sunt tocmai ca un copil“. O lacrimă îi alunecă pe față; nu o șterse, nădăduind că va trece nebăgată în seamă.

„Să nu mai vorbim de lucruri care te fac să plângi?“

urmă Lascăr cu căldură. „Uite-te la mine“ — capul cel frumos era plecat pe iglița cu care lucra, și nu se ridică decât silit de mâna lui — „uite-te la mine! Se poate ca o vorbă nesocotită să te supere astfel?“

Acum începurē a curge lacrimile fără a se mai putea opri. „Nu sunt supărată“, zise Catinea incet; „mă chinuește ceeace mi-ai spus, căci am înțeles gândul tău. Nu știu singură, cum am ajuns la această înțelegere. Eu nu sunt o damă din lumea aleasă, o astfel de damă trebuie să-ți cauți în Iași, și așa simplă cum sunt, nu-ți va fi multă vreme dragă sermana ta soră părăsită“.

Lascar se sculă și făcū câțiva pași în odae. „Sezi lângă mine“, zise Catinea după o scurtă tăcere. Și apoi începū cu mare simplitate a vorbi despre viața ei cămpenească alătura cu Puricescu; cuvintele ei sunau clare și monotone, asemenea clopoțelilor unei turme ce se întoarce spre casă, și când la sfârșit îl întrebă: „mă pricepi, Lascar?“ el fu silit să se uite cu admirare la dinsa, pentru claritatea cu care-și explicase, de ce a trebuit să ajungă cum era și nu altfel. Se simți puternic atras de ea. „Nu te judeca așa de aspru“, strigă el mișcat. „Fiindcă ți-ai petrecut viața în singurătate, crezi că ai pierdut ceeace dă frumuseței cel mai mare preț? Dar în toată firea ta ai ceva mai prețios decât orice. Dumnezeu a dat feței tale iubite expresia unui suflet curat de ânger. Uite, când te am văzut pentru întâia dată aci în odae, stând înaintea mea, am simțit bine că eram făcuți unul

pentru altul, și că numai o soartă crudă ne despărțise; de atunci s'a deschis sufletul tău în toată minunea sa; simț pe fiecare zi mai mult prețul comoarei care mi-a fost răpită; Catinco, te iubesc!"

Catinca ascultase pe Lascar în tăcere, ochii ei ațintiți asupra lui par'că ar fi voit să cetească de mai înainte din inima lui ceea ce buzele aveau să spună, în privirea ei nu se zărea nicio șfială după ce auzise mărturisirea iubirei. I se părea că nici n'ar fi putut spune altceva, nu-l iubea și dinsa așa de adânc?! Simțea cum privirea îi încălzea inima, dar fără turburare; dincontra simțea liniște după durerea de mai înainte, și cu o fericire curată și copilărească sărută pe Lascar pe frunte.

Bietul Ienache dormise tocmai în zioa aceea mai mult și mai bine; când veni infirșit, se uitare amândoi tineri cu mirare la el, par'că ar fi fost o privire necunoscută de tot. Așa și era. Trecutul era departe și ca deslegat de dinșii, și acest cias din urmă pareă le făgăduia o nouă viață; ivirea lui Ienache era ca un lucru nou, la care nici unul nu se gândise.

Lascar plecâ la Valea-Verde făgăduind că se va întoarce a doua zi. Și veni indevăr, venea în toate zilele, dacă nu rămânea din întemplantare acolo peste noapte. Dar relația lui cu Catinca nu fû așa cum i se înfățișase în inchipuirea lui cea vie. Ea îl iubea cu toată puterea primului amor; dar precum o purtase presimțirea în zioa în care avusese acea convorbire hotăritoare, tot așa tânăra femeie, condusă de același glas și

întărită de instinctul virtuții cu care se născuse, trecu nevătămată peste multe primejdii. Iubirea ei acoperea greșelele lui Lascar, dar nu o orbea asupra lor; ea simțea cu adevărată măhnire, cum caracterul lui nu-i da un sprijin pentru viață, și mândria ei femească se revolta gândindu-se că ne mai fiind iubită ar putea fi părăsită și ar deveni numai o aducere aminte frivolă.

Cu toate că multe lupte și certe se iviră între Lascar și Catinca, care nici se gândeau să se prefacă, și turburare liniștea zilelor următoare, totuș trecură mai multe săptămâni înainte de-a se naște în sufletul lui Puricescu prepusul, că ar fi altceva decât prieteșugul care lega așa de tare pe amândoi tinerii. Insfirșit, intră în starea, prin care trebuia să treacă natura lui la orice impresie nouă: se miră. Se miră foarte mult sormanul Ienache. Ceeace se arăta în fața lui, cât se află în această stare, era grija sgârcitului pentru o comoară ce o credea sigură și pe care o vede deodată amenințată. Totuș nu se născu nici un prepus în el contra prea iubitei lui Catinca; ceeace o lega de prietenul ei din copilărie, trebuia să fie mai înalt decât orice pornire a simțurilor. Și se liniști. Soția sa îl îngrijea fără cea mai mică schimbare, și niciodată în cei zece ani de viață comună, nu fusese așa veselă cu dinsul ca acum; așadar el era în câștig. Voea bună cea liniștită a lui Ienache îi reveni; putea ear să suridă ca mai nainte, și da adesea din cap cu mulțumire, plimbându-se cu mătăniile și cu ciubucul prin odae,

și văzând pe amândoi tinerii. cum ședeau unul lângă altul plini de incredere lângă sobă, pe când viscolea afară și ascultând cum vorbeau și glumeau vecinic împreună.

O singură dată îi mai veni un gând ca fulgerul în mulțumirea lui finistită: „Ce ar fi, dacă ar cere Catinca să se despartă?“ Și gândul acesta, ce e drept, nu era tocmai greșit; noi am văzut, cu câtă inlesnire desleagă biserica în Moldova ceea ce a legat. Frica să nu-l lase nevastă-sa singur pentru restul vieții, îl aduse într'o stare care, cu toată tăcerea lui obicinuită, trebuia să fie băgată în seamă. Avea aer bolnav, fuma mai puțin și nu mai mergea la vânătoare. Catinca, care în starea ei deacum ar fi voit să mângăie pe toți cari sufereau, nu putea să lase așa pe bătrânul și credinciosul ei prieten, și într'o seară, după ce plecase Lascar la Valea-Verde, puse mâna cu incredere pe umărul bărbatului ei și întrebă: „Ești bolnav, Ienache?“ „Sunt sănătos, Catinco“, îi fu răspunsul, Soția lui îl întrebase cu o gingășie așa de adevărată și de copilărească, încât bătrânul se simți curios mișcat. Pieptul i se stringea, resuflarea îi era grea, și abea după o lungă luptă putu să scoată ear un sunet din gură. „Nu mă părăsi“, zise el, și două lacrimi lunecară încet pe obrazul lui intristat. Aceasta fu însă tot ce trecu peste buzele lui; apoi se sculă și eși din odaie.

Catinca observase în tăcere, dar adânc mișcată, marea turburare a lui Ienache; „nu mă părăsi!“ mai mult nu zisese, dar puținele cuvinte deșteptare în-

tr'insa un glas, care amenința să nimicească nevinovăția legăturii ei cu Lascar. Ca fulgerul înțelese tot șiul de gândiri, care adusese pe soțul ei la acea desnădăjduire tăcută; el cunoștea simțirile, care o legau de celălalt, și în loc să o mustre, striga: „Nu mă părăsi”. Pentru întâia oară i se infățișă înaintea sufletului compararea între firea lui Lascar și aceea a lui Ienache, și simți cu o mulțumire nespusă sprijinul cel trainic ce-l găsea în inima bărbatului ei. Alergă după dînsul, îl apucă de mână și-l duse în colțul odăiei, unde atârna o icoană a Maicei Domnului imbrăcată în argint, înaintea căreia ardea o candelă:

„Aceasta să te răsbune, dacă te părăsesc vreodată”, zise ea și ridică mîna ca să jure.

Mica flacără a candelii lumina singură odăia; contururile obiectelor și expresia obrazului lui Ienache nu se mai puteau vedea; altfel privirea repedei treceri de la durere spre bucurie ar fi dat tinerei femei cea mai mare resplată. Alte două lacrimi lunecară pe fața lui, dar el nu le simți; lacrimile de bucurie nu sapă urme în față. El puse ușor mîna pe capul Catinchi par'că ar fi vrut să o binecuvinteze, și plecă.

CAPITOLUL IX

PLANURILE LUI VRENCEANU. — AJUNUL ANULUI NOU LA ȚARĂ

Spătarul Costache Vranceanu avea precum știm casa sa în Iași, și obișnuia să stea iarna în oraș singur sau cu familia, și acolo își întrebuința vremea lipsită de grija câmpului, cu treburi mai mari sau mai mici, precum le poate face un om care are bani gata în mână.

Toate interprinderile sale până aci eșiseră așa de bine, încât afară de mici excepții neînsemnate nu ajunseseră încă să se frece cu justiția; nici un tribunal nu putea înfățișa acte care să arunce vre-o pată asupra numelui său, și cu toate că se știa foarte bine în ce chip făcuse stare, totuș fiind lipsă de dovezi pipăite, sufletul său se putea imbrăca în haina nevinovăției. Epitropia Viorescu era cea dintâi afacere din care nu știa încă cum avea să easă la urma urmelor.

Întâlnirea cu Lascar se întimplase la sfârșitul lui Octombrie. Noembrie trecuse și anul nou se apropiă cu pași repezi. În restimpul acesta se copsese în capul lui Vranceanu un plan a cărui isbândă i se părea sigură,

și care trebuia să pue capăt la orice neplăcere. „Așa sau așa“, zise el într'o dimineată după ce se gândise mult, se vede că era vorba de un al doilea plan, dacă cel întâiu n'ar isbuti; „de nu-i place partea cea netedă în mine, voi scoate-o la iveală pe cea aspră“. Apoi bătù de trei ori din palme.

„Du-te de roagă pe sardarul Pentelei Crețu să vie puțin la mine“, zise el cătră sluga ce intrâ!

Pentelei Crețu era una din acele mici luminărele care licăresc un lung șir de ani la adăpostul vre unui protector puternic, trăgându-și consumația din noroiul în care vegetează. Lipsit de spirit de întreprindere el nu ajunsese să facă stare, se mulțumise cu un șir de mici câștiguri; în împlinirea slujbei sale se bucură de neînsemnate dar zilnice venituri de pe alături, și avea obiceiul să spue că o conștiință curată prețuește mai mult decât bogăția. Dacă i se întâmplă, fiind șef de masă la ministerul justiției, să ascundă printre hărții un dar de bani pentru a zori trimiterea unei petiții, care ar fi stat locului luni întregi fără asemenea ajutor, el nu vedea acolo nimic ce l'ar fi putut strica cu Dumnezeu. Și apoi era așa de prietenos cu oricine, încât trebuia să-ți fie drag bietul Crețu. Pentru Vrenceanu avea o deosebită considerație; averea câștigată de aceasta, energia cu care lucră, și numeroasele probe ale dărnicii lui, față cu micul slujgaș deșteptaseră în el cea mai infocată dorință de-a îndatoră după puteri pe acest om însemnat. În minutul de față Crețu fusese — în urma unei intrigi după cum

zicca el — depărtat de la minister; fără slujbă, era prin urmare cu atât mai dispus să indatoreze pe oricine pentru vorbe bune și galbeni austriaci. Vrenceanu nu avu deci nevoie să'l aștepte multă vreme.

Intilnirea se făcu cu ușile incuiate și obiectul ei remase o taină; dar se pot ghici multe dacă ne mai întoarcem la Valea-Verde.

În ajunul Sfântului Vasile când tocmai se pregătea Lascar să plece la Puricești, unde vroia să petreacă cea din urmă sară a anului vechiu, intră în curte o sanie cu trei cai. El abia luă seamă la dinsa; slugile umblau încoace și încolo fără a pomeni despre cel ce sosise, și Lascar uita-e lucrul cu totul, când aruncă din intimplare o privire pe fereastră și văzù sania oprită dinaintea scării.

„Cine a venit?„ întrebă el cu nepăsare.

„Cine să fie?“ răspuse feciorul; „un boerinaș, sade în tindă“.

„De ce nu mi-ai spus nimic? Cum se poate să aștepte un mosafir afară? Ce-ți trece prin cap?“

Feciorul, care văzuse la bătrânul Viorescu intrând și eșind mulți clienți de felul acesta fără să-i fi considerat în mândria sa de fecior de casă boerească ca mosafiri, fù foarte mirat de întrebările stăpânului său, și eși ca să bage în casă pe cel ce așteptă afară.

Un om ca de vre-o 40 de ani intră în odaie, era îmbrăcat în negru și, cu tot gerul de afară, avea ciupici de lac la care lipsea totuș pe ici pe colo câte un nasture. Spinarea cea încovoiată și pieptul supt, arătau

că slujise multă vreme la cancelarie, slujbă ce o apucase poate de copil precum se întâmplă în Moldova destul de des. Fracul vechiu și pantalonii păreau că atărnă pe un băț, așa de slab era acela ce le purta. Obrazul pe care se bizuia poate omul, era vădit obiectul unei mari îngrijiri: buza de sus și cea de jos erau împodobite cu mustăți și barbă ca pana corbului reșulat tăiate cu foarfecile. Nu era nimic deosebit în această înfățișare, afară poate de blândețea și de dulceața de zahar din toate trăsăturile obrazului, omul acesta ridea mereu dar niciodată tare; el se uita cu ochi mari la cel ce vorbea, par'că tot ce auzea ar fi fost de un interes nespus, buzele lui cele cărnoase alcătueau o pălnie plină de crețuri și la fiecare frasă i se pleca trupul înainte, în vreme ce un fel de șuerătură scoasă cu oarecare muncă era semnul naivei sale veselii. Gulerul cădea cu oarecare îngrijire pe legătura cea îngustă, nodul gâtului său celui lung era foarte proeminent.

„Cu cine am onoare?“ întrebă Lascar,

„Sunt serdarul Pentelei Crețu“, răspuse străinul, ploconindu-se până la pământ, cu o mână la piept ear în cealaltă ținând o căciulă de oae cenușie și o pereche de mănuși verde deschis.

Lascar îl pofti să șează. „Cu ce prilej am plăcerea de-a vă vedea, cucoane Pentelei?“ mai întrebă el.

„Am de gând să iau o moșie cu arendă“, răspuse Crețu; „Tabăra — poate o cunoașteți? Nu? E aproape de tot de aci. Proprietarul o arendează cu condiție, ca

la espirarea contractului arăturile de toamnă să fie făcute precum se găesc și astăzi. Lucru foarte avantajos; îți trebuie capital mai mic la intrarea pe moșie și eu nu sunt om bogat“.

„Fără indoială că e avantajos, zise Lascar numai ca să nu tacă din gură. „Caricatura asta are să-mi ceară bani cu imprumut“, gândi el.

„Deacea, am venit la Valea-Verde — trebuie să-ți cunoști vecinii, imi ziceam eu. Și apoi un om ca duinnea, cucoane Lascarache, un boer mare, ne poți fi de folos nouă ăstor lalți. De avem treabă pe la tribunalul județului sau ori unde ar fi; de nu ne bucurăm de vre-o protecție, merg lucrurile foarte anevoabe poate rămân chiar baltă“.

„Ați fost de sigur și d-voastră în slujbă?“ — „Cum să nu fi fost? Slujba m'a făcut om. Și sub repozatul tatăl d-voastră am slujit. Dumnezeu să-l ierte — ce mai om era! Astfel de boeri nu se mai prea găesc, mi-a fost ca un tată, repozatul logofet, asta v'o pot spune cucoane Lascarache!“ Crețu clipea din ochi par'că ar fi fost adânc mișcat.

„Ce-o fi vrënd plicticosul ăsta de om?“ se întrebă Lascar; îl așteptau la Puricești și vorba i se părea prea lungă. „Vă mulțumesc că ați venit să mă vedeți“, și vă voiu primi cu plăcere la mine. Aeum însă trebuie să mă iertați, o afacere foarte însemnată mă silește să vă părăsesc. Dispuneți de casa mea după cum doriți. Gheorghe, să tragă trăsura la scară și să dai domnu-

lui de mâncare. — Poate n'ați dejunat pân'acum cucoane Pentelei?"

Crețu zimbî. „Chiar dacă-și fi inghițit ceva“, răspunse el, „să mănânce poate omul totdeauna. Știți vorba Moldoveanului; două bătaî strică, două mănăcări niciodată. Va să zică gospodăria d-voastră este regulată?"

„Pe cât se poate la un flcău“.

„Da, da, viața de flcău este grea!“ Crețu simți că Lascar nu va mai sta mult cu dinsul de vorbă; se și auzia trăsura trăgând la scară și nu era vreme de pierdut, dacă nu voia să se întoarcă îndărăt cu treaba neincepută. „Știți ceva?" zise el hotărîndu-se repede. „ar trebui să vă însurați! Ce ziceți despre acesta?"

„Vă mulțumesc pentru sfatul cel bun. Deocamdată cred că-mi voi putea vedea de casă fără ajutorul unei femei“.

„Dar dacă ar veni cineva și ar zice: „cunosc o fată tînără cu o zestre de zece, douăsprezece mii de galbeni, crescută în străinătate și frumoasă — ei atunci?"

„Nici nu m'am gândit încă la asemenea lucruri — să lasăm dar vorba incurcată. Când oi vrea să mă însor, vă făgăduesc să vă trimit veste la Tabără“.

Lascar își așeză pe cap dinaintea oglindei o căciulă de catifea neagră, și-și puse mânușile. Pe Crețu îl treceau nădușelele văzând aceste pregătiri de plecare el voise să stea ciasuri întregi și să aducă pe Lascar incetul cu incetul la subiectul visitei lui. Pripa asta îi lua mințile.

„Ascultați“, zise el, apucând virful biciuștei pe care o ținea Lascar în mână, — era vorba să întrebuințeze sila ca să oprească pe fugar — „dacă sunteți totdeauna așa de grăbit în afacerile d-voastre apoi aveți să ajungeți departe. Stați măcar o clipă“ — el trase pe Lascar de biciușcă până la marginea divanului și-l sili să șadă — „am să vorbesc despre lucruri însemnate cu d-voastră“.

„De ce n'ați spus-o dela început?

„Să mă iertați, d-voastră sunteți încă tînăr, și nu știți cum se vorbește despre lucruri delicate. Dar fiindcă nu e chip s'o scoți la căpătăiu cu d-voastră, vă voi spune în toată taina, scurt și lămurit vestea imbucurătoare, că spătarul Costache Vranceanu e foarte dispus la o căsătorie între fiica sa Roxandra și d-voastră.

Lascar bufni de ris. „Cine te-a rugat pe dumneata să te amesteci? De ce vreți cu orice preț să mă puneți sub papuc?“

Crețu rise și el apoi adăogă foarte serios „Nu glumiți cu asemenea lucruri, cucoane Lascarache, o astfel de partidă nu mai găsiți așa de lesne. Parale mai multe pot da și alți părinți, dar ce preț are experiența unui asemenea socru?“

„V'a insarcinat Vranceanu să-mi propuneți pe fiica sa? Fiți sincer!

Crețu ridică din umeri și zimbî. Acum socotea că-și ajunsese scopul.

„Dacă e așa, spune-i, urmă Lascar, că de și nu mă cred încă în stare să fac o femeie fericită, to-

tuși voiu veni in curënd la Bursuceni, să mulțumesc eei puțin pentru onoarea ce mi se face'. La aceste cuvinte se sculă; socotind că vorbise destul de lămurit și că Crețu il înțelesese pe deplin.

Acesta însă inota in fericire. Ce ar fi putut face Lascar in Bursuceni, după părerea lui, decât să ceară pe fată, să se insoare, să-și aducă mireasa la Valea Verde și așa mai departe. I se umplea de pe acum gura de apă, gândindu-se la toate praznicele care erau să se dea cu acest prilej, și sări de bucurie ca un copil, urmând pe fecior care-l poftise la masă.

In vremea asta Lascar se urcă in trăsură și caii porniră singuri spre Puricești.

In Moldova nu este lucru neobiceiuit de-a se cere mâna unui tĕnĕr; aceasta se poate chiar întimpla in alte țĕri. Fără indoială după cum am mai spus-o se fac și aici multe căsătorii după obiceiul european; candidatul la însurătoare ia inițiativa după ce a făcut curte cum se cade. Foarte des însă apucă părinții înainte și atrag băgarea de samă a tinerilor asupra fetelor lor, descriind cu mai multă sau mai puțină exactitate însușirile lor strălucite și sunătoare. Abaterea aceasta de la regulile convenienței este o remășiță a timpului nu prea indepartat când se hotărau in Moldova căsătoriile de către părinți fără ca tinerii să fie făcuți unul pentru altul de pronia cerească. Cu ce ești obiceiuit din copilărie nu te jignește, și eu eunosc mai multe fete refutate de tineri, fără să le fi făcut aceasta vre-un rău. In asemenea chip se fac căsătoriile de probă

de care am vorbit mai sus și care se desfac mai înainte sau după nașterea vre unui copil. Asupra acestui lucru nu se poate atrage prea des luarea aminte a reformatorilor Moldoveni.

Lascar nu era totdeauna vesel când mergea la Purițești, adesea chiar era mahmur; astăzi însă intră rizând în odaie și strigă după ce zise bună ziua: „Știți ce fericire mi s'a întâmplat azi? m'a cerut cineva de bărbat!”

Catincea îngălbeni; Ienache care ședea cu ciubucul lângă sobă, nu zise nimic.

„Cine?” întrebă tânăra femeie după o tăcere.

„Costache Vranceanu are o fată de 17 ani și mă crede demn, de-a deveni proprietarul acestui odor”.

Catincea dădă din umeri înroșindu-se.

„Dar tot trebuie să mă duc la oamenii aceia, ca să le mulțumesc pentru buna intenție, și să văd și eu, ce-mi fusese hotărât de cer în milostenia sa. Astfel își urmă Lascar glumele fără a lua seama la impresia tristă făcută de cuvintele sale asupra Catincei. Ii era chiar plăcut, să-i poată arăta, că nu-i creșteau numai spini în cale, că n'avea decât să întinză mâna spre a apuca norocul din altă parte, dacă nu-l putea prinde la Purițești. El nu vorbea serios. Cu toate accesele de iritație ades însoțite de cuvinte amărite, accese ce nu erau rare, totuș ochii cei negri și frumoși îl stăpâneau mai mult decât oricând.

Puricescu simțea cât trebuia să o doară pe soția lui această scenă, și ar fi spus cu dragă inimă o mojiție.

Sermane Ienache cât de străină e inima ta cea bună de orice egoism! Cu cât prețuești tu mai mult decât atâți alții care te cam iau peste picior, oricât de plicicos ai fi! Dumnezeu știe ce ar fi eșit din tine dacă urmările acelei nefericite opinii personale a tale n'ar fi nimicit așa de repede aspirările tale din tinerețe!

Dispoziția tristă nu țină nici de astădată mult. Lascar se făcú ear așa de prietenos și de vesel, încât părea că ei vor lua cu bucurie remas bun de la anul cel vechiu. Peste câteva ciasuri după ce inoptâ incepù gălăgia nelipsită in Moldova de ajunul anului nou, fie la oraș, la tĕrg, la sat, sau la cătun. Flĕcăii merg din casă in casă cu Buhaiul, un butoiăș acoperit la gură cu piele peste care se întinde un arcuș de pĕr; daca uzi arcușul și-l plimbi răpede incoace și incolo, el scoate niște sunetă ingrozitoare, care seamănă cu mugetul buhaiului.

Ceata cea veselă cutreeră satul și ajunge la curtea boierească unde se inmulțește cu toate slugile casei; cine știe să umble cu biciul cel lung de surugiu, plesnește și pocnește, de-ți bubue urechile ca să gonească anul vechiu; unul dintr'inșii se pune la fereastra casei, intrebuintând adese o scară dacă e casa cu două caturi și strigă printre geamurile inghetate boerilor adunați in odaia cea caldă, urări de fericire in frase lungi și trăgănate, sunând mereu cu un clopot ce l ține in mână. Virtos băeți! răcenește el de câte ori e vorba să inceapă o nouă urare, și biciurile pocnesc, și buhaiul urlă eu mai mare foc. Toate glasurile se unesc la sfir-

șit spre a pune capăt gălăgiei strigând: „Să trăiască boierii!“ Rachiul fără indoială nu poate să lipsească ea mulțumire pentru urările; numeroase ciocane de țuică din alte locuri mai urmează sara după bătăura de la curte și până noaptea târziu ceata aleargă făcând glume nebune prin sat, până ce amuțește glasul buhaiului, nemaî fiind nimeni în stare să tragă de firele de păr.

Puricescu, Catinca și Lascar șezură împreună până după miezul nopții și atunci i se dete acestuia odaia lui Ienache ca să se culce. Cei mai mulți din casă se deșteptară în zioa de anul nou cu gânduri trandafirii. Lascar împărți bani mulți la slugi, fiecare din ei îi sămănă sub picioare o mână de orz sau de grâu, ceea ce însemnează că-i urează să petreacă anul în belșug, obicei care aduce mai mult folos șoarecilor. Bătrâna îngrijitoare duce lucrul chiar așa de departe încât îi presără lui Lascar boabele cele tari în pat, astfel că trupul lui părea pe alocurea ciupit de vârsat. Totul era pe serbătoare, fiecare lucru la locul său — de șgomotul și gălăgia de peste noapte nici urmă măear. Clopotul bisericei din sat chema pe credincioși la rugăciune.

Cum petrecură Catinca și Lascar zioa își va putea ușor inchipui cineva, când voiu spune că tănărul făgăduise să fie cuminte în anul cel nou. Nu voiu repeta convorbirea lor deși era caracteristică pentru amândoi.

Cu toate că era pătuns de iubire adevărată, totuș Lascar făcú frase de care se sfiu prietena lui în sim-

plicitatea ei, și fără a-și da seama despre aceasta se întări în rezistența ei; vorbele Catincăi erau curate și copilărești cu o variație a temei: Nu face ceea ce ar trebui să ascunzi de oameni. Cu toate acestea amândoi se simțeau fericiți și făceau planuri de viitor; cei ce iubesc se încred în împlinirea presimțirilor lor.

CAPITOLUL X

FAMILIA VRENCEANU

Astfel trecură patru săptămâni; Lascar nu se putea hotărî să meargă la Vranceanu după cum făgăduise. Dorința lui ca să tot amâie se putea explica de astă dată printr'o cauză foarte nimerită; drumurile erau într'o stare care impiedica orice călătorie. Ceață și apoi o zăpadă bună și peste câteva zile ploae — eată cum se'nvërtea vremea toată luna lui Ianuaria, așa încât Lascar ședea mai multe zile dea rândul la Puricești fără a se întoarce la Valea-Verde. Cu toate că nu prea credem noi că numai vremea să fi fost de vină.

Pe la sfârșitul lui Ianuarie începù o căldură de primăvară și soarele uscă așa de repede pământul, încât Puricescu puse să se pregătească plugurile; vroia să se folosească de puțința de a ara așa de timpuriu — obicîrnit abia se ese cu plugurile prin mijlocul lui Martie. De vreme ce se poate ara, apoi sigur că și drumurile s'au uscat. Era știut de mult la Puricești că Vranceanu părăsise Iașii și plecase la Bursuceni, și Catinca. fiind sigură de iubirea prietenului ei din co-

pilărie, indemnă ea însași pe Lascar, să se ție de făgăduială.

N'avea încotr'o, trebuia să se pue pe drum. Dacă n'o deschide Vranceanu vorba dăspre căsătorie, își zicea Lascar, eu nici gând n'am să o fac; atunci se tot amână și poate se și uită; nu o pot refuza pe față cu nici un preț — dar tot amânând lucrul se desface de la sine.

Era destul de departe de la Valea-Verde la Bursuceni; caii trebuiau hrăniți la popas, așa că Lascar, care se folosise de o lună minunată spre a pleca la douăsprezece din noapte, abia ajunse la vremea prânzului la locul hotărit.

Am mai spus că Bursucenii erau o proprietate mare și frumoasă. Când ajungi însă, satul nu-ți produce o impresie plăcută, o negligență absolută pentru trebuințele materiale ale țăranilor, și mizeria bordecelor te isbesc îndată. Dacă intri în sat prin poarta jităriei vezi mai întâi câteva cășcioare risipite, la care lipsește cu totul ori ce încercare de grădiniță, lucru de obicei așa plăcut țăranului; pământul stă nelucrat și acoperit de scaeși, cunoscuți aici sub numele de holeră; abia mai departe în sus, dai de case mai bunișoare umbrite de pomi roditori bătrâni, apoi apuci la stînga spre curtea boerească, în care intri printr'o poartă de lemn naltă și greoaie, a cărui acoperiș curios alcătuește hulubăria. Casa e o veche construcție, în care semai găsește caracterul clădirii moldovene, din vremea în care nu se știa nimic despre arhitecți. Catul întâiu e de peatră și al-

cătuț de câteva încăperi boltite, în Țatul al doilea se află adevărata locuință a stăpânilor, și pridvorul obișnuit ia atâta loc, încât abia suut șapte odăi în toată casa de altminteri destul de mari. Pridvorul la care te urci pe o scară îngustă, ferestrele cele neobișnuit de mici și acoperișul cel înalt de șindrilă plin de mușchiu sunt lucrurile cele mai curioase pentru ochiul străinului; de ornamente, sau gust artistic, nici vorbă; de vânt, ploae și frig trebuie să ferească locuința pe om, și acest scop îl îndeplinește într-o măsură.

Costache Vranceanu eși înaintea musafirului în capul scării cu o căciulă de blană cam veche cu cozoroc mare așezată pe fes. El duse pe Lascar în odaia sa despărțită de toate celelalte încăperi; se vede ca damele vroiau să facă oare care schimbări în toaleta lor și trimiseseră pe bătrân să stea cu Lascar în vremea aceea. Odaia în care intrare era gătită ca mai toate odăile din casele moldovenești; se pune ori unde se poate câte un divan mare care coprinde de obicei perețele întreg. Și aceasta își are acopul său. Pe divan se face așternutul așa de ușor ca în pat, cu atât mai lesne cu cât mosafirul își aduce foarte des așternutul cu dănsul; numărul mosafirilor n'ar putea dar neliniști pe stăpâna casei de cât atunci când n'ar mai ajunge nenumăratele divanuri din toate odăile. Ba chiar și atunci se găsește leac; mi s'a întâmplat să dorm odată pe o ușă scoasă din țigini, așezată pe două scaune și acoperită cu o saltea, și imi aduc încă adesea aminte de scara plăcută urmată de cea mai

intăritoare odihnă pe acel culcuș improvizat. Tocmai, în felul acesta neașteptat și străin, așa în afară de obiceiurile Europei civilizate stă deosebitul farmec care leagă așa de puternic de Moldova pe ori cine e în stare să primească asemenea impresii. Cu toate că îi lipsește câteva lucruri neapărat trebuincioase, streinul se obișnuiește ușor cu viața această curioasă dacă nu sunt prea înrădăcinate într'insul obiceiurile de burghez resfătat, și apoi mai e trebuință și de o mică doză de aplecare spre lucrurile extraordinare. Acela căruia pentru a fi fericit, îi trebne în toate dimineațele un corn la cafea, și gazeta umedă eșită de la tipar acela să stea acasă; dar cui îi curge sângele repede prin vine, acela ale cărui bătaii de inimă mai vioae îi spun că în orice împrejurare găsește un sprijin în el în-ouș, și dorește să asiste la dezvoltarea unei țări care bine condusă, ar trebui să ajungă la un viitor fericit, acela nu se va întoarce de sigur nemulțumit acasă. Dumnezeu a făcut nespus de mult pentru Moldova, și parcă îți vine să te superi pe 'dinsul, că lasă o parte destul de însemnată a locuitorilor ei să urmeze toate căile fără să le pue în pept conștiința despre menirea lor.

Lascar șezuse aproape un cias cu stăpânul casei, când intră un fecior cu o farfurie pe care se aflau două păhăruțe de rachiū și două felioare de pâine, și-i pofti la masă. Vranceanu cu tot surisul de triumf pe buze ce-l avusese, la sosirea lui Lascar, și care însemnă că știa bine că venise pentru partea fe-

meiască din casă nu spusese nici o vorbă despre familia sa; acum apucâ pe mosafirul său prietenește de mână și-l duse în sofragerie, unde trebuia să-și facă presentația. Lucrul se săvârși printr'o închinăciune colectivă și câte-va cuvinte preschimbate cu stăpâna casei, și toți se puseră la masă.

Erau numeroși cei din casă care se așezară împrejurul mesei ce strălucea de curățenie, dar era acoperită cu pânză groasă de casă, și plină cu bucate foarte simple. În cap ședea cucoana Prohirița, stăpâna casei, într'o roche bogată; colorile trandafirii și negru jucau rolul principal. Fețele cele deschise de la panglici și fionguri nu păreau nepotrivite pentru vârsta ei; ea arată încă destul de tânăra la 45 de ani și mai putea trece de *belle femme*, așa de puțin se vedeau sbărciturile sub albul și roșul așezat cu măestrie pe fața ei, așa de dreaptă îi mai era încă talia cu toată sporirea cam prea mare a formelor. Ea avea mai mult tipul grecesc de cât moldovenesc, ochii îi umblau în toate părțile în vreme ce capul sta nemișcat, ceea ce obrazului său o expresie energică ajutată poate și de sprincenile din cale afară negre și de trupul ei înțepenit. Trebuie să recunoaștem că femeea aceea îți insuflă un oare care respect, și se zice că și chiar Vranceanu o simțea aceasta. Dar ceea ce strica în convorbirea ei de altminteri cu duh, era nenorocita patimă pentru limba franceză; avea o îndemânare pentru a traduce idiotisme grecești și moldovenești în franțuzește care te aducea la desnădăjduire.

Sunt silit să renunț de a da probe despre produsele ei pe acest tărâm, o traducere germană a acestor produceri ar perde tot farmecul originalității.

Lui Lascar nu i se dete locul de onoare la dreapta stăpânei casei, locul acela fiind ocupat odată pentru totdeauna, și o schimbare ar fi produs tot felul de greutăți. Intr'un jet mare trona o fință din cele mai originale, soacra lui Costache Vranceanu, care de un lung șir de ani își aștepta sfârșitul în casa fiicei sale, dar nu părea să-și fi pierdut răbdarea cu toate că era de 78 de ani. Bătrâna, cucoana Raluca, o greacă cu tip pronunțat, era foarte slabă și trebuie să fi fost foarte naltă trupul ei plecat sau mai bine zis încolăcit nu părea nici acum mic. Năsul foarte încovoiat eșea puternic din obrazul uscat și plin de creșuri, dar nu se întâlnea de loc cu bărbia; gura mai avea câțiva dinți, care se arătau foarte buni la treabă în cele patru prânzuri de peste zi. Ochii trebuie să fi fost frumoși odată, genele lungi mai exista încă, focu însă, se dusesse. Cu sulimanul era mai darnică decât flicăsa, și în locul sprincenelor se aflau două fășii înguste de catifea neagră. Nu-și poate inchipui cine-va demnitatea severă ce dă unei figuri o asemenea dichiseală; e nevoie să se incredințeze cineva prin el însuși de ce poate face arta în această privință. Capul era lggat cu un barej negru care contrasta cu fruntea foarte albă, o coadă reșeatică de păr fals era prinsă peste barej. Din restul înbrăcăminteii se vedea puțin, o

scurteica de blană largă ce ajungea mai jos de genuchi ascundea totul sub cutele ei.

Așa ședea deci cucoana Raluca la dreapta stăpânei de casă și poruncea cu glas răgușit de contralto; era ceva așa de egoist, așa de certareț în felul ei, încât Lascar își aduse aminte de convorbirea ce o avusese odată cu o Moldoveancă foarte plăcută, care susținuse că n'ar trebui nicio dată să uităm în tinerețe studiul ce trebuie făcut ca să găsim în ce fel ne-am putea arăta plăcuți la bătrânețe. Dacă acelei dame i-ar cădea rândurile astea în mână, sigur că la vederea cucoanei Ralucăi s'ar pune și mai cu foc pe acel studiu.

Lângă bunică ședea fiica lui Vrenceanu, Roxandra, o fată de vre-o 17 ani. Cu toate că lui Lascar nici nu-i trecea prin gând să împlinească dorința epitropului său, nu se putu opri de a se uita cu oarecare curiozitate la tânăra fată ce ședea în fața lui. Resultatul nu fu tocmai satisfăcător. Urită nu era Roxandra dar nici frumoasă; îi lipsea farmecul tinereții, era palidă, și mulțumită cerului nu chemase roșăța artei într-un ajutor. Obrazul era mai lat jos de cât sus, nasul cam pleoștit, gura mare și bărbia grozav de rotundă, o mulțime de zuluți negri în desordine îi acopereau urechile și cădeaū până peste umeri. Pe lângă aceste era scurtă la trup, și cu toată grăsimea moștenită de la mamă, îi puteai coprinde talia cu mână, lucru ce face totdeauna impresie tristă, căci trebuie să te gândești fără voie la nespusele suferinți ale ti-

nerii ființe și la osteneala jupănesei. Ochii însă aveau mare foc și dădeau caracter fisionomiei întregi. mari nu erau, dar se uitau așa de vioi de sub genele cele lungi și negre, și se învărteau prin odăe când credea Roxandra că uu se uită nimeni la ea, încât poate mulți ar fi găsit pe fata frumoșică. Ii ședea bine rochea *gorge-de-pigeon* cu volane garnisite cu catifea neagră pe care o purta; poate aflase ceva despre intențiile părinților asupra lui Lascar.

După Roxandra venea o soră de 12 ani, apoi Madame St. Grillon, guvernanta, de 30 de ani, slabă cu o privire sentimentală, care părea să zică cu ochii ei albaștrii inecați în lacrimi: nu vrea nimeni să descopere sub această aparență neinsemnată, sufletul ignorat ce se ferește de realitatea vulgară? Nu ghicește nimeni din voi, bărbați brutali, ce comoară de simțiri s'ar deștepta în inima aceasta prin sărutarea iubirii? In casa lui Vranceanu nu ghicise încă nimeni un asemenea lucru, în alte regiuni însă vor fi descoperit comoara mai mulți.

In fața stăpânei de casă, tocmai la celalt capăt al mesei, ședea o figură în puterea tinereții, cu păr și mustață neagră, un fel de grămătic, care avea privilegiul de a mânca la masă. Cu greu ar fi luat seamă Lascar la tănărul cel tăcut, dacă n'ar fi zis cucoana Prohirița să-i umple de câteva ori paharul cu vin; îl îndemnă chiar la mai multă poftă de mâncare, zicându-i prietenește: „Dar mănăncă, cucoane Ghiță!“ și-l trata în deobște cu o deosebită atenție. La stînga stă-

pănei de casă se așeză Lascar; lângă dinsul ședea Costache Vranceanu, celelalte trei locuri până la tănărul cu păr negru erau ocupate de doi băieți de 13 și 14 ani, copii din casă cu profesorul și pedagogul lor Hieronymus Kreidemann.

Fericiți Bursuceni, ce comoară ascundeți! Hieronymus Kreidemann crește pe moștenitorii casei Vranceanu!

Acest dascăl era prusian din naștere; părinții săi îl pusese să învețe teologia la Heidelberg, el fugise însă, fiind-că, după cum spunea, conflictul din sufletul său îl făcuse să urască știința Dumnezeirii. De ce nu se apucase mai târziu de o altă ramură a științei, aceasta nu o spunea. Prilejul care l'a adus în Moldova nu-mi este cunoscut, dar aceasta se întâmplase spre binele lui; părea să-i meargă minunat, el avea aerul foarte sănătos, cu toate că obrajii lui roșii destăinuiau că beuturile spirtoase nu rămăseseră fără influențe asupra sa. Nu mai era băiat tănăr, părul spre temple începuse să se rarească, dinții îi erau cam slabi, dar privirea ochilor celor mici albaștri era încă ageră; și când se arunca pe un jeț în ciasurile de odihnă, cu țigara într'o mână, ear cealaltă virită în buzunarul rupt al pantalonilor cam vechi, în față i se oglindea mulțumirea unui suflet împăcat cu conștiința. Nicio dată nu călcase porunca: să sfințești sărbătorile cu toate că în calendarul moldovenesc se găsesec o mulțime, ba el mai adăogase chiar și pe sfântul Ieronim. Puținele ciasuri de lecții rareori treceau fără ghionturi, și dacă nu înțelegeau băieții îndată ce le

dedea de învățat, atunci strigă : „Haide băeți, cărați-vè e ajunul sfântului cutare!“ Conștiința de a intrebuița cu folos comoara sa intelectuală, îi dădea oarecare îndrăsneală care își făcea vânt mai ales prin nenumărate glume de duh : familia Vranceanu îl găsea după placul ei ; s'ar fi putut aștepta la un povățuitor mai bun pentru urmașii casei, cu cei două sute cincizeci de galbeni ce-i plătea pe an ?

Așa dar societasea se compunea din douăsprezece persoane. La început erau toți tăcuți : sgomotul lingurelor arăta că ciorba se inghițea cu poftă. Apoi începù vorba, aci franțuzește, aci românește, din vreme în vreme chiar nemțește, când Kreidemann aplecat pe masă, vroia să vorbească cu Lascar ; dialogul nemțesc fu întrerupt de câteva ori de Vranceanu care striga profesorului : „Taci din gură domnule Kreidemann, vorbește Moldovinește, nu înțeleg nimic din mormăitul dumitale“. Cu franțuzeasca îi mergea fără indoeală tot așa, dar din considerație pentru nevastăsa nu putea zice nimic, și începea grecește cu soacră-sa când ținea prea mult *parlez français*, cum zicea el.

Bêtrâna nici nu-i răspundea, la masă nu lua nicio-dată seama la nimeni. Dinsa, Vranceanu și copii mâncau post, lucru obicînit în casele evlavioase, toate Miercurele și Vinerele de peste an. Să poată femeea acea bêtrână să mănânce la vârsta ei fasole cu ceapă și găluști, mazăre bătură cu usturoiu și castraveți murăți, fără să-și dea duhul, e greu de înțeles pentru un stomah european — și cu toate astea, acel *tutti frutti*

greu de mistuit se mistue de constituțiile cele mai slabe fără nicio primejdie.

Cu conversația mergea în genere greu, căci cum s'ar fi putut să găsească un punct comun de atins? Lascar nu prea era cu voce bună, mult ar fi dat el să se fi aflat ca prin minune transportat la Puricești. El făcù câteva mici încercări să înceapă vorba cu Roxandra; ea răspundea fără sfială, dar tot nu mergea. Iți venea să țipi, și Lascar se bucură când se sculară spre a merge în salon, unde Roxandra se indeletniciu cu cafeaoa turcească. Soacra din norocire se retrăsese după mazărea bătută; se aduseră ciubuce și convorbirea merse mai bine după mâncare decât la masă.

„Acum am să văd cu ce folos îmi cheltuesc paralele“, zise spătarul Costache și făcù semn ficei sale de 12 ani. „Vino incoace Elenco, întreabă pe domnul franțuzește: „Cum vă aflați?“

„Comment vous portez-vous, monsieur? „spuse fetița despicând fiecare vorbă și privind la tatăl său în loc să se uite la Lascar.

„Bine, foarte bine; ce fel l'ai întreba acum: „Cum se află soția dumitale?“

„Comment se porte madame votre épouse?“

„Vezi? Ei, ce zici; cucoane Lascharache? Așa sunt crescuți toți copii mei!“ Madame St. Grillon se roși, Roxandra se uită la Lascar și-și mușcă buzele. Tănărul se sculă și se apropiă de dânsa — surisaseră împreună de exercițiile limbistice ale Elencăi — eată înfirșit un punct de contact, și se începù o conversa-

ție între dinșii, în care amintirile din Cernăuți unde fusese crescută Roxandra, jucau rolul principal.

Kreidemann se așeză și el lângă dănșii, spre necazul părinților, care-și făuseră semne când se apropiaseră amândoi tinerii unul de altul. Prusianul cel învățat se lungi într'un jeț, lângă scaunul lui Lascar; obrazul său roșu arată că și de astă dată îi plăcuse vinul alb moldovenesc. Asculta o clipă la vorba celor doi tineri dând din cap și clipind din ochi.

La sfârșit i se urî să asculte tăcend și începù:

„Ați studiat la Berlin, domnule Viorescu? Lascar îi răspunse că da.

„Frumos oraș Berlinul, bată-l pustia! E patria mea. La fiecare punct sau virgulă trăgea din ciubuc. „Foarte bine am trăit acolo în tinerețe, foarte bine, știi dumneata? Și acum trebuie să-mi amăresc zilele aici în Moldova“.

„Ați fost silit să veniți aici, domnule Kreidemann?

„Silit? Asta nu, știi dumneata. Dar tot e a dracului deosebire între Berlin și Bursuceni. Nu-i biliard, nu-i bere cum se cade. E țară sărăcăcioasă Moldova și de mult aș fi lăsat toate în plata lui Dumnezeu dacă —“

„Dacă pământul mănos n'ar produce galbeni fără să-i semeni“, urmă Lascar, căruia îi era greață de aerele ce și le dădea omul acela și nu se putu opri de a-și alege vorbele din vocabularul lui Kreidemann. Din păcate nu e rar felul acesta de a vorbi din partea străinilor; ei uită că acasă au trăit poate în cea mai mare sărăcie. Abia s'au infiripat în Mol-

dova și îi apucă ambiția; ei spun meșterii despre oameni și țară, și cu cât se îmbogățeste unul mai mult cu atâta îi sunt și espresiile mai grosolane. Fără indoială sunt și mulți, care fac excepție și recunosc cu ce dragoste i-a primit Moldova în sinul ei.

Kreidemann tăcuse la răspunsul lui Lascar, și Roxandra se folosi de aceasta pentru a propune tinerului o plimbare prin grădină. Madame St. Grillon îi însoți cu toți copiii. Kreidemann zise să-i pue șeaoa pe Fanny; povestea minuni despre micul dobitoc. Era cel dintâi cal pe care-l avusese vreodată. Și apoi se credea un călăreț dibaciu și grațios; peste câteva minute îl văzură eșind în fuga pe poartă, cu pantalonii legați jos cu ață peste glesne, spre a-i impiedica să se ridice.

Zioa era foarte frumoasă; adia un vânt de primăvară, cum nu se întâmplă des în Februarie, dar tot nu este lucru rar de tot. Iarna vremea e foarte schimbăcioasă în Moldova; deosebirea de 15 grade sau chiar de mai mult în temperatură dintr'o zi într'alta nu e lucru de mirare; te poți plimba azi pe pământul uscat și fără haine călduroase, și peste câte-va zile mergi cu sania.

Societatea se cobori în grădină, care de altminteră nu era decât un loc mare îngrădit acoperit cu mulți pomi roditori, unde pășteau vara vacile curții. Să-l lăsăm pe Lascar plimbându-se; căci multe lucruri interesante nu auzim în grădină, ori cât de dispusă ar fi madame St. Grillon la oftat. Tot așa de puțin atrăgătoare e și observarea metodei lui Kreidemann ca rezultat pentru

creșterea celor doi vlăstari ai lui Vranceanu. O convorbire de mai mare interes ne atrage în casă.

Abia părăsise tineretul odăea, Vranceanu ridică ochii în sus și privirea sa se întâlnește cu aceea a soției lui. „Ai băgat de seamă?“ întrebă el. Cucoana Prohrița dete din cap. „Lucru! mi se pare ca și isprăvit“, zise ea, surizind cu mulțumire.

„Of, of, suspină Vranceanu, „acum trebuie să ne gândim la zestre“.

„Cât vrei să dai, Costache?“

„Apoi cred că fără douăsprezece mii de galbeni nu scăpăm“. Haideți la mine în odăea Prohriței“, adăogă el și își scoase de sub dînsul picioarele pe care ședea de obicei; „să facem o mică socoteală“.

Perechea trecu în odăea lui Vranceanu. Acolo își așeză spătarul ochelarii pe nas, întinse o coală de hârtie pe masă și muiă condeiul în cerneală.

„Prohriță“, zise el peste o clipă, „ce nu-ți trebuie din argintărie și șervete?“

„M'am și gândit eu la asta“, răspunse nevastă-sa. „Lucrurile ce le dau se pot prețui la sigur 2000 de galbeni.

Bătrânul surise.

„De ce rizi?“ urmă ea necăjită. „Nu fi prost, Costache, mai avem și alte fete de măritat.“

„Bine, bine. Te pricepi la prețuire. Ce mai dai afară de asta?“

„Trei șaluri turcești de 300 de galbeni bucata, fac 900.“

Cuconu Costache scrise suma sub cea de mai sus.

„Horbote de 1500 galbeni“. Bătrânul scrise fiecare lucru. „Rufe și mătăsării de 800, un clavir de 200—“ Prohirița se opri pe gânduri.

„O caretă din Viena cu patru cai 550“, adăugă Costache.

„Mobile pentru patru odăi din prăvălia lui Micul precum și perdele, eftin de tot 900“.

Acum încă 5000 galbeni bani gata, se vedem cât face“. Vrenceanu le adună încet toate împreună. „12151! Peste 12000! Vezi?“

Părechea își frecă mâinile cu mulțumire.

Va să zică o zestre de 12000 galbeni îi era hotărâtă lui Lascar. Toate lucrurile trebuincioase se înșiră în foaie de zestre. Suma întreagă coprinzând și prețuirea tuturilor obiectelor ce nu s'a dat în bani, se ipotecează în moșia ginerului, și dacă se întâmplă să se despartă, bărbatul e silit să dea tot înapoi, chiar de s'ar fi rupt horbotele și șalurile de mult și caii ar fi încetat de a se mai putea întrebuința.

Până aci aduseseră părinții lucrurile în grija lor; nu mai lipsea decât cererea oficială a lui Lascar, de care nu se îndoeau nicio clipă. Tinerii se plimbau de așa multă vreme în grădina încât s'ar putea întâmpla lucrul chiar azi. Când înseră apărură toată societatea în salon cu aerul obicinuit, afară de amândoi ștregarii care își rupseseră pantalonii agațându-se de copaci. Lascar părea plictisit; nu-i trecea prin cap că l mai așteptă o amară încercare. Cuccoana Raluca intra toc-

mai când se aprinseseră luminările, se apropiè de din-sul și întrebâ: „Joci *preférence*, Cucoane — cum te cheamă?”

„Lascar Viorescu“.

Joci *preférence* Cucoane Lascar?”

Tënèrul asigurâ că abia putea deosebi dáma de cupă de valetul de pică, dar fără folos. „Ai să înveți tu jocul numai decât“ zise ea — il și tutuia. Vrenceanu ar fi vrut să-l cruțe cu partida ca să nu-l despartă de Roxandra, dar știa el cine e soacră-sa și tăcú. Ori cine venea la Bursuceni trebuca să treacă prin iadul acesta. Masa de cărți fu întinsă, jețul plin de perne împins alături și jocul începù *à trois* — Vrenceanu și Lascar în dreapta și în stînga, bătrâna la mijloc.

„Pici — șapte în carale — opt iu cupe“ — așa merse toată seara, O singură întrerupere; Kreidemann se apropiè foarte vesel de Lascar și îl întrebâ tot dând din cap și clipind din ochi: „Ați văzut cum merge Fany?“ — „Ai de gând să taci, domnule Kreidemann?“ strigâ bătrâna necăjită și earăș nu se auzi alta mai multe ceasuri decât numărul punctelor.

Deodată i se sburli părul bietului tënèr, — așa ni s'ar fi intimplat și nonè la toți. Ciasornicul bătù zece ceasuri; Cucoana Raluca începù încet apoi mai tare să borborosească. Lascar recunoscù vorbe dintr'o rugăciune grecească. — „Kyrie eleyson“, se auzea pe când da cărțile. „Kyrie eleyson, Kyrie eleyson — am un joc în cupe“. — „Pas, Pas“, ziserè cei doi care

jueau cu dinsa și borboroseala rugăciunii grecești își urma calea. Lascar crezù că biata bătrână își pierduse mințile.

Dar nu era așa. Cucoana Raluca avea obiceiul să se culce când bătea zece, întârziase azi cu jocul, din somn nu voia să peardă, nici Dumnezeu nu trebuia să păgubească, nu-i rămănea alta decât să-și înceapă lungă rugăciune de seară cu cărțile în mână, și eși din odaie borborosind Kyrie eleyson, fără să plătească ceea ce perduse.

Se sfârșise și seara cea lungă; încă un ciobuc, apoi un sfert de cias de vorbă cu stăpânul, stăpâna casei și Roxandra, un fecior cu luminarea în mână duse pe Lascar în odaia ce-i era hotărîtă. El dete repede drnmul băiatului de țigan și rămase singur. E o adevărată plăcere să remăi singur după o asemenea zi. Prea fuseseră oamenii politicoși cu dinsel — îl primiseră ca pe Por împărat. Lascar stinse luminarea, deschise geamul și se rezimă pe fereastră ca să resuffle aerul enrat.

Daca te-ai plictisit multe ceasuri în șir, apoi nu e lucru rar, să-ți trimeată Dumnezeu o mică despăgubire spre a stabili echilibrul sufletesc. Ast-fel i se întâmplă cel puțin lui Lascar. Cum se uită el așa în întunec la cerul plin de stele, vèzù un punct luminos înaintând spre casă. Cărăbuși luminoși nu sunt în Februarie, trebuia dar să fie virful aprins al unei țigări. Peste curënd se auziră pași, și un glas murmură: „Ana, ce dracul Ana aici ești?”

„Domnul Kreideman așteptându-și odorul!” își zise

Lascar și nu se mișcă ca să vadă ce va urma. Incepuse a se teme că Ana nu va veni; dar nu trecu mult, și se ivi a doua formă omenească.

„Unde erai, Ano? E frig știi tu, și nopțile sunt așa de intunecoase în afurisita asta de Moldovă, încât nu pot găsi banca, care trebuie să fie aici“.

Banca se găsi și începù alintarea tocmai sub ferestrele lui Lascar. — Kreidemann, vorbea și în aceste momente de iubire tot cu fraze umflate ca de obicei femeia de lângă densusul întrebuinta expresiile cele mai alese cu un accent care trăda pe tânăra bucovineancă.

După multe alintări apucă gingașul Heronymus pe iubita sa de talie și resună un sărutat. Acum se îngroșase gluma; Lascar avea mare poftă să arunce ligheanul cu apă peste perechea amoretată, resistă însă acestei dorinți și strigă: „Bună seara! domuule Kreidemann!“

Un țipăt și Ana se făcu nevăzută. Kreideman trebuie să fi rămas câteva minute incremenit, și sigur că avea o figură poznașă. „Bună seara, bună seara!“ strigă însfârșit spre fereastră, și eși cât putu de repede din grădină.

Lascar nu stătù mult deștept. Numai cât îi trebuia să se întărească în planul de a se întoarce a doazi acasă fără a spune vreo vorbă despre planul de căsătorie. Dar se întâmplă altfel, Abia deschisese ochii dimineața și se întindea cu plăcere în căldura patului, ceea ce-i făcea totdeauna mare bucurie când intră Vrenceanu

in odae urându-i bună dimineata in chip foarte prietenesc.

„Nu-i așa că am făcut bine să-ți trimet pe Pantelie Crețu?“ întrebă el fără cea mai mică pregătire. Tuitul este in limba moldovenească aproape indispensabil pentru o convorbire prietenească.

„Cum așa?“ răspunse Lascar, frecându-se la ochi.

„Ce fel, cum așa? Nu-ți a spus omul ce intenții am asupra ta? Nu-ți a vorbit de fică-mea?“

Lascar se roși — poziția era grea.

„Cucoane Costache“, zise el și trase pe bătrân spre pat unde se așeză îndată cu un picior sub dânsul; „Crețu nu mi-a ascuns in adevăr planurile dumitale. — Fica dumitale Roxandra imi place foarte mult; dar trăbuie să mai amănăm lucrul, nu mă simț încă împins spre insurătoare“.

Pe obrazul lui Vrenceanu se făcù numai o foarte mică schimbare, dar cine-l cunoștea mai bine ar fi ghicit furia care ferbea intr'nsul. El se sculă și merse încet spre fereastră.

„Vrei să pleci astăzi, cucoane Lasacarache?“ întrebă el și apoi adaogă fără a aștepta răspunsul, „Ai vreme frumoasă de drum“. Cu aceste cuvinte părăsi spătarul odaia.

Lascar sări din pat cu ușurința unui băețel, căruia i sta inainte o petrecere pe iarbă verde. „Remăneți sănătoși Bursuceni! “strigă el imbrăcându-se „Remei sănătoasă neneacă Raluco!“ Era tocmai să zică. „Remăi sănătos Kreidemann!“ când acesta intră deodată in odae

„Știi, domnule Viorescu“ zise el apucăud pe Lascăr de mână, „n'ar trebui să spunei nimic despre intimplarea de aseară, hei?“

„Fii pe pace, mut ca peștele. Știu ce datorie are cineva pentru tainele iubirii“.

Kreidemann strălucea de bucurie. „Ei, asta e frumos, știi dumneata; tot se vede că ai fost cescut la Berlin. N'ai văzut pe Ana mea zioa? Păcat! E o fetică nostină de tot, o adevărată bucovineancă. Nu prea e învățată — o fac să crează tot ce vreau. Deunăzii îi spuneam că am compus pentru dânsa chorul vânătorilor din Freischütz și musica și vorbele. — Știi dumneata — lalalala — și în loc de „Diana“ cântam „Ana, e în stare, noaptea s'o lumineze — cu ochii fi-rește! Nu e minunat? Cum?“

Pe când vorbea Kreidemann, Lascăr se îmbrăcase. Când își luă rămas bun, stăpânii casei erau toți reci și cam înțepați; par'că-i căzù o peatră de pe inimă când rămase poarta cea mare cu cotețul de porumbei în dărătul lui.

CAPITOLUL XI

PURICESCU MERGE LA BURSUCENI. — SCENĂ CU ȚIGANII.

Lascar ajunse abia noaptea târziu la Valea-Verde, și află cu bucurie că sosise în acea seară Dimitrie Albu, care se culcase de mult. Lascar porunci să nu-l deștepte, și el însuș se puse repede în pat; se simțea obosit de ostenelele sufletești și trupești ale celor din urmă zile.

Cei doi prieteni se bucurară din toată inima întilnindu-se a doua zi de dimineață. Înășurați în halat, se așezară lângă sobă și sorbind cafeaoa își istorisiră ce li se întimplase de când se despărțiseră la Iași. Lascar nu spuse nicio vorbă despre Catinca, dar istorisi cu deamănuntul mergerea lui la Bursuceni și ceace îl indemnase la această călătorie. Este foarte caracteristic, pentru sermanul nostru Viorescu, că nici nu-și muncise gândul spre a vedea dacă numai însușirile însemnate ale persoanei lui fără alte considerații de pealături indemnaseră pe Vranceanu să-l dorească de ginere, și fu cu totul mirat, când îi zise Albu :

„Imi pare bine că s'a sfârșit lucrul așa; ar fi putut

eși mult mai rău decât cu partida de preferență. Vulpea șireată voia să-ți dea pe fică-sa fiindcă unui socru nu-i poți cere socoteli așa de amănunțite asupra epitropiei“.

Aceasta era așa de vederat încât lui Lascar îi fu cam rușine, că primise ca ceva măgulitor pentru dinsul cererea mâinei sale. Dar nu ținù mult rușinea; el dete dreptate prietenului său și nu-și mai perdù vremea să se gândească la lucrul acesta.

„Cât mai va până să fii virstnic“ îl întrebă Albu.

„Sunt născut la 17 Martie — azi avem în 4 Fevruarie — cam peste o lună implinesc 25 de ani“.

„Ia seama la epitropii dumitale. După câte mi-ai spus la Iași sunt sigur că vei da peste ceva incurcătură dacă cercetezi toate lucrurile cu deamănuntul.“ —

În acel moment se auzi o trăsură în curte. Lascar se sculă și se uită pe fereastră.

„Puricescu! Cunoști pe originalul meu vecin. Dimitrie?“

„Firește că-l cunosc și pe el și pe frumoasa sa soție“.

„Nu știi ce suflet de om e ascuns sub formele lui cele greoaie“, zise Lascar prietenului său și era să urmeze cu laudele, când se deschise ușa și bătrânul în haine de vânătoare, cu cornul de praf de pușcă rostogolindu-se pe pēntece, intră în odaie dinpreună cu Puica. „Cucoane Ienache!“ — „Sluga dumitale cucoane Lascarache — „Ce mai faci cucoane Dumitrache?“ — Ghe-

orghe, mai adu o ceașcă și cafea proaspătă.—„Mulțumim, am și mâncat“, așa merse câtăva vreme până se mai apropiă un al treilea scaun de sobă, se așeză Ieanache și se întinse Puica lângă el.

„Ai venit numai pentru mine cucoane Ieanache ori mai aveai de mers prin vecinătate?“ îl întrebă Lascar.

„Vream să vănez puțin, e așa frumoasă vreme“.

„Ce poți impușcă pe vremea asta a anului? Iepurii nu sunt buni de mâncat, de potărnicchi e păcat și prepelețile nu sosesć decât peste două luni“.

„Vreau să ved dacă nu sunt țitari“.

„Țitari? La începutul lui Fevruarie? Dar unde ți-e gândul?“

„Eu încep totdeauna să-i caut din vreme, așa sunt sigur să dau peste ei când vor sosi. Trebuie să impușe unul odată în viața mea“.

„Cum n'ai nimerit niciodată vreunul?“

„Niciodată“.

Tinerii riseră de aprigul vânător care se plângea de țitar spunând că are prostul obicei de-a sbura în zigzag, astfel încât impuști în dreapta și el a și apucat la stînga. „Foarte neroadă pasere“, zise el.

Albu știa că Puricescu ă unul din epitropii lui Lascar și el nu voi să piardă prilejul de-a cerceta afacerele prietenului său mai deaproape. „Cucoane Ieanache, începă a zice Albu“, după ce sfinșiseră cu sborul caprițios al țitarilor, „noi vorbeam tocmai de virstnicia lui Vioreșcu, aveți toate actele justificative care vă trebuie la presentarea socotelelor?“

„Toate vor fi în regulă, asta e treaba spătarului Costache“, răspuse Puricescu.

„Dumneata personal nu te temi de nici o răspundere?“ Bătrânul se uită cu sfială la Albu;

„La Valea-Verde nu prea seamănă să stea lucrurile tocmai cum ar trebui.

„Costache Vranceanu a avut aface cu arendașul“, observă Puricescu.

„Dar arendașul acesta trebuie să aibă pe cineva care să răspundă pentru el? Cine i-a dat cheazășie?“

„Eu“.

Acest „eu“ al sermanului bătrân fu scos din piept ca un suspin. După multe întrebări ale lui Albu eș la iveală că Vranceanu pusese pe bietul Ienache înainte și-i scosese o cheazășie în toată forma. El se inspăimântă și se infioră tot mai mult, de-i curgea nădușeala de pe frunte, când reincepù Albu iarăș vorba, și întrebă :

„Oare știi dumneata că spătarul Costache și Dolban spun că e o ipotecă de 25,000 galbeni pe Valea-Verde?“

Puricescu își făcù cruce. „Nu știi nimic“, zise el încet; „asta nu se poate“.

Lascar șezuse tăcut până aci, spaima bătrânului sêu prieten nevinovat îi făcea rău. Albu se plimbâ puțin prin odae, apoi se opri în dreptul lui Puricescu și-i zise: „Ascultă, eu nu pot lăsa pe acest tēnēr fără experiență în afaceri, singur de capul lui, și-l voi povēțui să cerceteze cu mare asprime socotelele. Dacă, după cum sunt incredințat, nu ai dumneata personal altă

vină decât neglijența, totuș nu ești mai puțin responsabil ca ceilalți epitropi“.

Puricescu remase nemișcat cu ochii țintiți înaintea lui; trăise atâți ani în liniște, și într'o singură iarnă câte năpădiseră asupra lui! Dar cuvintele serioase ale lui Albu produsere un bun efect asupra lui, luă o hotărîre energică. Fără a se mai întoarce acasă o porni bătrânul spre Bursuceni; prietenii îi făgăduire să în-tiinteze pe Catinca și să stea cu dînsa tot timpul cât va lipsi el.

Vrenceanu se miră mult, când văzú pe colegul său sosind la dînsul; de ani de zile nu făcuse acesta o călătorie așa lungă. Spătarul cam ghicise scopul acestei veniri, dar se știă așa de dibaci față cu Ienache, încât nu se temea de convorbirea ce era să înceapă, îi era numai neplăcut să piardă vremea. Puricescu nu avea obiceiul să apuce lucrurile pe departe; abia se așezase pe scaun în odaia pe care o cunoaștem, și începu să vorbească oprindu-se cam la fiecare frază astfel încât trebuia adesea să-i vie Vrenceanu în ajutor, și istorisi tot, repetând cu luare aminte ce-i spusese Albu.

Amestecul acestui om părea să-i fie foarte neplăcut lui Vrenceanu. El tăcú o clipă apoi zise surizend: „Așa dar cu ajutorul lui Albu vrea ténérul nostru să ne bage în belea. Ei cine știe ce se mai poate întâmpla până atunci. Bine ai făcut de ai venit cucoane Ienache; odihnește-te astăzi, și mâine te voiu desluși cum merge toată afacerea“.

Puricescu ar fi dorit să se sfirșească azi cu lucrurile cele neplăcute spre a putea fi adoazi sara acasă, își încătușă însă ușor nerăbdarea fiindcă, lucru neașteptat, deslușirile semănau să fie lesne de dat! Nu nădăjduia să găsească pe Vrenceanu așa de blând și de liniștit. Ascultă la Roxandra cântând *Carnavalul de Venetia*, care i se părea lui că e o polcă, făcù partida de preferanță și se culcă.

Pe când însă Ienache se resfăța în brațele somnului visând de o vânătoare la care nu luase parte niciodată în viață, în odăca lui Vrenceauu ardea lumina până noaptea târziu, și stăpânul casei se plimbă în sus și în jos, cu ochii încruntați, părea că așteaptă pe cineva deschidea ușa din vreme în vreme și întreba pe un băiat somnoros din tindă »N'a mai venit Gheorghe?« Și mereu i se răspundea: „Nu“, și ear își reicepea plimbarea prin odăca.

Insfirșit resunară potcoavele unui cal, un călăreț se repezi în curte și peste câteva clipite se infățișă înaintea stăpânului.

Era nalt, slab dar un om plin de putere; părul cel rar care de obicei trebuie să fi fost așezat pe chelie, îi atârna acum pe spate ca gonit de vânt, era alb de tot ca și sprincenele cele stufoase și mustața cea groasă dar el cu toate acestea nu semăna a om bătrân. Ochii cei mari cenușii aveau o privire isteată, care ar fi dat de rușine pe mulți tineri. Nasul, bărbia și fălcile grosolane par'că eșeau din obraz; o mare rană vindecată se întindea de la tēmpla stingă până la colțul gurei,

astfel încât se vedea un dinte printre deschizătura acestei răni, cu toată mustața ce-l acoperea. Bărbatul acela avea portul moldovenesc ca și Vranceanu, numai materia hainelor era mai proastă, și înpeticită cu bucăți de altă față pe la coate. În locul șalului avea un chimir așezat cam pe pantece din care eșeau mânerul unui cuțit și un pistol.

Era Gheorghe Klipa, vâtaf și factotum al lui Vranceanu, numit și stolnicul Gheorghe. Nu trebuie să ne mirăm că purta acest titlu de boierie; înainte vreme puteai căpăta pe bani titluri de noblețe. De mai este așa și acum, asta nu ne privește. Gheorghe era stolnic de mulți ani, și noi avem aface aci numai cu dînsul. Așa se potriveau slugă și stăpân încât nici nu se putea mai bine; se întilniseră două suflete înrudite și eată cu ce prilej: Gheorghe fiul unui țaran bogat, primise poruncă de la tată-său, odată când pornise tot satul la Galați cu un transport de grâne, să încarce și el carul cu doi boi și să meargă cu ceilalți, când însă se descărcară grânele la locul hotărit Gheorghe nu era de față; el rămăsese înapoi, vînduse grâne, car și boi, și petrecea cu lăutari prin cărciumi. Neînpăcatul părinte puse să-l caute, dar peste curînd nu-i dete de urmă, fugarul se ascunsese într'un lan de porumb. Trebuie să știe cineva ce însemnează un lan de porumb în Moldova, spre a înțelege că se poate ascunde cineva zile întregi într'insul. Gheorghe se hrănea cu grăuntele turcesc cel necopt; dar i se urî cu vremea, și într'o seară auzind sgomotul unei trăsuri

pe șoseaua Galațului aproape de care era ascuns, se agăță fără multă resgândire de spatele trăsurei, bizuindu-se pe soartă pentru ce i se va mai intimplă.

Vrenceanu era acel ce ședea în trăsură. În întuneric i se părú că-i eșiseră hoții în drum, lucru ce nu-l înspăimântă, tēner cum era peatunci. Aplecându-se afară din trăsură, dete cu putere cu sabia spre spetele trăsurei, un țipet îl vesti că nu lovise în aer. Lucrul cel mai firesc pentru un om ca Vrenceanu ar fi fost să lase pe rănit să se scalde în sângele său; totuși porunci să oprească trăsură, luă pe Gheorghe greu rănit cu dinsul și-l îngriji până se făcú bine! Un glas tainic îi șoptise poate, că băiatul i-ar putea fi vreodată de folos.

Ei nu se mai despărțiseră deatunci și se aflau foarte mulțumiți. Gheorghe deveni unelta lui Vrenceanu la orice prilej, în care nu vroia să se amestece deadreptul, țărani tremurau înaintea omului celui grozav de aspru, niciodată nu se ivi o nesupunere.

„De ce a trebuit să te aștept așa de mult?“ întrebă Vrenceanu când sosi Gheorghe înaintea lui.

„Am văzut de oi, și dumneavoastră știți că se află departe“, îi fu răspunsul. „Soarele era încă sus pe cer când am plecat călare într'acolo. Păștorii spun că un lup ar fi luat o oae; eu însă nu mă prea incred în ei, poate să o fi și vëndut“.

„Țigani sunt acasă?“

„Zioa sunt totdeauna acasă; noaptea n'am fost de multă vreme în bordeele lor“.

„Nici nu-i de vreun folos, să faci revisie peacolo, — de hoții tot au să se ție. — Ia ascultă Gheorghe, mai știi ce ți-am zis când am venit din Iași?”

„Mi-ați spus multe. Despre ce e vorba?”

„Apoi istoria cu Safta și Florica“.

„Știu. În privința bătrânului Viorescu“.

„Așa. Dacă nu-ți mai aduci bine aminte, îți voi mai spune toate încă odată.

„Nu e de trebuință. Am memorie bună“.

„Apoi a venit momentul. Dute numai decât în șatra țiganilor, Gheorghe; a trecut miezul nopții de mult, și în crăpatul zilei trebuie să fie oamenii aici bine dăscăliți. Bea un pahar de rachiu, e frig afară.“

Vrenceanu deschise un dulap din perete și scoase o sticlă mare, în fundul căreia inotau în rachiu foi de pelin și coji de portocale. Umplu paharul cu astă bătură și-l dete vătafului, care-i sărută mâna și 'nghiți de dușcă tot ce era în pahar fără a se strimba măcar.

„Acum pleacă repede!“

Gheorghe eși pe ușe și Vrenceanu auzi pe confidentul său pornind călare pe poartă. Era un drum lung și greu pe care trebuia să-l facă. Pământul din Moldova conține mai pretutindeni așa multă humă, încât cel mai subțire fir de apă își sapă cu vremea o albie adâncă cu maluri nalte și rupte. Avea de trecut peste două asemenea rîpe. Pe lângă aceasta, inghețase tare peste noapte, și pământul cel moale peste care alergaseră vitele slobode toată zioa se prefăcuse prin ger în gloduri așa de ascuțite încât calul nesigur abia își putea așeza

un picior în urma celuilalt. Dar cu toată noaptea cea întunecoasă călărețul înainta fără grijă; murgul său cel mic pe care-l încăleca aplecat pe gât, cu o scară mult mai scurtă decât cealaltă, nu se opinti și ca peste un cîas se zări o lumină; la marginea unei păduri de mesteacăn se ivi în fața lui, șatra țiganilor.

Țigani aceștia erau și ei una din părțile slabe ale împărăției. Erau robi din familia lui Viorescu; Vrenceanu propusese să-i vînză spre a plăti parte din datorii și oamenii erau acum proprietatea sa; plătise patru galbeni de fie-care suflet.

Mai mulți câini lăptoși săriră lătrînd și urlînd înaintea călărețului, de îndată se făcu o mișcare în bordee: umbre treceau pe dinaintea focului ce ardea pe un maidan; câțiva cai nechezau în tufișul vecin; se auziră glasuri chemînd câinii. Părea că nu se culcase încă nimeni. Gheorghe se îndreptă spre foc; câțiva bărbați și câteva femei săriră speriați în sus, vîzînd călărețul ce se despica din întuneric.

„E stolnicul Gheorghe“, zise însfîrșit unul din ei, și spaima și alergăturile se astîmpărară.

„Unde e Safta? întrebă Gheorghe pe un țigan.

„În bordeiul ei“.

„Chemați pe bătrînul Florică, mă găsește la soară-sa“. Zicînd aceste cuvinte, vătaful se îndreptă spre bordeiul ce-i era cunoscut, fără a învrednici cu o singură privire câinii care se țineau de călcăii lui, îndată ce se mișcă. Fu silit să se aplece tare ca să

nu-și spargă capul de ușă. „Scoală Safto!“ strigă el; dormi vrăjitoare bătrână?“

„Of, of, cum m'ai speriat, Dumnezeu să te ierte“, se auzi un glas, ale cărui intonații curioase nu puteau eși de cât dintr'o gură știrbă; o umbră se tăvăli pe jos lângă vatră; jeratecul ce se aprindea din vreme în vreme arăta o gură, care sufla într'insul, și era ades intreruptă de o mică tuse, apoi deodată se aprinseră câteva crăci uscate cu flacără vie, luminând toată coliba în mijlocul căreia sta stolnicul aplecat.

„M'ai cunoscut, babo?“ întrebă el.

„De la cel d'intăi sunet al glasului tău. Ce te aduce pe aici?“

„Asta o vei afla îndată. Am trimis după Florică, trebuc să fie și el față.“

„Ear au prepus pe bieții copii noștri că ar fi furat bieții nevinovați!“

„De furat sigur că au furat, dar de astădată nu ia încă dracul. Am numai de vorbă cu voi doi. Dar e frig, n'ai ceva rachiu babo?“

Rachiu era și mosafirul ei trase o înghițitură țepănă din sticla ce i se întinse. Cât vom aștepta pe Florică să aruncăm o privire asupra interiorului colibeii, nu vom pierde vreme multă cu asta.

Dacă ar fi avut Adam trebuință de adăpost în Paradis n'ar fi putut născoci ceva mai simplu. Țiganul sapă în pământ un pătrat de, patru șchioape adâncime și doi stâneni lungim e înțepenește doi stâlpi la amândouă laturile le împreunează cu o grindă, de a-

aceast razimă căpriori care se proptesc de marginele gropii și alcătuesc ast-fel acoperișul, apoi aruncă lut peste tot, aci mai gros, aci mai suptire, după cât i se pare de trainic materialul zidăriei. O gaură mică astupată cu țiplă sau cu hârtie slujește de fereastră, una mai mare cu un fel de impletitură de nuele in patru colțuri este hornul (coș), o a treia insfirșit îi slujește de ușă. Pe lângă doi pereți se așează scânduri pe proptele; pe aceste șade, doarne, bea și mănăncă familia, care ades foarte numeroasă se grămădește întreagă într'o așa gaură de șoarece; o fâșie îngustă rămâne goală între cele două așternuturi de la cuptor la ușă pe unde se umblă.

Ar putea oare crede cineva că acestor bordeie cu toată miseria lor primitivă nu le lipsește adesea o mică cochetărie?

Cergi viu colorate acoperă scândurile, o mulțime de perne se ridică unele deasupra altora, și nu e rar să se bea și cafea, dacă soarta a dat pe mâna cinstiului tată de familie vreun băcan.

Nu așteptă mult Gheorghe și Florica se infățișă inaintea lui; era un bărbat ca de 60 de ani cu părul aproape alb de tot, barba creață și fața arăpească. El purtă un fel de halat vĕrgat de stofă de mătase; in stînga-i spănzura o punga mare de pele agățată de-o curea cu nasturi galbeni de metal și așezată pe umăr; de-o curea la fel așezată pe umărul stîng era prins biciul cel scurt ca faimoasa nagaica căzăcească, semn distinctiv pentru șeful țiganilor.

Omul acesta cu fața strașnică n'ar fi fost plăcut de întâlnit într'o preumblare singuratică prin pădure.

Stolnicul incepu fără nici o pregătire să-i deslușească scopul venirei sale în astă noapte. Multă vreme se auzi numai glasul său cam năbușit, întrerupt din când în când printr'un: „Am priceput“ al țiganilor. „Ce zici de asta?“ întrebă el însfârșit mai tare.

„Stolnice Gheorghe, vrei să ne putrezească oasele la ocnă?“ zise Safta.

„Ce ocnă“, răspuse Florica; „stăpânul nostru e puternic și ne-ar putea scăpa el de osândă. Dar știi că noi eram ai lui Viorescu înainte să ne fi cumpărat cuconul Costache; am mâncat pâinea Vioreștelor noi și copii noștri; de au fost buni sau răi asta nu o mai știu, ne erau stăpâni, și noi nu putem nenoroci pe euconul Lascarache“.

„Mi se pare că hoții ăștia au un cuget!“ sbieră Gheorghe. „Vă inchipuiți oare că am venit să ve rog? Trebuie să faceți ce vă cer!“

„Dumnezeu să mă ierte dar eu nu o fac“, zise Safta încet, „nu pot“. Florica tăcu, urmând o lungă pauză. Lumina era să se stingă; baba mai aruncă uscături în foc.

„Atunci trebuie să vorbesc alt-fel cu voi“, zise Gheorghe și trânti o injură de cele groasnice moldovenesti, în care părinți, lege și cruce sunt bajocorite.

„Mai ții minte Florica ce s'a întâmplat la Bobotează anul trecut?“ Amândoi țiganii tăcură. „Ce ați și uitat? Babă afurisită, de sub banca asta am scos cu mâna mea haina ovreiului Moise Turcu pe care l'a omorât

frate-teu Florica cu băeții lui: Cazacii erau pe aproape să pue mâna pe voi. Cine v'a scăpat? Vă aduceți aminte?"

„Din cei paisprezece galbeni pe care i'am găsit la evreu am fost siliți să-ți dau dumitale unsprezece“, răspuse Florica posomorit.

Stolnicul sări furios de pe bancă, își făcu vânt cât putu în odaia cea mică și plesni pe țigan cu biciul de țigani sângele. „Poți proba ceeace zici?“ strigă ca un nebun și vroi să mai plesnească a doua oară pe bătrânul ce sta nemișcat, dar Safta îi opri brațul.

„Nu-l omori“, zise ea fără se semene mișcată, căci bătaia și chiar bătaia strașnică, e lucru prea de toate zilele pentru a inspăimânta un suflet de țigan. „Nu-l omori că are copii. Să cadă păcatul pe tine și pe neamul tău, am s'o fac eu“.

Această neașteptată schimbare a lucrurilor liniști pe trimisul lui Vranceanu. Ei stătură un ceas întreg împreună par'că nu s'ar fi ivit nicio neînțelegere; se deslușiră cum se cade, și la urmă aruncă Gheorghe câțiva galbeni pe masă. Apoi se asvirli pe murgul cel neastimpărat, și o linie luminoasă spre resărit vestea sosirea dimineții când ajunse la casa lui.

Nori groși de zăpadă alergau pe cer când se uită Vranceanu, care se deșteptase de vreme, adoazi dimineață pe fereastră. Așteptă cu nerăbdare rezultatul punerei sale la cale cu Gheorghe; el știa că Puricescu ca om trăit la țară se sculă foarte de dimineață, și se temea că acesta în graba lui de-a se întoarce acasă, îl

va zori să-i deslușească afacerile, după cum făgăduise.

În adevăr peste curând se deschise ușa și Ienache înbrăcat și ras intră în odaie, fără ciubuc dar cu mătănie. Amândoi bătrânii se luară de mână; un fecior aduse dulceață și apă — un adevărat moldovan rar își începe zioa fără să fi înghițit dulceață pe stomahul gol — Vrenceanu și Puricescu își steteau față în față, cu lingurița la gură și paharul de apă în mână, când se auzire glasuri ce se certau în curte. Amândoi se apropiară de fereastră.

„Sunt țigani“, zise vrenceanu cu tonul natural. „Am dat poruncă să nu-i lase niciodată să intre în curte. Dacă nu e cineva strașnic apoi nu mai scapă de cioarele astea. Le trebuie vecinic câte ceva, și sunt în stare să stea zioa întreagă pe scară și să aștepte“.

Porunca în această privință trebuie să fi fost foarte strașnică, căci randașii își dedeau toată osteneala pentru a face să înțeleagă prin ghionturi pe un bărbat și pe o babă bătrână să easă din curte. Când zări baba pe stăpânul său la fereastră, se aruncă la pământ și dete din mâini sbierând:

„Ai mai văzut așa isteți, cucoane Ienache?“ întrebă Vrenceanu și apoi strigă în curte: „Asmuțiți câinii pe ei. Dați-i cu biciul pe poartă afară!“

„Cucoane Costache“, strigă femeia, „fiți milostivi! Lăsați-mă să intru, am lucruri iusemnate să vă spun, pentru Dumnezeu lăsați-mă să intru!“

Fă-mi hatărul de ascultă oamenii ăștia“, zise Puricescu, „poate au în adevăr ceva să-ți spue“.

„Daca crezi dumneata“, raspunde Vrenceanu și trimise par'că in contra voinței sale pe fec.or in curte, spre a i aduce pe țigani in odaie.

Florica și Safta se urcară cu un pas greoi pe scară; sărutară mâna și poalele hainei stăpănului lor precum și pe a lui Ienache, cu toate că acesta se da in lături, și apoi se opriră in ușă.

„Ce vrei?“ intrebă Vrenceanu rēstit. Puricescu se așeză nepasător cu ciubucul pe divan jucându-se cu mētăniile.

„Stăpâne“, incepū Safta, „ai noștri cred că am daruri ciudate; când se pierde ceva știu unde se poate găsi; boale de tot felul la oameni și vite știu să le gonesc prin descântecle mele“.

„Dacă nu isprăvești mai repede apoi ai numai decât să descănți ceva la tine in sați“, zise spătarul cu asprime.

„Aveți răbdare stăpâne, are să spuie in dată“, se rugă Florica care era mai mult un martor mut și arăta numai prin semne că tot ce se zicea e adevărat.

„Am avut un vis“, urmă Safta, și am auzit in astă noapte un glas care-mi zicea: neamul tēu are să piară și vēntul are să spulbere urma pașilor voștri, căci ai făcut un mare păcat“.

Puricescu și Vrenceanu se uitară unul la altul zimbind. „Numai unul?“ intrebă acesta din urmă; „cred eă s'ar putea găsi mai multe.“

„Puțină răbdare“, se rugă ear Florica.

„Ce fel de păcat a fi acela? mă gândeam eu in vis;

în toți anii am postit în săptămăna mare, m'am spovedit, m'am grijit, am aprins în toate sėrbătōrile cāteo luminare la Maica Precista și sunt bună creștină. Deodată mi adusei aminte de o intimplare pe care o uitasem de mult, au trecut 25 de ani deatunci!"

Ienache începū să asculte cu luare aminte; îi plăceau istoriile cu stafi.

„Acum 25 de ani eram fată în casă la cucoana Casandra Viorescu la Valea-Verde. Asta nu ținū mult; stăpānii simțirē indată cā țiganii pe care-i ții inchiși în casă nu sunt buni de nicio treabă. Dar șase luni tot am stat și am slujit cu cinste și cu credință. Cānd am ajuns la Curte vorbeau oamenii între ei cum cā cucoana Casandra ar fi insărcinată. Ce-mi păsa mie? Eu am crezut. Cucoana se îngroșea pe fiecare zi cum era să nu cred ?

Fața indoioasă cu care privea Vrenceanu la începutul istorisirii țigāncei, se schimbă încetul cu încetul într'un interes serios; și Puricescu era cu luare aminte, dar privea istoria ca un basm ce-l istorisea țāranii eara la șezătōare în vreme ce torc femeile.

„Urmează“, zise spātarul.

„Noi credeam așadar, toți cā cucoana Casandra era insărcinată“. începū earāși Safta, „și ne bucuram de bacșisurile ce aveam să le cāpētām la botez. Patru săptămāni după anul nou sosi o moașă și se culcā în aceeași odae cu cucoana Casandra. Eu făceam totdeauna patul. Era o femeie mare și voinică. Ea sosi cum spnsei cu patru săptămāni înainte de anul nou; dar

abia cu șapte săptămâni înaintea Sfântului Gheorghe se întimplă ce am să vă istorisesc“.

Safta tăcu. Par'că voia să-și culeagă amintirile. Nădușeala îi curgea de pe frunte, abia peste câțeva vreme fu în stare să urmeze.

„Intr'o noapte dormeam pe o bancă în tindă, când mă strigă *cineva* pe nume: Safto! Safto! Peatunci eram încă tânăra și dormeam greu, nu ca acum. Fiindcă nu mă deșteptam mă scuturâ de braț. Deschisei ochii, moașa sta înaintea mea cu o luminare în mână. Safto, zise ea, eși afară și spune lui Florica să pue doi cai la o căruță. Florica era pe atunci rânduș la grajd, dar nici el nu șezu mult, nu putu să o ducă, și fugi. Eșii afară, era întunerec besnă. Eu știam unde dormeau rândușii și dădui peste el. Nu e așa Florica“.

„Așa e, response aceasta puindu-și mâna la piept“.

„Il aflai și-i zisei: Florica pune doi cai la căruță. De ce?“ întrebă el. Știu eu? îi responsei. El puse caii. Eram lângă dinsul. Atunci simții o mână pe umăr nu văzusem pe nimeni venind prin întunerec și țipai de spaimă. Ne-am speriat amândoi, nu e așa?“

„Ne-am speriat“, repetă Florica.

„Era moașa. Pusese o mantelă groasă, noaptea era rece, bătea vântul și ploa puțin. Haide cu mine Safto zise ea. Mă așezai lângă dinsa în căruță și plecarăm, dar mergeam la pas, abia se vedea drumul. Incotro? întrebă Florica“.

Acesta da din cap la fiecare amănunt al istorisirii care-l privea pe dinsul personal.

„Unde să merg? — Ține-te după călărețul dinaintea noastră zise moașa; Noi nu văzusem niciun călăreț acum însă auzirăm tropotul unui cal, și zărirăm o umbră; ne luarăm după călăreț. Drumul nu ținù mult; ajunserăm la cărciuma lui Puricescu, ce era singuratică în mijlocul câmpului. nu departe de hotarul de la Valea-Verde“.

Ear se făcù o paușă, țiganka tăcù obosită, resuflând greu. Vrenceanu puse de le aduse câte un pahar de rachiu ca să le mai dea viață.

„Of, of“, suspină Safta, „dacă nu mă spală de tot păcatul mărturisirea asta, și nu-mi scapă neamul de peire, nu mai știu ce e de făcut. Intoarce Doamne mânia ta de pe capul nostru!“

Ienache se afla într'o stare cu totul curioasă; i se părea că trebuia să easă ceva foarte însemnat la lumină, fără să știe ce soiù de lucru. Până aci înțelese ceva numai, cumcă moașa trebuie să fi avut o aplecare ciudată pentru a se plimba noaptea prin ceață, și că alesese tocmai cunoscuta cărciumă a lui Puricescu de ținta plimbărilor ei, i se părea foarte interesant! Vrenceanu nu mai spunea nimic, de când istorisirea luase întorsătură misterioasă și făcù semn Saftai să urmeze.

„La cărciumă așa dar, se opri calul ce ne mergea înainte. La raza de lumină ce eșea pe fereastră recunoscurăm pe călăreț: era jidanul, care ținea cărciuma în arendă. Cum il chema, Florica?“

„I-am uitat numele; multă vreme a trecut din noaptea aceea“.

„Acum 25 de ani ați spus?“ zise Puricescu. „Trebuie să fi fost Mendel Hers, avea un cal alb; am vrut să-l cumpăr. Un om bătrân? nu e așa?“

Așa e, un om bătrân“, respuuseră amândoi țigani Vrenceanu tăcu. Ii părea bine de viul interes ce-l arăta Puricescu pentru acest lucru. Iși insemnă nu mele ovreiului.

„Cărciumarul ne deschise ușa“, urmă Safta; mai întâiu intră moașa în casă, eu mă luai după dinsa. Cuconul Ienache trebuie să știe cum e înăuntru; loc mult nu e, în noaptea acea însă abia se putea cineva învêrti în odăița cea mică. Un tîmplar neamț cu femeie și copii se afla acolo! Bărbatul dormea într'un colț, copiii în celălalt femeia însă era întinsă pe o cergă de cai pusă pe scânduri și se vîita lângă dinsa; înfășurat în zdrențe zăcea un prunc abia născut. Era o vedere tristă chiar pentru omenii de seama noastră; eu aveam inimă bună; mi se umplură ochii de lacrimi. Soția jidanului purta de grijă lebuzei, dar ce-i putea face? ea însăși era săracă. Totuș îi aduse jumări și rachiu; nu știu dacă a inghițit ceva bolnava. Mă așezai jos lângă băețel, care mărăia încet și plîngea. Tot e bună moașa noastră gândeam eu, a venit să dea ajutor acestor sârnci. Dar ce vîd? Pe femeie lasă întinsă și apucă pe bărbat de braț!“

Puricescu zimbî la această neașteptată faptă a moașei. Safta încetă ear vorba; părea că o costă mare osteneală să-și sfirșească povestirea. Bătrâna deștepta mult interes cu basmaoa galbenă, care era învêrtită ca

un turban imprejurul capului celui alb; tot corpul-i era în mișcare, pe când vorbea, astfel încât mărgelele și banii turcești ce-i purta în jurul gâtului sunau ca niște clopoței; un foc sălbatic ardea în ochii cei negrii mari, obrazul sbărcit era roșiu de mișcarea sufletească, gesticula brațele cele lungi și uscate care eșiau goale din mânecile scurteice de blană.

„Urmează!“ porunci Vrenceanu serios!

„Moșa scutură pe tîmplar, îl scutură mult până se deșteptă, trebuie să fi fost beat. Grozavă față avea omul acela, Dumnezeu să-l ierte! Ochii erau în fundul capului par'că ar fi scobit cineva găuri într'un dovleac, haine mai că nu avea pe dînsul; niște sdrențe îi atîrnau pe trup. Când se deșteptă înfirșit, începî moșia să vorbească nemțește cu dînsul“.

„Va să zică era nemțoaică?“ întrebă Vrenceanu și urmă a scrie observațiile sale.

„Firește, altfel cum ar fi vorbit nemțește? Ce tocmeala făcea cu tîmplarul n'am înțeles. Dar vedeam numai cum da din cap. Peste curînd i se schimbă fața, și când scoase moșa o pungă și-i numără în palmă 47 de galbeni, atunci o privi prietenește și zimbî, par'că ar primit ce dorea ea. Sunteți boeri mari, cucoane Ienache și cucoane Costache, n'o să vreți să mă credeți, pe copilul lui, abia născut îl vînduse, neomenosul! Noi nu suntem de cît țigani, dar copilul nu și-l vinde nimeni din noi, chiar de n'ar mai avea un singur grăunte de mălai. Im vine și acum să piâng, când mă gîndesc la ce se

intâmplă pe urmă“. Și inadevăr i se umplură ochii de lacrimi, cu atâta putere lucrase inchipuirea ei. Tâmplarul se sculă amețit, luă copilul care sbiera și mi-l puse în brațe? femeea se ridică în sus cu o privire de nebună; mă apucă de poalele rochii și scoase un țipăt plin de spaimă și de desnădăjduire, încât mă pătrunse până în măduvă: voi să se scoale ca să-mi ia copilul și căzî jos; nici ca să-și scape copilul nu mai avea destulă putere. Nu putui pricepe ce zicea căci vorbea nemțește și din când în când se auzea numai cuvintele: mă rog, mă rog, pe moldovenește, dar grozave trebuie să fi fost blestemele ce le asvârlea asupra noastră și a bărbatului ei, o simțeam din glasul său care-mi învârtea inima în trup. Ovreica bătrână își întoarse capul înspăimtată, tâmplarul earăși ședea mut în colțul său, copiii se deșteptaseră și plângeau. Cum am eșit pe ușă nu știu, așa eram de amețită și lacrimile îmi curgeau pe copilul ce mi-l îndințasem și pe când ne depărtam încet, auzea, ajungând până la noi prin noaptea liniștită grozavele țipete ale tâmplăresei. Trebuie să fi murit, peste așa ceva nu se poate trece cu viață“.

„Stam afară lângă cai și am auzit și eu țipetele“ zise Florica. Ceilalți rămăseseră nemișcați.

„Of, of“, suspină Safta, „nu e păcat groaznic să-i furi unei mame copilul? Cu toate că n'am făcut eu hoția, nu e așa că tot n'ar fi trebuit să ții lucrul tainic așa multă vreme? Nu vrea să zică să înșeli ani de zile când suferi să se facă o asemenea înșelăciune

Dar ascultați ce mai vine. Copilul adormise liniștit în brațele mele, moașa îl înfășurâ cu grije în mantela ei, și în curând ne întoarserăm acasă. Florica nu ne-a resturnat cu tot întunerecul, era vizitiu bun pe vremea aceea. Iuainte însă de a intra în curtea boierească ne zise nemțoaica: i-a acultați, ămendoii, mâine vă dau la fie-care câte zece galbeni; dar dacă află cineva unde am fost și ce am făcut, atunci vă sfârșiți zilelele sub bici. M'ați înțeles? cum să nu înțelegem, era destul de lămurit, și tăcurăm, cu atât mai mult, cu cât inadever ni se numărare galbenii făgăduiți a două zi de dimineață; nu mi-a adus noroc banii aceea“.

„Nici mie“, adăogâ tăcutul tovarăș al babei.

„Ascultați sfârșitul. Din tot drumul de peste noapte înțelesesem numai că la cărciuma din Puricești cumpărasem un copil 45 de galbeni; de ce însă trebuie așa tănuit lucrul nu pricepusem, poate că voise cucoana Casandra să facă un bine familiei tãmplarului. Ostenită de drumul de peste noapte, dormii până terziu, îngrijitoarea mă trase pe neașteptate de picioare de pe bancă; capul mi se lovi așa tare de podele încât mi se părea că aud sunând toate clopotele din Iași! Așa ne făcea totdeauna când dormeam prea mult. În aceea dimineață era însă mai mult glumă; femeea semăna bucuroasă și zise: Safto, știi că a făcut cucoana Casandra azi noapte? Eu mă speriai. — Are un băiat! strigai. — Toemai! ai ghicit! respunse îngrijitoarea și porni cu cheile ce zăngăneau. Atunci se deslușiră toate, acum înțelegi tot!“

„Ce înțeleseseși?” strigă Vrenceanu care sărise în sus auzind de nașterea unui băiat la Valea-Verde și sta amenințător în fața țigancei. Ienache nu se deslușea încă, dar și el se sculase, foarte puternic mișcat de destăinuirea făcută așa pe larg, și întrebă ca și stăpânul casei: Ce înțeleseseși?”

„Că nici nu fusese însărcinată cucoana Casandra” răspuse Safta despicat, oprindu-se la fiecare silabă: „Că dorea să aibă un băiat, și înșelase pe boierul bătrân care crezù că copilul tîmplarului era al său, și-i dete numele Lascar”.

Impresia produsă de aceste vorbe asupra celor doi auditori, era curioasă de tot. Vrenceanu văzù firul intrigilor sale inodat; întinderea sa mai departe era pe mâna lui, și o întâmplare fericită îi mai adusese și pe Puricescu în casă, care fusese astfel față la toate și trebuia prin urmare să depărteze orice prepusul de-o înțelegere între Vrenceanu cu țigani. În sufletul său clocotea dar față-i rămăsese liniștită. Ienache însă ajunsese în mare turburare. Abia auzise de numele lui Lascar și începând să înțeleagă se îndreptă cu pași repezi spre fereastră, unde se jucă cu degetele câteva secunde pe gîm, apoi se repezi spre sobă, și despiciindu-și poalele hainei se așeză cu spatele la foc; apoi se aruncă greoi pe divan; dar nu putea sta locului, mereu trebuia să se miște. Pe lângă asta măi borborosea și din gură, par'că ar fi vrut să cînte și i-ar fi perit glasul. Lupta unei asemenea fapte cu inteligența lui trebuie să fi fost crîncenă, înainte de-a o admite ca

un adevăr indiscutabil în cercul strimt al convingerilor sale.

„Șezi cucoane Ienache, nu tot alerga așa că amețești“, strigă Vranceanu necăjit și apoi se întoarce spre țigani care stăteau nemișcați din clipita hotăritoare în care începuseră povestirea. „Ascultați“, zise el, „ceea ce ați destăinuit este de mai mare însemnătate decât credeți. Vai de voi dacă o singură vorbă, un singur sunet se dovedesce de minciună; fără milă veți zăcea în ocnă, nu veți mai vedea nici soare nici lună, până vă veți da sufletul!“

„Să ni se întâmple precum ați spus, dacă am mințit“ respunse Florica îndrăsneț.

„Puteți jura cu mâna pe Evanghelie?“

„In 40 de biserici dacă vreți“, zise ear Elorica; tovarășa lui părea ostenită și-și îndreptă în tăcere ochii la pământ. Se făcù o lungă paușă.

„Ce zici cucoane Ienache?“ întrebă Vranceanu. Inșă Puricescu care abia se potolise de ajuns pentru a șede nemișcat la un loc, sări în sus și-și reîncepù merusul cel neliniștit. „Șezi jos, pentru Dumnezeu“, urmă Vranceanu, „și vorbește ca un om cuminte. Ce crezi despre lucrul acesta?“

„Un tēmplar, un lucrător!“ fură singurele vorbe pe care le putù scoate Puricescu. Nu era nimic de făcut cu dînsul. Spătarul clătina nemulțumit din cap bătënd de trei ori în palme. Se infățîșă un fecior. „Du pe țigani la bucătărie“ îi porunci el; „să nu se miște deacolo. Vasile să pue șeaoa pe iapa d-lui Kreide-

mann, și să alerge cât poate la privighetor să-l roage să poftască aici. E la Gura Munților pentru o cercetare, abia la o jumătate de cias de aici. Repede!“ Feciorul se depărtă, țiganii se luară după dinsul.

„Nu fii copil“, începù Vrenceanu când remase singur cu Puricescu; suntem amândoi epitropii tănărului, care poate perde avere și nume. Dar tocmai fiindcă povestirea țiganilor e așa de importantă, trebuie să ne deschidem ochii spre a lucra. Poate să fie toate minciunii. Am trimis de pe omul justiției cel mai apropiat, trebuie făcut un protocol. Bea un pahar de vuteă are să-ți dea putere“.

„Nu beau rachiu“, zise Puricescu. Se făeù douăsprezece și privighetorul (directorul suprefecturei) nu sosise încă. Amândoi epitropii erau în cea mai neplăcută situație uitându-se pe fereastră. Din când în când se încercă Vrenceanu să înceapă o convorbire dar își perdea vremea. Insfirșit, când minutarul se apropia de unu se auziră pașii mai multor cai: era privighetorul cu doi zapcii călări și sluga lui Vrenceanu pe Fany plină de nădușeală. Ce-o fi zis Kreidamann că-i gonise așa nobilul dobitoie!

Noul venit intră în odaie; era un tănăr cu un chepiu milităresc cu galoane roșii. Intrebă de cauza chemării sale în grabă la Bursuceni și puse să-i aducă pe țigani după ce aflase de ce era vorba. Safta și Flo-rica nu tăcuseră la bucătărie, vestea ciudată se răspândi în toată casa, și publicul cel mai amestecat se adună în odaia lui Vrenceanu, când trebuia să se

înceapă interogatoriu justiției. Nici trupul cel nalt a lui Georghe Clipa nu lipsea, și chiar cucoana Prohibiția nu-și putuse stămpăra pornirea de-a cere lămuriri asupra istorisirilor incurcate ale slugilor.

Florica și Safta steteau liniștiți ca și dimineață respunzând scurt la întrebările ce li se făceau, și pe care le îndrepta în mod nesimțit Vrenceanu pe calea trebuincioasă. Trecură mai multe ciasuri până se scrise tot pe hârtie; după aceasta însă, toți plecară convinși că Lascar nu era fiul marelui logofet Nicolae Viorescu și a soției sale cucoana Casandra, ci al vagabondului de templar din cărciuma ovreiului. Valea-Verde nu era a lui, își putea stringe bulendrele și plecă în lume

Ceea ce devenise convingător pentru cei de față ar mai fi avut însă trebuință de câteva tălmăciri pentru a îndreptați pe judecător să-și pronunțe hotărîrea. Numele arendașului evreu de la cărcinmă era găsit, mulțumită calului său și memoriei lui Puricescu, unde se afla însă acum dacă mai trăia? Unde era soția lui, care se văzuse la lucru în ciasul hotărîtor, aducând lehuzei niște jumări, mâncare foarte rea pentru bolnavi? Ce făcuse presupusul tată al lui Lascar din nenorocita tîmplăreasă? Cum li se putea da de urmă-dacă nu crescuse încă iarba pe ultimul lor locaș? Înainte de toate însă ar fi trebuit găsită moașa nemțoaică; dacă nu putea constata înșelăciunea groaznică a aceștia, tot mai putea avea Lascar nădejdea fundată de a-și păstra titlul de boerie.

Marile greutăți ce se grămădeau la începerea unui

proces, erau prevăzute de Vrenceanu; și nu-l înspăimântau. Lucrul cel mai important deocamdată era povestirea țiganilor; aceasta era așternută pe hârtie cu întrebări și răspunsuri. Florica și Safta puseseră degetul pe crucea scrisă de privighetor lângă numele lor, cum se face în Moldova pentru a-și recunoaște iscălitura cei ce nu știu să scrie, și pecetea judecătorească fu pusă pe lucrarea cea de mai multe coli. Cam de prisos mai iscăli și Vrenceanu ca martur și știu să deștepte ast-fel simțimentul datoriei în Puricescu, încât mășgăli și acesta numele său dedesupt.

Asta se făcuse. Pe cât de fericit se simțea însă Vrenceanu de izbânda primului său pas, pe atât de neliniștitor era neastâmpărul din toată casa în vremea lungii cercetări. Abia la 4 ceasuri se puseră la masă: cucoana Raluca mâncase singură și încă foarte necăjită; în fața cucoanei Profiriți și Roxandrei se vedea decepția; chiar și Hieronymus Kreideman nu mai făcea duh și era posomorit.

De Puricescu, să nici nu mai vorbim; suferea grozav, căci ce era să se petreacă în Catinca când le va afla toate.

Fără să fi pus gura pe ceva, bunul bătrân zise să-i înhame caii îndată după masă, și plecâ, cu toate că-i spunea mereu Vrenceanu că-l va apuca îndată noaptea. Ce-i păsa lui de noapte, nu era întunec în sufletul său? Despre socotelile epitropiei nici nu mai fusese vorba.

CAPITOLUL XII

URMĂRILE POVESTIRII ȚIGANILOR

Două zile plăcute trecuseră în vremea aceea la Puricești. Față cu Albu se stăpânise Lascar și se ferise de ori-ce ar fi putut împiedica vesela lor petrecere, și Catina era mai fericită decât totdeauna; așa și nu altfel trebuia să fie relația ei cu prietenul său, numai așa putea să se găsească fără vină față cu bărbat ei, după cum o povațuia propriul suflet fără să fi primit sfaturi de la nimeni. Poate că înaintea scaunului judecătoresc al asprei morale n'ar fi isbutit să se justifice; eu însă nu mă pot hotări să-i arunc cea dintâi piatră; sigur că a avut multe ciasuri de luptă grea, și numai o natură femească nobilă ca dînsa a putut birui.

Spre amiază intră un fecior în odaie vestind că aude din depărtare clopotul trăsorei lui Ienache.

„Vine Puricescu“ zise și Dimitrie care se plimbase prin pridvor, intrând în odaie. Ciorba care sta plină de aburi pe masă fu dusă înapoi, se strinseră toți pe seară spre a primi pe stăpânul casei și peste câteva minute se opri trăsura înaintea ușii.

De obicei Ienache la intoarcerea sa avea pregătită câte-o vorbă prietenească: Ești bine? Ce mai faci? E vreme frumoasă, sau ce găsea de felul acesta; azi se cobori din trăsură ii strinse pe câte trei de mână și se duse in odaia lui fără să fi scos o singură vorbă din gură.

„Ce s'a intimplat lui Ienache?“ zise Catinca speriată și se luă după bărbatul-său. El pusese zăvorul. „Vin numai decât“, strigă prin ușă ca să o liniștească.

Ce are azi? „repetă ea“. — Se făcù o lungă tăcere.

Insfirșit apărù Puricescu; hainele și le schimbasesc; dar obrazul era acelaș cu care se dedese jos din trăsură. Tăcerea era prea grea de suferit; la urma urmeler trebuia să înceteze. „Ce vești ne aduci de la Bursuceni?“ întrebă Dimitrie Albu puind mâna prietenește pe umărul lui Puricescu.

Nici un răspuns.

„Ți s'a intimplat ceva neplăcut? Ești bolnav?“ strigă acum Catinca serios îngrijată.

„Cucoane Ienache, ce este? De ce ne căznești așa? adăugă Lascar.

Astă din urmă întrebare par'că ar fi rupt insfirșit zăgazul, Puricescu se opri aproape tot de Lascar, și scoase cu greutate din gură vorbele: „Tatăl tău era un timplar!“

Ca fulgerul intră spaima in cei de față. Se uitau unii la alții, in câte trei se deșteptă gândul că bătrânul își perduse mințile!

Albu fu cel dintăiu care își recăștigă sângele rece

El apucă cu violență pe Puricescu de braț și strigă: „Pentru Dumnezeu, cu-oane Ienache, deslușește-ne, vrei să ne dai ghicitori de ghicit?”

„Tatăl său a fost un timplar“, repetă Ienache. Un adevărat noroc pentru Lascar și Catinca era prezența lui Albu. În spaima lor pentru Puricescu, a cărui minte le părea în primejdie, greu ar fi dobândit liniștea trebuincioasă. Dimitrie însă începuse să facă întrebări bătrânului și-l aduse cu modul acesta până la convorbirile lui cu Vranceanu, așa încât se ivi și povestirea țiganilor.

Catinca și Lascar erau mulțumiți că se găsisese o lămurire pentru vorba timplar și că Ienache se bucura de mintea întreagă, încât la început nu se gândiră decât la fericirea de a fi scăpat de această spaimă; încetul cu încetul însă sufletele cele abia scăpate de-o povară începuseră a se simți apăsate de alta, poate tot atât de grea. Ce era această istorie misterioasă care părea menită să despoae pe tănărul bărbat de avere și de nume?

Fără îndoială că nici nu se mai putu vorbi de alt ceva toată zioa aceea; mica adunare șezu împreună foarte târziu noaptea, pierzându-se în combinați și presupuneri, și la urmă se făcu și Puricescu vorbaret, căutând însă mereu a apăra pe Vranceanu de prepusul de vreme ce fusese foarte aspru cu țiganii și amenințase chiar că nu vor mai vedea soarele și luna pe care dealtminteri ori-ce om e stăpân. Și aci se arată Dimitrie Albu ca element liniștitor; cam nedomirrit el

insuși în fundul inimei, el demonștră lui Lascar că nu se află nici un punct sigur pentru începerea unui proces, și că povestirea țiganilor nu era deajuns pentru a face dintr'insul fiul unui timplar. Insfârșit se despărțire fără a da mare importanță acestei întâmplări.

Vrenceanu însă luă lucrul alt-fel. Abia plecase Puricescu și porunci să pue caii, apoi luă cai de poștă la cel dintâi popas și înaintă repede spre moșia lui Alecu Dolban. De vreme ce-și pusese ceva în cap trebuia lucrat numai decât la îndeplinirea planului. El rămăsese din tinerețe credincios acestui princip și-i mersese totdeauna bine.

În decursul istorisirii noastre, ne-am întâlnit numai în treacăt cu al doilea episcop al lui Lascar, Dolban. Mergerea lui Vrenceanu la dinsul ne dă prilejul de a-l cunoaște mai de aproape.

Vornicul Alecu Dolban era un om asupra căruia se puteau face studii spre a răspunde la întrebarea: ce se întâmplă cu cineva, care deși ou bun din naștere, se află într'o societate unde nu există opinie publică? Un caracter care se aruncă bine format în valurile afeurilor rămâne nestrămutat, și din fericire sunt multe și de felul acesta în Moldova. Altfel se întâmplă însă cu tănărul, căruia nu-i sunt încă principiile adânc săpate în inimă. El intră poate în slujbă cu intențiile cele mai cinștite. Dar ce vede? Pe unul din colegii săi vîrînd cățiva galbeni în buzunar. L'a aflat lumea, are să se facă gălăgie, își zice tănărul, colegul meu n'are

să știe unde să se ascundă de rușine. L'a păzit Dumnezeu! Lumea o știe și-l stringe de mână ca mai nainte, și-i zice *bonjour* ca mai nainte, și el răspunde fără a se roși, galbenii se înmulțesc — se înființează o păreche de cai. Nici mie nu-mi place să umblu pe jos zice tănărul, și ia și el ce i cade sub mână. Bani nu i-au stricat celuilalt, de ce să-mi strice mie? Și inadevăr că-i merge de minune după ce a scăpat de cea dintâi sfială; nu mai umblă pe jos, și oamenii îi zic „*bonjour*“ acum ca și mai nainte, cu toate că știu foarte bine cum i-a eșit trăsura și caii din pământ! De ce să rămâe cinstit? Ajungi mult mai departe când nu ești cinstit. Și astfel i se tocește cinstea încetul cu încetul; la urmă nici nu mai poate bine deosebi ce e drept și ce e nedrept. Apoi mai vin și multe altele care înlesnesc mita la slujbași. În Moldova sunt ca la 8000 de boieri, încât pe fiecare 150 de locuitori vine câte un boier. Mulți dintr'inșii își caută de moșie; cel ce poate trăi din venitul său nu face nimic: dar de ce să se apuce cel ce n'are nici o para? Nu se poate face nici cismar, nici croitor, fiindcă e boier; nu-i rămâne decât slujba Statului. Concurența e mare; sermanul așteaptă adesea foarte mult și face datorii, spre a plăti mijlocirea cuiva; însfirșit îl face ori ce-ar fi. Fără indoială că dacă e om cinstit ar putea să-și meargă drumul mai departe dar eine a avut o slujbă trei ani trebuie să se dea în lături spre a face loc altuia! Legea spune că nu trebuie depărtat dacă-și face datoria dar obiceiul e mai tare

decât legea. Așa tatăl de familie să îngrijească în anii cei de imbelșugare pentru anii de foamete ce'l așteaptă.

Acum vre-o două sute de ani era altfel în Moldova. Asuprirea celor mai slabi nu era rară, dar dreptatea se făcea într'un chip așa de patriarhal, încât greu putea fi vorba de gheșeft pentru hotăriri judecătorești. Când între oamenii de rând se credea cineva nedreptățit, îi rămănea mijlocul de-a se așeza sub ferestrele Domnitorului și de-a sta acolo cerënd dreptate până îl lăsa să intre în palat, și multe din hotăririle pline de dreptate date de această din urmă instanță, au rămas până azi ca o amintire în popor. Găsim chiar în cronică un vornic (ministru de finanțe) care fu condamnat la moarte pentru necinste. De vre-o 150 de ani a început stricarea moravurilor. În locul Domnilor pămănteni Poarta puneă pe tron Fanarioți. Aceștia adesea își cheltuiseră averea pentru a ajunge la Domnie; trebueau să caute să pue la loc în Moldova ceea ce pierduseră; și dreptatea nu se mai făcea fără plată. Pilda de sus găsi imitatori, și astfel se cobori mita de pe o treaptă pe alta până la cel din urmă slujbaș. Dacă se gândește cineva că marii demnitari ai Porții aveau interes să se schimbe cât se putea mai des Domni, își poate inchipui ușor cu câtă grabă fiecare căta să se imbogățească, cu câtă iuțeală se întinsese cangrena pretutindeni. Puține țări pot arăta asemenea desvinovățiri pentru păcatele lor, și multe sunt încă azi cari, fără a putea da așa lămurit de originea rău-

lui, nu sunt in stare a stirpi cu totul mita pintre impiegați. Aceasta nu trebuie să o scăpăm din vedere in judecata noastră asupra Moldovei-

Poate că daca ar fi avut pilde cinstite ar fi fost și Dolban om cinstit; binele fusese in orice cas partea esențială a lui la inceput. Daca putea veni unui biet om in ajutor, el stăruia pentru dînsul și-l ajuta chiar din propriile sale mijloace. El insuș nefind bogat, cu toate că era dintr'o familie veche, inainte de toate vroia să-și facă o poziție strălucită, și de la inceput deja nu se prea uita la mijloacele prin care putea ajunge la acest scop. In curënd el arătă mare dibăcie; dar fiind totdeodată vesel și simplu, trecea de om plăcut și bun, și toți rideau din toată inima de îndrăsneala speculelor sale. Despre chipul cum știuse să ia in arendă moșiile monăstirești și să le stoarcă pe seama lui se povesteau multe istorii cu has. Insfirșit ii veni in ajutor și căsătoria sa cu femeia cea bogată despărțită de Viorescu, și in momentul in care se intoarce Lascar din străinătate, vornicul Alecu ara unul din cei mai bogați oameni ai Moldovei.

Se vedea la prima privire a casei că aici știau să se bucure de bogăție fără risipă și fără economie. Aș dori să introduc pe cititor in unele curți boerești de felul acesta, spre a-i arăta cum se traduce cuvëntul confort in mod practic moldovenește. Moșiile vînde-și petrec familiile cele mari de obicei timpul frumos al anului, sunt adesea departe de ori-ce oraș, și cu toate aceste nu lipsește nimic din lucrurile care pot face viața

materială plăcută. În Franța și mai ales în Anglia fără îndoială că viața de țară este mult mai măreață; dar dacă ieși în seamă greutățile locale, atunci trebuie să recunoști că Modoveanul în obiceiurile sale aristocrate este mult mai delicat decât alte nații și rar își găsește seamănel pentru felul de-a da ospitalitate unui mosafir.

Vrenceanu fu primit fără deosebită prietenie dar fără răceală. Începuse să însereze când sosi; familia prânzise de mult, dar i se aduse o cină completă cu tot felul de mezelicuri și murături, așa că își întrebuiță toată seara spre mistuire. Abia a doua zi de dimineață intră în odaia lui Dolban și scoase la iveală toată povestea țiganilor.

Dolban fu foarte surprins de această comunicare neașteptată. Spre onoarea lui trebuie să spunem că la început nu-și făcù vânt într'insul decât supărarea în contra ciocoiului care asvârlea cu plăcere pe un boer în noroiu; ar fi pus bucuros singur mâna spre a da pe spătar pe ușa afară, dar gândul că dacă s'ar adeveri că Lascar e fiul unui lucrător de rând, soția sa rămâne moștenitoarea averii lui Viorescu, conform învoelei făcute la despărțirea ei de primul bărbat, năbuși orice altă mișcare în sufletul său.

Ce ar zice cucoana Smaranda când ar trece el cu vederea peste un lucru de așa însemnătate? De mult își isprăvisc Vrenceanu povestirea și Dolban ședea încă nehotărit fără a zice un cuvânt.

„Ești un mare mișel, cucoane Costache, zise el înșfârșit“.

Vrenceanu nu era supărăcios, pricepea gluma și răspunde zimbînd: „Poate credeți că am născocit eu istoria“?

„Neapărat“.

Despre mine puteți crede ce vroiți nu mă voi apăra față cu d-voastră. Dar nu vroiam să vă fac această destăinuire numai d-voastră, vă rog poftiți pe cucoana Smaranda până aici“.

„Asta se poate“. El dete ordinele trebuincioase Cucoana Smaranda intră în odae.

Ea îmbetrânise mult de când se despărțise de Viorescu; nu vreau să fiu așa de nepoliticos pentru a amănunți descrierea persoanei sale. Un lucru nu-l pot tăinuî: era sulemenită!

Toată explicarea începù din nou cu cele mai mici amănunte; protocolul scris de privighetor fu întins pe masă și cetit, și la urmă femeea știa tot atât de puțin cași bărbatul ei ce să zică de astă istorie.

„Cucoane Costache“, începù ea, „ești pătruns de adevărul acestor lucruri?“

Prea era de tot, Vrenceanu nu putca pricepe cum de nu săreau de bucurie oamenii aflând această veste, și zise necăjit fără a răspunde la întrebare: „Nu pricepeți de loc că Valea Verde este a d-voastră dacă n'au mințit țiganii?“

„Asta o pricep, dar pentru Dumnezeu ce zor avea

cucoana Casandra să înșele lumea și poate chiar pe bărbatul ei cu o asemenea comedie? Avusese două fete una după alta și putea aștepta în toată liniștea nașterea unui băiat; dacă venea un an mai târziu sau mai curând, asta nu era așa important.

„Eată un punct foarte însemnat pe care-l atingeți” răspuse Vranceanu cu glas slab, apropiindu-și scaunul. „Cine vă spune că cucoana Casandra nu era însărcinată? Safta? Ea singură zice că slugele o credeau și că se bucurau de bacșișurile ce erau să le capete la botez. Pe ce-și razimă femeea credința că era o simplă comedie? Uitați-vă la protocol, — pe absolut nimic. Ea spuse că a fost așa și basta! Ce ese deacolo?”

„Ei lasă-mă în pace cu cercetările dumitale” răspuse Smărăndița necăjită.

„Și așa e bine. Vrea să zică ce ese deacolo? (Că soția lui Viorescu care avusese doi copii și nu avea trebuință să se prefacă, era inadever însărcinată, că născuse eacăși o fată și cumpără pe fiul tēmplarului spre a avea un băiat. Ce s'a făcut cu sermana fetiță, asta desigur nu o putem ști; poate s'a născut moartă — poate —”.

Amândoi se cutremurau de cele ce le desfășura nemernicul înaintea lor, dar îl lăsară să urmeze, și încetul cu încetul luă un ton atât de convingător încât cei ce-l ascultau se amețiră la urma urmelor, de nu mai știau ce trebuia să creadă sau să nu creadă.

„Cea mai mare greutate”, urmă Vranceanu, după

ce. desvoltase putința unei delegări judecătorești, „cea mai mare greutate ar fi inlaturată, dacă am putea găsi moașa nemțoaică de care vorbește Safta.

„E cu neputință“, zise Dolban dând din umeri.

„Nu e cu neputință. I-am și dat de urmă“.

Ca la Puricești așa și aici nu se vorbi toată ziua decât de destăinuirea cea neașteptată. Cucoana Smărăndița începù însfirșit a șprivi lucrul cu mai puțină silă; nu nenorocea pe tănăr, el învățase așa mult la Berlin, și cine a învățat mult se zice că ajunge ușor la toate. Și la urmă dacă-l nenorocea, vina ei era? Putea ea, dacă Lascar era inadevăr fiul unui timplar, să-i lase numai de bunătate poziția lui, și copii ei nu o vor învinovăți mai târziu pentru ușurința cu care le-a micșorat moștenirea? Cu cât se gândea Smărăndița mai mult, cu atât era mai dispusă să înceapă procesul.

Acum Vrenceanu adusese pe cei doi oameni unde vroia el; restul era un nimic. Numai lui i se putea încredința conducerea afaceri; el mărturisise că dedese de urma moașei, și în mână lui sta să o scoată la lumină sau să o lase în întuneric după cum i s'ar fi tras vre-o pagubă sau vreun folos pentru persoana lui.

Asta o înțelesese cucoana Smărăndița îndată și începù tocmeala pentru partea ce i s'ar cuveni lui dacă s'ar câștiga procesul. Aceasta ținù o jumătate de zi, până însfirșit, nu fără a se fi certat bine de câteva

ori. se hotărîre următoarele: Vrenceanu se apucă de proces pe socoteala lui și primește, dacă rezultatul e bun, douăsprezece mii de galbeni.

„O miserie“, își zise spătarul, plecând spre casă: „dar lasă, că s'o mai putea ciupi ceva cu vremea“.

CAPITOLUL XIII

PROCESUL. — O PALMĂ NEAȘTEPTATĂ

Procesul în afacerea Dolban-Viorescu nu remase multă vreme o taină, și după felul său nici nu putea să rămăe. Din contra intenția lui Vranceanu era să se facă cât de mult scandal se putea. Și spătarul desfășură o activitate neabicinuită cu acest prilej; se afla pretutindeni unde era vorba să inlesnească mersul cercetărilor și să le dea direcția ce-i convenea. Judecătorii tribunalului fură siliți să mai facă încă odată procesul verbal, pe toată zioa alergau impiegați între oraș și Bursuceni, și nici unul nu părăsea pe Vranceanu fără a clătina din cap cu importanță și a zice: „Aveți dreptate“. Câte parale l'a ținut toate aceste n'am putut afla.

Impresia produsă în public de povestirea cea neașteptată era foarte diferită. La puțini oameni le părea rău de tănărul bărbat: el nu făcuse nimic pentru a se pune în oare care legături cu locuitorii din județul în care se afla Valea-Verde; aceștia îl credeau mândru

și nimărui nu-i păsa de fiul temutului și respectatului logofet.

Lucrul cel mai curios era că Lascar însuși urma par'că nu se întimplase nimic, ce ar fi putut să-l scoată cătuș de puțin din liniștea lui. El primi înștiințarea să se presinte peste 50 de zile la tribunal; i se înmână hârtia pe când se rădea; el își șterse briciul cu dinsa și apoi o aruncă plină de săpun în lighean; totuși iscăli dovada fără care nu se poate îndeplini nici o formalitate, și se hotări să se presinte în zioa hotărită numai spre rușinea judecătorilor, zicea el, care îndrăsniseră să înceapă un proces așa de nedemn. Nu avea cea mai mică neliniște.

Motivul cel mai potrivit, pe care-l putem aduce ca scusă pentru o așa nepăsare, e șederea cea lungă a lui Lascar în Germania; lucrurile cele mai neașteptate cu care s'ar fi obișnuit în țara lui, îi rămăseseră cu totul străine acolo; el nu-și putea închipui că s'ar gândi cineva serios să-l nimicească prin ajutorul unei mișelii. Deaceea nici nu ținù seamă de sfatul lui Albu de a însărcina un avocat cu toată afacerea; el nu făcù nimic din toate aceste. Increderea lui în dreptatea lui Dumnezeu și a oamenilor ar fi trebuit să-i atragă toate simpatiile, dar drept vorbind nu era aceasta singura cauză a inacțiunii sale. Terminul procesului venea abea peste 50 de zile, nu-i ajunsese încă cuțitul de os și apoi mai putea amăna termenul dacă era vorba să facă ceva. Când îl îndemna cineva mai serios, striga: „Ei,

ași!“ Ei aș! nu însemnează însă nimic cu toate că într'un oarecare fel sună bine.

Trei zile la Puricești și o jumătate de zi la Valea Verde, eată cum îi era vremea împărțită. Acasă cetea din vreme în vreme cărți interesante, sau lucru mai rar, scria prietenilor săi din Berlin. La Puricești însă abia se cetea romane, și se uita începutul înainte de a fi ajuns la sfârșit. Trupește se lucra mai simțitor; mergeau mult să se plimbe, și-și întăreau sănătatea.

Poate umplea iubirea golul cel nemărginit al unui așa fel de viață? Cine pune asemenea întrebare trebuie să fi trecut peste 40 de ani. Lascar ar fi răspuns cu un *da* foarte lămurit. Plăcut și simpatice era și remase Viorescu, și nu te puteai necăji pe el, chiar simțind în tine cât de nedemn e pentru un bărbat felul cum își risipea zilele în singurătatea de la țară.

În viața Catincăi cele din urmă luni alcătuiau partea cea mai însemnată. Ei nu i se păreau zilele goale inima-i era ara așa de plin, așa de nemăsurat de plină încât abia era o clipită de nepăsare care se intrerupă mersul ciaturilor, și fericitele și duioasele simțiri se preschimbeau în sufletul ei cu chinul dulce al luptei și înalta și dumnezeiasca bucurie a victoriei. Nemărginit de mult se schimbase tânăra femeie în vremea cea scurtă; toate mișcările ei se făcuseră mai mlădioase ea îi impunea lui Lascar prin atitudinea plină de respect ce se desvoltase într'însa, ochii ei străluceau și te priveau într'un chip minunat.

Și Puricescu își avusese micile sale bucurii în

această vreme: Puica îi dedese șese căței, și el arăta mare interes pentru toată familia.

Astfel trecuse luna lui Februarie și jumătate din Martie; venise vremea în care agricultorul se apucă de lucru după odihna iernei. Ienache, Lascar și Catinca ședeau în privdor dinaintea casei și se uitau la peisagiul puțin împodobit. Din satul ce se întindea în fața lor se urcau coloane de fum din care se alcătui un nor ce se întinse încet peste șes.

„Ce ard oamenii în sat?” întrebă Lascar.

„Fiecare își curăță acum curte și hambar“, răspunse Puricescu.

„Și arde băligarul?”

„Ce să faci cu el? Băligarul nu poate rămănea în curte“.

Astfel se ard multe care ar fi putut sluji pământului. Toți sunt încă supuși prejudecății că pământul Moldovei a prea gras, pentru a mai putea fi îngrășat. Fără îndoială, că la depărtarea foarte mare la care se află de obicei Țigărele, transportul materialului în cătine trebuincioasă e foarte anevoios și iarăși e de netăgăduit, că dacă nu e lipsă de ploaie, rar se întâmplă să fie recolta rea de tot.

Aceste și alte deslușiri despre gospodăria moșiei formau subiectul unei convorbiri mai întinse între bătrân și musafirul său, în vreme ce Catinca ședea tăcută. Deodată se auzi sunetul unui clopot, la început din depărtare, apoi tot mai tare și mai deslușit până se arată o droșcă cu trei cai care înainta spre casă.

„Ne vin musafiri“, zise Catinca. „Cine-o fi?“
 Puricescu își teri ochii de lumină cu mâna. „Nu cunosc caii aceia“, observă el „nu sunt de prin vecini“.

Nici nu aveau de ce să se uite cu atâta băgare de seamă: era Pentelei Crețu care se opri peste câteva minute înaintea casei, cu o manta nouă, galben desehis, de stofă turcească de păr de cămilă, căptușită cu stacojiu și garnisită cu aceeași față la toate cusăturile. El își scoase foarte repede haina cea caldă de pe din-sul și se apropiă de societate cu capul gol.

„Sărut mâna cuconiță, sărut mâna cucoane Lascar; ce mai faceți cucoane Ienache?“ le zise el la fiecare pe rând.

„Bre, bre, nu te-am cunoscut cucoane Pentelei“, răspuse stăpânul casei. „De unde vii?—Dumitrache mai adu un scaun!—Șezi“.

„Am isprăvit de tot luarea în arendă a Taborei“, răspuse Crețu; „astăzi am dat arvună“. Puricescu se uitase în vremea aceea la trăsură; tot ce se ținea de gospodărie avea interes pentru dinsul „Ai un vizitiu nou“, zise el întrerupând istorisirea lui Crețu.

„Ah, ați cunoscut pe Vasile țiganul. Era bun vizitiu, dar la urmă prea o apucase rău cu beția. Am scăpat foarte ușor de el. Medelnicerul Petrache Brânză mia dat pe el patru pietre de moară, care fac cel puțin șaisprezece galbeni“.

Ceeace istorisea Pentelei Crețu era cu totul adevărat; el schimbase bețivul pe patru pietre de moară

care erau mai trebuincioase. Relev anume această convorbire, pentru a mai spune și cu acest prilej, că a încetat cu totul robia țiganilor. Și dacă corespondentul unui jurnal foarte răspândit a susținut cum că această măsură potrivită timpului ar fi cauzat o nemulțumire în țară, sunt silit ca martor ocular să desminț aceasta. Mulți au desrobit țiganii lor fără a cere nimic; că nu au putut-o face toți fără despăgubire, e ușor de înțeles, căci averea celor mai mulți din boierănași era alcătuită numai din aceste familii de robi.

„Așa dar, astăzi am dat arvună, urmă Crețu“, și acum sunt arendașul Taborei. Trebuie să mă fac un drum la Bursuceni și apoi mă întorc și încep în grabă semănăturile de primăvară. El rise în felul în care ne este cunoscut, și gătlejul descoperit se puse în mișcare.

„Nădăjduesc că vei veni des să ne vezi“, zise Catinca prieteneste.

„Sărut mâna, de sigur voi veni des. La țară e mare noroc să ai vecini buni“.

Începuse să se întunece bine, și serile erau reci. Societatea intră în oada și după dulceață se încălzi cu o cafea turcească.

Puricescu era vesel pe zioa de azi. Umblă prin oada cu ciubucul și cu mătăniile. O convorbire asupra căutării moșiei se potrivea așa cu cercul ideilor sale, încât nu o lăsa să cadă, și abia se încălziseră în micul salonaș, și el începu iarăș pe tema sa favorită.

„Ce plătești pe Tabora, cucoane Pentelei?“

„Cinci sute de galbeni pe an“.

„Ne vin musafiri“, zise Catinca. „Cine-o fi?“

Puricescu își teri ochii de lumină cu mâna. „Nu cunosc caii aceia“, observă el „nu sunt de prin vecini“.

Nici nu aveau de ce să se uite cu atâta băgare de seamă: era Pentelei Crețu care se opri peste câteva minute înaintea casei, cu o manta nouă, galben desehis, de stofă turcească de pěr de cămilă, căptușită cu stacojiu și garnisită cu aceeași față la toate cusăturile. El își scoase foarte repede haina cea caldă de pe dinșul și se apropiè de societate cu capul gol.

„Sărut mâna cuconița, sărut mâna cucoane Lascar; ce mai faceți cucoane Ienache?“ le zise el la fiecare pe rând.

„Bre, bre, nu te-am cunoscut cucoane Pentelei“, răspuse stăpânul casei. „De unde vii?—Dumitrache mai adu un scaun!—Șezi“.

„Am isprăvit de tot luarea în arendă a Taborei“, răspuse Crețu; „astăzi am dat arvună“. Puricescu se uitase în vremea aceea la trăsură; tot ce se ținea de gospodărie avea interes pentru dînsul „Ai un vizitiu nou“, zise el intrerupënd istorisirea lui Crețu.

„Ah, ați cunoscut pe Vasile țiganul. Era bun vizitiu, dar la urmă prea o apucase rău cu beția. Am scăpat foarte ușor de el. Medelnicerul Petrache Brînză mia dat pe el patru pietre de moară, care fac cel puțin șaisprezece galbeni“.

Ceeace istorisea Pentelei Crețu era cu totul adevărat; el schimbuse bețivul pe patru pietre de moară

care erau mai trebuincioase. Relev anume această convorbire, pentru a mai spune și cu acest prilej, că a încetat cu totul robia Țiganilor. Și dacă corespondentul unui jurnal foarte răspândit a susținut cum că această măsură potrivită timpului ar fi cauzat o nemulțumire în țară, sunt silit ca martor ocular să desmint această. Mulți au desrobit Țiganii lor fără a cere nimic; că nu au putut-o face toți fără despăgubire, e ușor de înțeles, căci averea celor mai mulți din boierănași era alcătuită numai din aceste familii de robi.

„Așa dar, astăzi am dat arvună, urmă Crețu“, și acum sunt arendașul Taborei. Trebuie să mă fac un drum la Bursuceni și apoi mă întorc și încep în grabă sămănăturile de primăvară. El rise în felul în care ne este cunoscut, și gătlejul descoperit se puse în mișcare.

„Nădăjduesc că vei veni des să ne vezi“, zise Catinca prietenește.

„Sărut mâna, de sigur voi veni des. La țară e mare noroc să ai vecini buni“.

Începuse să se întunece bine, și serile erau reci. Societatea intră în odaie și după dulceață se încălzi cu o cafea turcească.

Puricescu era vesel pe zioa de azi. Umblă prin odaie cu ciubucul și cu mătăniile. O convorbire asupra căutării moșiei se potrivea așa cu cercul ideilor sale, încât nu o lăsa să cadă, și abia se încălziseră în micul salonaș, și el începuse iarăși pe tema sa favorită.

„Ce plătești pe Tabora, cucoane Pentelei?“

„Cinci sute de galbeni pe an“.

„Mult. Am ținut-o și eu odată în arendă, dar pe două sute cincizeci de galbeni“.

„Da, s'au schimbat vremurile. Arenzile s'au urcat în cei din urmă douăzeci de ani împătrit. Un biet arendaș trebuie să economisească mult spre a câștiga ceva. Vom fi siliți să arăm de două ori, ia gândește-te cât necaz“.

„Moara e în bună stare?“

„Moara? N'am nici una. Unde să fi fost vre-o moară la Tabora?“

„Na!“ respuse Puricescu la această îndoială. El luă o luminare și deschise un dulap plin de hârtii învechite. Acolo păstra el toate petițiile, toate scrisorile, toate manuscriptele care-i cădeau în mână; acolo trebuie să se mai afle și vechiul contract de arendare, și Ienache vroia să constate ființa de odinioară a moarei. A găsi o singură foaie de hârtie printre toate vechiturile îngălbinite și grămădite de dânsul timp de treizeci de ani, era de sigur lucru greu, dar resfoirea asta era una din indeletnicirile cele mai plăcute ale lui; el putea sta ciasuri întregi dinaintea dulapului cetind o hârtie după alta, și apoi uita ce căuta anume. Acesta era felul bătrânului de a inota în amintirile sale din tinerețe. Poate că printre hârtii se afla și certificatul pentru serviciul său credincios.

Lascar și Cătinea cunoșteau patima lui Puricescu pentru dulap, și știau că lumea din afară nu mai există pentru dînsul când începea să scormonească. De aceea fură foarte mirați când strigă abia peste o jumătate de cias:

„Cucoane Lascarache, cunoști scriitura tatălui dumitale?“

„Cum să nu o cunosc?“ răspuse Lascar și sări în sus.

„Iacă am găsit o scrisoare, cine știe ce veche o fi.“

Tănărul apucă mișcat foaia îngălbenită și o desfășură. Și Catinca se sculase, una din mâinile ei era rezimată cu înduioșare pe umărul prietenului său, ear în cealaltă ținea o luminare, cu ajutorul căreia descifra rânduri scrise în felul vechiu moldovenesc cu floricele și prescurtări.

Valea-Verde, 7 Martie 182...

Cu frățească dragoste te salut

Cucoane Ienache!

„De astădată tot n'am venit de geaba din Iași; Casandra mi-a dăruit un băiat în noaptea trecută; a suferit mult, și apucasem să trimit la oraș după doctor, dar nu avurăm trebuință de dinsul toate se sfârșiseră când sosi. Joi vrem să botezăm băiatul, îi punem numele Lascar. Vino și dumneata la Valea-Verde cucoane Ienache, să bem un pahar de Odobești.

Nicolache Viorescu, mare logofet.

„Avea un vin de Odobești foarte vechiu, bietul reposat“, zise Puricescu, altfel nu luase seamă la nimic din scrisoare.

Lascar remase câteva minute pe gânduri; i se părea că foaia cea neînsemnată trebuia să fie de mare preț

în procesul său; că se găsisse tocmai acum, i se părea ca o intervenire dumnezească. Crețu se apropie de dinșii și Lascar îi zise:

„Îmi pare bine că ai fost martor la găsierea acestei hârtii cucoane Pentelei. Ai fost chiar cauza nevinovată a cercetării lor, îți sunt foarte îndatorat. Scrisoarea aceasta nimicește toate planurile lui Vrenceanu“. Cei de față se uitare nedomeriți la dinsul, „Cum așa?“ întrebară Puricescu și Crețu

„Cine e, mă rog, părintele unui copil dinaintea legii?“

Crețu începuse să ridă în felul său, fără sgomot. Întrebarea îi părea așa de glumeață încât nu-și putea veni în fire.

„Nu-ți inchipui că am vroit să fac duh“, zise Lascar necăjit. Înaintea legii e tată acel pe care îl numește legea așa. Dar dacă mai vine încă și o recunoaștere ca aceea din scrisoarea de față, atunci trebuie să fiu privit ca fiul marelui logofet chiar dacă ar fi Florica țiganul tatăl meu. Numai tatăl recunoscut de lege are dreptul de a se îndoii; părintele meu spune că sunt fiul lui, cine 'mi poate lua aceasta!“

Scurta deslușire nu era destul de convingătoare pentru cei ce o ascultau, dar trebuia să fie ceva în siguranța cea mare cu care vorbea Lascar. Ienache îl cuprinse în brațe și-l sărută cu bucurie; Crețu exprimă toată plăcerea ce o simțea pentru această intimplare.

„Să dea Dumnezeu să se sfârșească lucrul așa repede cum gândești. Cunosce pe cineva care s'ar bucura poate și mai mult decât dumneata?“

„Si acesta ar fi?“

„Spătarul Costache Vrenceanu“. Lascar își intoarse fața cu nemulțumire. „Nu mă credeți cucoană Lasca-rache?“ urmă Crețu. „Știți că a plăns deunăzi când am fost la dinsul? A plăns! Si om ușor de miș-cat nu e!

„Daca e așa, apoi du-i scrisoarea aceasta a tatălui meu, și are să vadă dacă mai poate fi vorba de a urma procesul“, răspuse Lascar. „Spune-i că doresc să trăesc în pace cu toată lumea și mai ales cu epi-tropii mei, și că-l iert din toată inima pentru ce mi-a făcut; dar să cocoloșească lucrul îndată. Mai avem cincî zile până la termenul de la tribunal; are deci toată vremea să impedece orice urmare a afacerii. Si să fie pace între noi!“

Crețu se uită uimit la dinsul, se apropiè cam sfios de scrisoare, par'că nu s'ar increde în putința de-a pune mîna pe dinsa așa de ușor; din cea dintîi cli-pită a descoperirii chibzuea cum ar face ca să vie în stăpînirea acelei hîrtii, și acum se putea bucura fără cea mai mică osteneală de fericirea de-a o pipăi din când în când prin buzunar. „Această scrisoare face o mie de galbeni“, socotea el în gîndul lui.

Lascar merse de la Valea-Verde la Puricești în aju-nul termenului judecăței, cu toate că era foarte con-vins că după trimiterea scrisorii n'are să mai fie în-fățișare, totuș, avea intenția de-a merge a doazi dimi-neață la oraș, spre a triumfa de cei care se bucuraserè de scandal.

Abia își băuse cateaoa împreună cu Catinca și cu

Puricescu, și porunci să-i pue caii. Dar era vânt și vreme urită; peste curënd începù să ploă cu găleata, și era așa bine în odaia caldă și veselă! „Imi aleg mai bine altă zi“, zise Lascar. „Să merg la Minciunești numai ca să mă bucur de decepția oamenilor, păcat de osteneală“!

Se scoaseră iarăș caii și remase la Puricești.

Spre seară intră Albu deodată în odă dar fața lui îi împiedică pe toți de a se bucura. „Dar unde stai Lascar“? întrebă el după ce spuse bună seara. „Nu știi că azi afacerea dumitale era pe rol? De ieri am ajuns la Minciunești și te așteptam cu nerăbdare. Ai uitat oare termenul în această plăcută societate“?

Lasca istorisi pe larg, ce se întimplase și cum întrebuițase hărtia găsită, și adăogă că era convins că prezența lui ar fi fost cu totul de prisos Istorisirea produse uu efect așa de sdrobitor asupra lui Albu încât era aproape să lase pe prietenul în plata lui Dumnezeu. Dar își stăpâni nemulțumirea și-i spuse că Vranceanu venise la tribunal ca procurator al nevastei lui Dolban la ciasul cuvenit, însoțit de un avocat.

Dealtminteri nu era încă nimic de pierdut. La procese legea dă dreptul celui care a fost împiedicat prin vre o cauză oarecare de-a se infățișa, să amâne afacerea pentru 24 de ciasuri, dacă se sculau a doazi foarte de dimineață, putea Lascar să mai ajungă la Minciunești și să ceară amânare pe 24 de ciasuri.

Și inadevăr abia erau 11 ciasuri dimineața și caii

asudați ai lui Lascar se opreau dinaintea tribunalului și amândoi prietenii se coborau din trăsură.

Nu trebuie să-și inchipuiască cineva că tribunalul unui oraș din provincie este un palat; e o casă oarecare inchiriată de Stat a cărei proprietari primește chirie de două ori pe an și poate pofți Dreptatea să iasă din templu. Actele se aruncă atunci în care cu boi și călătoresc spre noul lor locaș, lucru ce merge în regulă când nu bate vântul prea tare.

Spun drept, că dacă justiției nu i-ar părea locuințele câteodată prea strimte, astfel încât se trebuiască să iasă afară și să rătăcească drumul, mie mi-ar plăcea felul cum se umblă cu dinsa. Nu e nici urmă de pedanterie! toate se fac cu o simplitate așa de naivă, încât nici nu poate fi vorba de demnitate simulată. Procesele ținând de obicei multă vreme, și având trebuință de oarecare pregătiri, se naște un fel de viață comună între judecător și imprecinați; trag țigări împreună și afumă portretul capului Statului, care fără pretenție de operă artistică suride din perete și se bucură de simplitatea lucrărilor de la masa cea roșie. Asemănarea e de obicei așa de mică, încât pare că suveranul asistă incognito la înfățișare. Dar se întâmplă și certe și preschimbări de vorbe prea aspre; atunci vine celui neobicinuit în aceste relații gândul că ar trebui ocrotit slujbașul dreptății încontra indiscreției imprecinatului. Dar aceste sunt momente trecătoare și toate se pun iarăși la regulă.

O așa căsuță de lut era și tribunalul din Minci-

nești. Doi aprozi cu haine soldățești dar cu pantaloni vărğați galben și basmale cu colori vii la gât, veniră în ajutorul pajurei atărnate deasupra ușei, spre a indica cum că acea căsuță mică cu acoperișul de șindrilă ascuns sub mușchiul verde, este locașul oarbei zeite. Lascar și Dimitrie intrară înăuntru. Atrase de felul picant și neobiceiuit al pricinei mai multe persoane veniseră în micul local și fumau și vorbeau așteptând lucrurile ce aveau să se desfășure.

Advocatul lui Vranceanu adusese hărțile trebuircioase. El începù cetirea; tăcerea era adăncă, ochii celor de față se îndreptau spre Lascar la pasajele cele mai însemnate. Aceste momente fură foarte grele pentru tănărul bărbat; nici nu putù răbda mult și strigă:

„Domnii mei, vă rog, înainte de toate să citiți o scrisoare, care vă va scuti poate de orice altă ostenală. Aflându-mă din întâmplare la Puricești, — lumea zimbî la aceste vorbe, — afacerile sale de inimă trebuie să-și fi găsit drumul din singurătate de la țară spre oraș, „am găsit o scrisoare a tatului meu pe care mă mir că nu o vîd, căci am trimis-o cu o ocazie sigură spătarului Costache. Cetiți scrisoarea domnii mei, și ca oameni de lege veți recunoaște fără a vă mai da eu deslușiri, de ce însemnată este în afacerea care ne ocupă, documentul acela“.

Lascar spusese aceste vorbe cu o convingere, care mărea puterea glasului său resunător. Auditorul părea

nerăbdător de-a vedea scrisoarea, toate privirile erau îndreptate asupra avocatului lui Vranceanu.

„Aveți hărtia“ ? întrebă președintele.

„Nu știu“, răspuse avocatul zimbînd cum îi vine cuconului Lascarache să pue preț hotărîtor pe acea scrisoare. Iat-o. După ce veți lua cunoștință de dînsa cu greu imi veți imputa de-a nu fi vorbit de ea până acum“.

„Recunoașteți că documentul acesta e cel găsit la Puricești“ ?

Lascar aruncă o privire răpede pe adresă. Era aceeași cerneală acum roșiatică și de sigur scriitura tatălui său, care scrisese adresa într'o formă învechită:

„Stimatului domn Ienache Puricescu, comis, cu cinste“.

— „Este aceeași scrisoare“, răspuse el.

Se făcù o mișcare de nerăbdare în public, când președintele desdòi hărtia și cetì :

Cu frățească dragoste te salut.

Cucoane Ienache!

Dimpreună cu aceasta îți trimit eele 200 de oi despre care am vorbit eri; spune cumpărătorului că nu le dai mai jos ca o jumătate de galben una. Căinele ciobănesc îl poți păstra, fiindcă îți plac căinii.

Nicolache Viorescu, mare logofet.

Publicul incepu să ridă cu hohot; la aceasta nu se așteptase nimeni.

Privirile se îndreptară cu mirare și cu nemulțumire spre Lascar, și puțini numai își ziceau: „Vrenceanu e omul dracului“!

Lascar stătù o clipită ca trăsnit fără a putea zice o vorbă. „Aci e o mare mișelie. Protestez contra întregii cercetări și cer amânarea, până să se fi deslușit lucrul“! strigă el insfirșit cu glas puternic, își luă pălăria și-și făcù drum printre mulțimea ce se uita la dinsul. Albu nu-l putù urma decât cu greu. Amândoi se aruncară în trăsura, și caii porniră la trap pe uliță.

De mult părăsiserë orașul și tănărul bărbat nu-și putea încă veni în fire după umilirea la care fusese supus. Ochii îi erau plini de lacrimi și-și frământa pumnul cu nervositate până putù zice insfirșit: „Au să plătească scump rușinea asta, mișei!“!

„Sunt infuriat ca și dumneata“, răspuse Albu; „dar spre a putea lupta în contra acestor intrigi netrebnice trebuie înainte de toate să fim iarăș cu sânge rece“.

„Cine poate fi cu sânge rece când își vede numele tărit astfel prin noroiu? Voiu trimite țigani mei la Bursuceni să bată pe Vrenceanu în propria sa casă, ca să-i treacă pofta de asemenea speculații!“!

Albu fu foarte mirat, vëzënd că tănărului sêu prieten îi părea așa de ușor să-și facă dreptate, în chipul

acesta destul de obicinuit in Moldova in vremea veche. Nu raspunde nimic dar ceva mai târziu zise :

„Festa care ți-a jucat-o Vrenceanu nu-i poate fi de mare folos; răul însă e că din procesul dintăi mai ese un al doilea acum, și protivnicul dumitale e in stare să mai găsească prilej și pentru un al treilea și un al patrulea. M'am uitat la scrisoare mai deaproape; era in adevăr mâna tatălui dumitale, și se poate că Puricescu să i-o fi trimis la vnzarea nenorocitelor de oi spre a-i dovedi că marele logofet hotărise singur prețul lor. Chiar nefind vorba de plastografie, totuș prezentarea unei hârtii in locul alteia e deajuns pentru a fi osândit la o pedeapsă.

Și care ar fi pedeapsa? Albu să roși și raspunde găngăvind; „L'ar trimite pe vre-o trei luni măcar la o monăstire.“

Lascar rise amar. „Și alt nimic?“ „Alt nimic“.

„Și cu aceasta vrei să mă mângâi. Dimitrache? Un mișel imi atacă onoarea și caută să-mi tirască familia prin noroiu, și pentru aceasta, admitend că nu scapă cu o droae de minciuni, legea il trimite la monăstire, unde petrece câteva luni cu călugării; apoi se intoarce iarăș spre a fi stimatul spătar Costache de mai nainte! Aceasta o numești o pedeapsă? Ce-i pasă lui să și adune prietenii de whist la monăstire sau la Bursuceni?“

Albu dete din umeri. „Lucrul este așa, n'ai ce i face. Egalitate inaintea legii nu există încă la noi, și

boierului nu i se dă altă pedeapsă, chiar dacă a făcut plastografii?“

„O! nenorocită și frumoasă patrie ce va eși din tine, dacă înșelăciunea, crimă, care pune pe fruntea omului o pată neștearsă, nu atrage pedeapsa legii!“ zise Lascăr suspinând și-și ascunse fața în colțul trăsurei. Se făcù o paușă lungă și tristă.

Peste cătăva vreme Albu încercă să reinceapă vorbirea, tovarășul său nu respunse. Spre a întrerupe tăcerea ce se făcuse în trăsură întrebă pe feciorul de pe capră:

„Cine vine spre noi, Gheorghe?“

„Mi se pare că e Serdarul Pentelei Crețu“, respunse sluga.

La auzul acestui nume Lascar sări în sus. „Să stați când vom ajunge în dreptul trăsurei“, strigă el îngălbenind.

Peste o clipă se opriră- Era inadevăr Crețu; recunoscând trăsura lui Lascar, oprì și el și sări diu droșcă lăsându-și mantaua de pěr de cămilă înăuntru. Dar fața lui prietenească se întunecă deodată și gura remase ca impietrită, cu crețurile sale, când vèzù obrazul galben al lui Lascar aproape de al său.

„Cum vè merge, cucoane Lascarache?“ întrebă el cam sfios.

„Ce ai făcut, nenorocitul, cu scrisoarea pe care ți-am incredințat-o?“ respunse acesta strigând.

„Cucoane Lascarache. vè rog, liniștiți-vè, eu —“

Restul frasei îi remase în gât, obrazul cel prietenesc primi o palmă, care se auzi departe. Peste câteva secunde pornire iarăși caii lui Lascar, și trăsură se pierdă într'un nor de praf.

„Dar iubite Viorescu“ începă a zice Albu, fără a fi prea mirat de cele întâmplate; „cum îți vine să maltratezi pe nevinovatul de Crețu la drumul mare?“

Palma adusese o puternică schimbare în sufletul lui Lascar; trăsniște, furtuna se risipise, începă deodată să rizească cu hohot la întrebarea prietenului său și zise: „Ai luat seama la aerul caraghios al nenorocitului?“

Lui Albu îi veni să ridă și dinsul fără voce. „Imi pare bine că faptul acesta te-a mai liniștit. Mai adineori erai așa de furios în contra judecătorilor și a protivnicilor încât hotărisem să-ți dau pace până ți-o trece furia.“

Energia lui Lascăr se mistuise cu darea acele palme. Pentru un moment isolat, precum o aflase Crețu, avea totdeauna putere, dar să chibzuiască și să lucreze la îndeplinirea unui plan era contrar firii sale. Albu se muncea ciasuri întregi spre a-i tâlmăci cum să apuce afacerea; Lascar făgăduia tot și căsca. Să zică așa! și să lase toate pe seama soartei îi pare mult mai nobil. Această mărinimie făcea însă un efect foarte dureros asupra lui Albu. El îl iubea în adevăr pentru năsușirile cele plăcute și mai ales pentru bunătatea sa plină de simplitate, și nu se înstrăina de dinsul din pricina lipsei sale de caracter; acum însă simți o

osteneală morală, care-l făcea să vadă pe tănărul bărbat sub o lumină mai puțin măgulitoare, și la urmă numai zicea nimic față cu această apatie fără margini, căci sfaturile sale nu prindeau rădăcină.

Seara o petrecură la Valea-Verde într'o dispoziție neplăcută, și a doazi de dimineață Albu plecă.

CAPITOLUL XIV

URMĂRILE PALMEI

Bietul Crețu se pomenise cu palma cea grea pe neașteptate de tot. Cu gura căscată se uitase întâi după trăsură, apoi ridică ochii la cer, parc'ă ar fi voit să cheme în mărturie pentru rușinea pățită cucoarele lui Ibicus; după aceea porni fuga spre oraș ca să înmăneze domnului ispravnic o plângere inseris, și abia apucase Lascar după plecarea lui Albu să poruncească să pue caii spre a merge la Puricești, și i se aduse de un cazac al isprăvniceii un plic.

El deschise hârtia, din care căzù un mic răvășel al ispravnicului! „Cetește alăturata plângere, Viorescule. Dacă poți veni chiar azi să mă vezi, apoi vino, ca să reglez lucrul eu insumi în persoană; mâine trebuie să plec des de dimineață pentru afaceri de serviciu, la Iași.“ Petiția lui Crețu cuprindea trei fețe și jumătate pe o coală mare de hârtie și se perdea în frase pompoase despre relația între cetățean și Stat, despre paza ce trebuia acesta s'o intinză asupra fiecărui și așa mai departe. Conclusia era alcătuită din

câteva citate scoase din codicele penal, și rugăciunea de a întrebuița o neîndurată asprime în contra tănărului Vioreșcu. Peste două ciasuri sosi Lascar în oraș.

Ispravnicul Mihăița Flutureanu, tănăr vesel dintr'una din cele mai mari familii ale țării, care-și începuse cariera în această slujbă foarte însemnată, primi pe mosafir în capul scării. „Cum s'a întâmplat să ofensezi în mod așa de material pe un serdar?“ strigă el rîzînd. „Cum te-a putut infuria nenorocitul acesta?“ Lascar istorisi cum se petrecuseră lucrurile. Flutureanu pofți pe reclamant la dinsul, unde mai veniseră și câțiva tineri. Pentelei Crețu intră în odă cu prietenia obicinuită și fără urmă măcar de om insultat în onoare.

„Cucoane Pentelei“, începù a zice Lascar, [înainte de a privi pe d-nu ispravnic ca reprezentat al ocărmuirii să-mi dai voe de-a vedea într'insul un prieten și un om de onoare, în prezența căruia putem lămuri afacerea delicată ca oameni cum se cade.

Crețu salută dar nu zise nimic.

„Te-am strins de mână în casă la mine și la Puri-cești“, urmă Lascar, „și deaceea imi datorez mie insumi să te consider ca om de onoare. Insulta ce ți-am adus-o este din nefericire de așa fel încât nu-ți pot da satisfacția decât într'un singur chip. Sunt gata să o fac și te rog să alegi dumneata armele“.

Serdarul se uită la toți domnii pe rînd clipind din ochi nedomirit. Apoi vîzînd că toți, afară de adversarul seu, bufniră de ris, i se rotunji și gura lui Crețu

in semn de veselie și-aplecă trupul într'o parte și se perni și el pe ris.

„Ce-a zis?“ întrebă apoi deodată foarte serios.

Ispravnicul nu-și putea încă veni in fire; unul din domnii de față se însărcină să talmăcească lucrul serdarului. „Coconu Lascarache te poștește la duel“, zise el, și te lasă stăpân pe condiții“.

„La duel?“ strigă Crețu. „A știu! adică să hotăresc dacă vreau să fiu impușcat sau tăiat cu sabia. Mă rog, spuneți și dumneavoastră asta e minte de om? Cine a căpătat palma? Eu. Bine. Cine să remăe pe loc? Tot eu?“

„Dar poate să-i apuci inainte protivnicului dumitale țintind bine“.

„Eu? Doamne ferește. N'am ținut de când sunt o pușcă in mână, și mi e totdeauna teamă să nu se sloboază una daca o atinge soarele. Dumnealui a omorit iepuri din fugă; cum să nu mă nimerească pe mine daca stau locului?“

Căutară să-i talmăcească că e vorba de-a avea noroc când te afli numai la trei patru pași unul de altul, unde nici nu poți ținti rău, dar toate fură in zadar; nici nu vroia să audă de proiectul acest primejdios de a obține satisfacție și zise însfirșit indreptându-se spre ispravnic: „Astea sunt prostii! Cine vrea să se bată cu mine își perde vremea. Eu sunt un cetățean pacinic, cunosc pravila, provocarea in duel e o faptă criminală. Vă rog cucoane Mihăiță să inaintați petiția mea judecătorului din Iași, de la dinsul aștept satisfacție.“

Ispravnicul își redobândi cu multă osteneală serioșitatea cerută de poziția sa oficială și încercă să-i impună. Dar câtă vreme vorbi numai de răbdare creștinească, de poruncile bibliei și de simțiminte frățești, vorbirea sa remase fără rezultat; el fii silit să apuce lucrul pe altă parte.

„Ești tare de cap cucoane Pentelei“, zise el. „Am să-ți fac o întrebare acum pe care o vei pricepe. Aștepți ca satisfacție din Iași pedeapsa domnului acestuia — ce pedeapsă crezi dumneata că o să i se dea?“

„Știu eu?“ răspuse Crețu, dând din umeri.

„Am să-ți-o spun. Au să trimeată pe Viorescu la mănăstire și să-l osindească la o despăgubire de doisprezece până la cincisprezece galbeni. Din bani însă nu primești nicio para; trebuie să te mulțumești cu atât, că protivnicul dumitale va avea paisprezece zile în mijlocul acelor domni creștini, gânduri foarte necreștinești și că te va da dracului în vremea rugăciunii și de câteori vor suna clopotele!“

Crețu fii silit să recunoască adevărul celor zise dar numai în fundul sufletului.

„N'ar fi mult mai bine“, urmă Flutureanu, „să-ți faci următorul raționament: Viorescu stă două săptămâni la mănăstire cu varză acră și untdelemn ranced și eu nu trag nici un folos; amenda de cincisprezece galbeni tot nu e pentru mine; mai bine îi vând pedeapsa. Mă înțelegi?“

Cuconu Pentelei fu silit să riză din toată inimă. „Ești om cu haz, cucoane Mihăiță“, zise el. Propu-

nerea îi plăcea. Totuș se mai împotrivi puțin, până ce se hotări să ceară:

„O sută de galbeni!“

„E cam mult pentru o palmă!“ strigară toți.

„Una. două, tot atâta face“, răspuse Crețu.

„Daca e așa, mai dă-i una!“ strigă Flutureanu către Lascar; sărind în sus. Cuconu Pentelei însă era contra unei asemenea talmăcirii a cuvintelor sale și zise glumind și rizând că se va mulțumi cu cincizeci galbeni. După ce se făcù împăcăciunea se aduse dulceață și cafea. Crețu strinse pe toți de mână, chiar și pe Lascar, și plecâ a casă mulțumit de afacere.

„Ce față intristată!“ strigă Mihăiță Flutureanu, uitându-se la Lascar care sta serios și tăcut: „Nădejduesc că nu te mai gândești la vrăjmașul cel invins? Lasă că acela n'are să mai lucreze în contra dumitale!“

„M'am făcut de ris cu istoriu aceasta“, răspuse Lascar nemulțumit.

„Asta așa e, dar ai venit de curând în țara dumitale, și desigur are să ți se ierte ușor încercarea cu pistolul. Oameni de soiul lui Crețu nu se bat în duel. Daca sunt mojicoase asemenea ființe, li se răspunde cu o mojicie și mai mare și basta!“

„Cum poți trăi în societate atunci?“

„Eată subiectul meu favorit, inriurirea duelului asupra civilizației și acea a civilizației asupra duelului. Îți voi spune numai conlusia studiilor mele pe acest câmp: după convingerea mea n'ar trebui să fie oprit duelul de-o camdată!“

„Atunci te-ai pune în contradicție cu multe legi ale lumii civilizate.“

„Apoi nici nu vorbim despre lumea civilizată. Cine a primit o creștere bună la noi — și aci nu este vorba numai de aristocrație — acela știe ce datorește onoarei, și nu-i va trece nici unui om prin cap că s'ar putea atinge cu moșcia lui de noi nepedepsit. Dar sunt încă mulți cari au trebuință de-o leșie bună ca să scape de firea lor murdară. Câtă vreme se preschimbă și se inghit ocări de naturile acestea grosolane, nu se deșteaptă într'inșii nici un simțiment mai rafinat de onoare, un pistol cu cocoșul ridicat ce s'ar zări din depărtare ar aduce aci servicii minunate, chiar de-ar peri vre-o câțiva serdari.

Lascar simți ce blam la adresa lui se afla în acest sistem îndrăzneț al lui Flutureanu; maltratase pe un om care nu-i putea cere satisfacție. Se întoarse a casă nemulțumit de el însuși, dar peste curând uită această întimplare, Lucruri surprinzătoare îl așteptau la Valea Verde.

CAPITOLUL XV

PRIETEȘUGUL ȘI AMORUL PĂRĂSESC PE LASCAR.

Inserase când Lascar ajunsese acasă. Un fecior îl intovărăși cu o luminare până în odaia sa; pe masă erau două plicuri. De obicei citea cu plăcere scrisori dar în împrejurările de față cu spada lui Damocles deasupra capului, toate lucrurile scrise sau pecetluite îi erau neplăcute, căci se temea să nu fie încunoștințat de nouă greutăți. Lucru ciudat, el nu se liniști de loc recunoscând mâna lui Albu și a Catinăi pe adrese „Azi dimineată ne-am despărțit deabia — ce poate să-mi scrie Dimitrie?” își zise el, deschizând mai întâi scrisoarea prietenului său. Ea conținea numai următoarele rânduri: „Citește ce-ți scrie Catiaca, iubite Lascar; sfatul pe care ți-l dă, e scos din adâncă ei convingere, și-ți mărturisesc că nu cunosc cale mai bună spre a scăpa de încurcăturile în care te afli. Prietena dumitale este o femeie minunată, ea n'a luat fără a vărsa lacrimi hotărîrea de a-ți scrie, dar e o energie în femeia această tînără, care ar putea sluji de pildă la mulți bărbați. Dacă nu vine nici un re-

spuns de la dumneata până măne la 10 ceasuri, atunci voi privi tăcerea dumatăle ca o consimțire, și-ți voi aduce cea din urmă slujbă prietenească, cea de a merge la Bursuceni spre a pune lucrul la cale cu Vrenceanu. Isbănda e asigurată în cazul acesta.“

Lascar apucă scrisoarea a doua în cea mai mare tărie de spirit, și o dechise repede. „Iubite prietene“, îi scria Catinca, „eu nu știu să mi aștern vorbele cu multă artă, dar tu mă vei pricepe fiind țin la tine. Te-am iubit și te iubesc mai mult decât pot spune dar tocmai deaceia trebuie să ne despărțim. Tu nu ai destulă tărie pentru tine, cum m'ai putea sprijini pe mine? Mulțumesc lui Dumnezeu și Sfintei Fecioare că pot sta cu fața curată înaintea lui Ienache; într'insul vreau să găsesc sprijinul. Voi mai plânge adese ori gândindu-mă la tine, dar aceasta nu face nimic. Lucrul de căpetenic acum este de a te păzi de nenocire și aceasta va isbuti cu ajutorul lui Albu; trebuie să te lași numai să te conducă, ca pe un copil, căci ești slab ca un copil. Nu e ușor pentru mine să-ți spun așa ceva, dar dacă are cine-va o voință nestrămutată și-i vine și Dumnezeu în ajutor, atunci se poate supune la toate; trebuie să iei pe Roxandra Vrenceanu de soție, Lascar, așa vei scăpa de tot ce te apasă. Fă-o de dragul meu — de dragul tău însuși. Eu nu te voi uita niciodată, nu mă uita nici tu cu desăvârșire Lascar; poate ne mai vedem peste câți-va ani. Acum n'ai voie să vii la mine, nici nu trebuie să-mi scrii; și-ași trimete scrisorile îndărăt ne-

deschise. Nu-mi ingreuia despărțirea. Îți mai spun încă o dată, ia pe fiica lui Vranceanu de soție, cu caracterul teu nu vei putea scăpa decât prin Roxandra, rămas bun!”

Ar putea să se nască indoielei asupra caracterului lui Dimitrie Albu în această neașteptată schimbare a lucrurilor. Putea oare un bărbat ca acesta, după atâtea probe de prieteșug să părăsească pe amicul seu, și să-i dea chiar un sfat ce părea nedemn căci era vădit lucru, Catinea urmasă în scrisoarea ei după îndemnul lui Albu; singură ar fi fost cu greu în stare să scrie în felul acesta. Dar chipul de a lucru al lui Albu se potrivește cu obiceiurile Moldovei. Opintirea lui era pentru binele țării sale, cel ce putea conlucra la acest scop cu dînsul era asigurat de simpatia lui, el nădejduise că va găsi în Lascar un tovarăși aprig la lucru dar lipsa de energie în acest tîner îl făcu să simtă că se înșelase și interesul pentru dînsul se stînsese după această descoperire. Din acest punct de vedere i se urî cu Lascar cu tot prietenosul și plăcutul fel de a fi în adunări ale acestuia, și uritul nu-l suferă nici un Moldovean, aripele energiei sale sunt paralizate, dacă trebuie să fie numai el vecinic un element viu, fără a primi vre o stimulare de la ceilalți. Pe lângă aceste Albu nu găsea vre o umilire pentru Lascar în propunerea aceasta de căsătorie; după felul de a vedea, parvenitului Vranceanu i se făcea o așa cinste încât nici nu-i era permis să caute, care fusese ade-

văratul mobil ale căsătoriei; boerul cel mare se insura cu fata boerenaşului fiindcă îi venea la socoteală.

Serisoarea îi căzù lui Lascar din mâni; gândul şi simţirea îi erau amorţite. El porni de la sobă spre fereastră şi se uită afară; era vânt şi ploaia lovca în geamuri. Se întoarse ear la sobă, vântul fluera într'însa parcă s'ar fi bătut joc de dinsul. Un oare care necaz o supărare fu cel dintâi lucru limpede care se ivi în peptul seu; ceva ca asupra nevinovatului, ca împotrivirea pasivă încontra ofensei adusă asupra unui om om drept, se deşteptă într'nsul; parcă-i era milă de oamenii care ştiau aşa de puţin să-l preţuească. Fără a-şi da bine seama de ceace se petrecea în sufletul său, el căuta a nu perde această dispoziţie sufletească, lucru la care isbuti măsurând odaia în lung şi în larg cu paşii sei, acuzând cu glas tare pe Albu şi pe Catinca de ingraturdine pentru iubirea şi prietenia lui. Mai citi încă o dată ambele scrisori şi le aruncă departe de el, — cu aşa lipsă de delicateţă nu se purtase nimeni cu dinsul până atunci. În fundul inimei el nici nu credea că Albu şi Catinca luau lucrurile în serios, la Roxaudra nu se gandi de loc toată seara, propria sa fiinţă remase multă vreme obiectul principal al gândurilor sale. Incetul cu incetul i se stēmpără necazul care fù înlocuit printr'o nespăşială; firea sa cinstită începù a ridica glasul şi siguranţa cea mândră cu care se rezimase pe nevinovăţia lui începù a şovăi.

Din minutul acela frica de a perde pe Catinca se

mări pe cias ce merge până se prefăcù într'un chin fără nume; iubirea aceasta era simțimentul cel mai adânc care-l stăpânise vre o dată — nevinovata cochetăria a prietenei sale din copilărie îl apropiase pentru totdeauna de ea. Trecù toată noaptea fără ca Lascar să se gândească la somn, și când se crăpâ de zioă, el porunci să pue caii. Peste un sfert de cias era pe drum spre Puricești.

Dimineața era liniștită după o noapte furtunoasă; o mare tăcere domnea pretuțindeni. Omului cu voe bună îi saltă inima de bucurie în asemenea momente la priveliștea minunatei făpturi Dumnezeuiești; cel întristat resuflă mai slobod, aerul cel bun, și recoritor îi ușurează greutatea de pe piept. În nenumărate rânduri Lascar alergase spre fericire pe această cale; i se părea că nici acum nu putea fi altfel, par'că ar fi trebuit să-și arunce povara sa pe pragul din Puricești. Tot mai liniștite se'nșirau gândurile în capul seu; involuntara asociație de idei îi aduse în minte scena de la Bursuceni cu bunica Raluca și partida de preférence, și fù chiar în stare să suridă la acest gând. „Nu se poate! Nu se poate!“ strigâ el cu glas tare și întinse brațele par'că ar fi vrut să stringă pe Catinca la piept. „Nici o putere pământească nu te poate despărți de mine!“

În acest moment se zări din depărtare un călăreț care venea în fuga mare din spre Puricești. Era întâia ființă pe care o vedea Lascar în drumul seu și inima îi bătu repede; în situația sa sufletească era convins,

că nu putea veni nimeni călare pe acest drum, fără a se fi gândit să-l întilnească pe dinsul și de astă dată nu se înșălase; era Dimitrie Albu.

Amândoi bărbații se uitare în tăcere unul la altul.
„Incotro Lascar?“ întrebă Albu după o pauză.

„Incotro? Poți întreba incotro? strigă Lascar. „La Puricești vreau să merg, vreau să mă conving dacă în adevăr Catinca respinge cu atâta lipsă de iubire pe prietenul ei din tinerețe.

În fața lui Albu era o expresie foarte curioasă; se simțea că el nu putea păstra de cât cu greutate tonul prietenesc cu care se obișnuise din adevărata dragoste ce avusese pentru Lascar. El simțea că se înșelase. Insușirile plăcute ale tănărului îl atrăseseră, dar nepăsarea lui, lipsa desăvirșită de ori-ce hotărîre serioasă amenințau să schimbe lăstarul prieteniei în cumplită indiferență, și energicul Albu se cam ostenise de a mai purta în brațe pe moalele și copilărosul Lascar. „Iubite Viorescu,“ zise el, sărind de pe cal și apropiindu-se de tănărul care se dăduse jos din trăsură, „Dumneata știi tot așa de puțin să te prefaci ca și frumoasa dumitale prietenă, și simțirile dumitale nu mi erau necunoscute, cu toate că nu mi'ai vorbit niciodată despre ele. Dar cerul a dat Catincai o mai mare doză de energie decât dumitale; ea nu uită ce datorește bărbatului seu care merită toată stima și vede foarte bine că relația ei cu dumneata se va sparge mai curînd sau mai târziu, Crede-o pe dinsa și pe mine, nsoară-te cu Roxandra Vranceanu; dacă iei această

hotărîre scapi îndată de toate daraverile și-ți poți urma viața fără grijă și fără muncă.“

Lui Lascar i se părû că simte un oare-care dispreț în aceste cuvinte și i se sui sângele în cap. Stătu în loc și întinse mecanic mâna par'că ar fi vrut să se razime pe ceva spre a face răspunsul potrivit. Mâna i se oprî în coama calului ce sta lângă dinsul și-l privea cu blândetă.

„Te-a însărcinat Catinca să-mi spui această?“ întrebă el.

„Da,“ răspuse Albu. „După scrisoarea ei de eri se teme de venirea dumatile, de aceea am încălecat desde dimineată.“

Lascar fierbea. „Atunci bine,“ strigă el îndărătnic și fără a mai sta pe gânduri; „du-te la Bursuceni și cere pe Roxandra pentru mine! Adio!“

„Peste trei patru zile vei primi o scrisoare de la mine. Remas bun!“

Lascar se aruncă în trăsură. Gândurile îi umblau încurcate prin cap, în vreme ce caii apucară drumul înapoi spre Valea-Verde. El mai porunci odată să oprească trăsură și scoase capul afară. Albu călărea liniștit spre Puricești fără a se uita înapoi. „Pornește!“ strigă Lascar vizitiului, și cei patru roibi plecară într'un galop nebun, până ce intrară pe poarta curții și se opriră dinaintea scării.

Întăia zi de singurătate trecu ca un vis. Natura își reclamă drepturile sale și îi aduse somnul după noaptea cea fără odihnă; a doa zi însă îl stăpâni simțirea, ce

însoțește trezirea nenorocitului, care a dus în ajun la groapă pe una din ființele sale iubite. Sufletul său suferise o mare cutremurare, și mândria omului drept, care îi dăduse până atunci putere, se prefăcù încetul cu încetul într'o *slăbiciune* desnădejduită. Pentru prima oară i se deșteptară întrebări în suflet, la început numai sub forma unei gândiri îngrijate, până ce în sfârșit îi apărură ca deslușit scrise, vorbele: iubirea și prieteșugul te părăsesc; iubirea și prieteșugul păreau sincere, și te părăsesc în momentul, când ești aproape de ruină; simțimintele cele mai nobile ale sufletului omenesc să fie ele numai apariții ale unui moment trecător, sau ești tu însuși de vină pentru nenorocirea ce ți se întâmplă? Ce a putut face pe Albu și pe Catinca să te arunce în brațele lui Vranceanu, să te sfătuiască să-ți asiguri viitorul printr'o umilire? Îți lipsea oare puterea de a te lupta cu agerime în contra persecutărilor? Te desprețuesc ei?

Lascar sări în sus adânc mișcat, când ajunse în șirul gândirilor sale până la această din urmă întrebare, care nu-i mai eșea din minte: „Da,“ strigă el tare; „ei mă desprețuesc, nu mă cred în stare de a lucra cu hotărîre, altfel nu s'ar fi agățat de un asemenea mijloc de scăpare!“ Odată ce apucase această cale, fû în stare să examineze cu deamănuntul tot mersul lucrurilor, și prin sfortărea de a fi singur un judecător nepărtinitor pentru sine, el dobândi, și liniștea trebuincioasă pentru acest sfârșit. Fû silit să-și mărtu

risească că nu făcuse nimic care ar fi putut insufla încredere prietenilor sei, că lăsase toate în plata lui Dumnezeu, că stătuse ca un copil neputincios în loc de a lucra ca un bărbat!

Lascar se examină cinstit și nu cruță de loc propria sa ființă. De aceea nici resplata nu întârziă; hotărîrea de a se pune pe lucru se coapse curînd. Fără indoiială că-i era foarte grea perspectiva miilor de neplăceri cu care era să se ciocnească fățis, dar era hotărît să se arunce în luptă. Totuș i se părea de prisos de a urmî procesul cu Vrenceanu de vreme ce era sigur că toată țesătura de minciuni trebuia să se destrame pînă'n sfîrșit fără ajutorul lui; nădejdea de a recăștiga iubirea și prieteșugul printr'o lucrare energetică îl împingeau mai mult decît dorința de a-și redobîndi locul seu în societate.

Lascar era așa de mulțumit cu el însuș, două zile după despărțirea sa de Albu, încît i se păru că merită o resplată și porunci să'i pue caii spre a merge la Puricești; era cu neputință ca hotărîrea Catincăi de a nu-l mai vedea, să fie serioasă. Dar casa sta ca moartă cînd opri trăsura la scară. Un fecior se ivi insfîrșit cam cu sfilă spîind că nu prea este bine cucoana Catinca. Cu toate aceste el se dete jos voind să vadă pe prietena sa; dar în zădar, ușele erau incuiate. Numai Puica veni spre dinsul il miroși și mărîi priete-nește, altfel totul rîmase tăcut și pustiu. O scrisoare pe care Lascar o trimise Catincăi în aceeași seară i se înapoiă nedeschisă.

Lascar se simți umilit prin purtarea prietenei sale, dar nu se putea opri de-a o admira, și planurile sale căștigare în putere. Erau chiar momente unde i se părea că trebuia să fie recunoscător prieteniei sale pentru influența ce o avea asupra naturei lui. Dar iubirea îl stăpânea în așa grad încât nu se mai gândi la însărcinarea ce o dăduse lui Albu în pripă; această episodă i se părea cea mai neînsemnată din cele întâmplate în zilele din urmă, poate fiindcă Bursucenii nu se aflau aproape de Valea-Verde și că această afacere se putea lămurii prin scris. El fii chiar cam surprins când un țaran intră în casă și-i înmână e scrisoare pe care o scoase cu mare grijă dintr'o basma murdară. Lascar citi următoarele rânduri scrise de Albu: „In Bursuceni au mers toate precum mă așteptam, iubite Viorescule. N'am făcut lui Vranceanu onoarea de-a întrebuinta diplomație cu dînsul, ci îi explicai scurt și cuprinzător scopul venirii mele. Înainte de a-mi răspunde îi și talmăcisem cauzele care te hotărîseră să-i devii ginere, și avantajele ce există pentru ambele părți în această căsătorie. El surise, nu făcî nicio obiecțiune și se înțelese înșirît cu mine că trebuie dat lucrului o spoială de căsătorie din dragoste, mai ales pentru fată, căreia i-ar fi fost foarte greu gîndul de-a plăti cheltuelile de resboiu pentru încheerea păcii. Fii mărinimos Lascar, și nu mă da de minciună; cucoana Prohirița și Roxandra ți-au primit propunerea și au și împărțit-o la câțiva vecini! Ești mire și eu sunt cel dintăi care-ți urez noroc. Pro-

cesul se va da uitării de pe acum, dimpreună cu socotelele epitropiei, și apuci spre un viitor dacă nu fericit, totuș liniștit și potrivit cu caracterul dumitale pa-cinic“.

Mare trebuie să fi fost influența examenului conștiin-cios asupra lui însuș, din zilele trecute, căci Lascar remase liniștit după cetirea scrisorii. Era chiar o oa-recare demnitate în felul în care se acuza singur de această neplăcere și se tânguia de dinsa ca de un lu-cru ce-i aducea aminte de vechiul său fel de a fi, și se deosibea așa de tare de hotăririle luate deatunci. Fără a sta mult la gânduri, se așeză la masa de scris și respuse prietenului său Albu: „Unde m'ai adus prietene? Caracterul meu ți se părea în adevăr așa de nedemn încât ai crezut de absolută necesitate să mă pui pe o asemenea cale? Mă cutremur de mine însumi, când mă gândesc că un om ca dumneata nu m'a crezut capabil de ceva mai bun decât de-a mă retrage cu lașitate dinaintea primejdiei unui proces cu un protivnic de soiul lui Vranceanu, și totuș nu pot decât să-ți dau dreptate. M'ai ghicit, aveam trebuință de-o doctorie radicală spre a mă deștepta din apatia mea bolnăvicioasă. Dar m'am făcut alt om, Dimitrie, o nouă viață va începe de aci încolo: Catinca mă va găsi earăș demn de iubirea ei și dumneata de consi-derarea dumitale. Mă pot bizui pe sprijinul dumitale?“

Indată după aceea umplu o altă coală către Vren-ceanu: Domnul meu îi scrie Lascar, „în acest mo-ment primesc câteva rânduri de la prietenul meu Albu

al căror cuprins imi este cu totul neașteptat. El nu m'a priceput bine dacă a luat cuvintele mele măgulitoare despre d-ra Roxandra, ca o imputernicire din parte-mi spre a cere mâna fiicei dumneavoastre. Mi-ar părea rău dacă aş fi pus pe tânăra fată în gura lumii și voiu păzi absolută tăcere dacă veți răspândi vorba, că nu puteți consimți la căsătoria sa cu mine, după cum v'am exprimat dorința. Avem amândoi alte lucruri înaintea noastră decât petreceri de nuntă. Cucoane Costache, dacă dreptul și justiția mai trăesc în Moldova, veți afla unde duce incercarea de-a căuta să tăvăliți în noroiu cinstea unei familii“.

Acum se aruncaseră sorții. Mai veniră cu toate aceste momente în care Lascar se simțea cam amorțit, dar nu trimise pe nimeni după sluga cea dintâi spre a o chema îndărăt și din ciasul în care Vrenceanu îi avea scrisoarea în mână, nu mai era chip de dat înapoi; trebuia să meargă înainte, și în grabă, căci protivnicul său infuriat se va pune fără îndoială pe lucru cu îndoită silință.

Indată după pornirea scrisorii Lascar plecâ la oraș; își aduse aminte că episcopul acelei eparhii fusese prieten cu tatăl său, și de la acesta vroia să ceară un sfat.

Ca la două sute de moșii din Moldova sunt ale monăstirilor saū ale bisericilor, și o mulțime de procese cu vecinii saū cu arendașii se nasc neîncetat. Abia în vremea din urmă ministerul cultelor a luat asupra sa îngrijirea tuturilor moșiilor și totdeodată și

regularea deosebitelor neînțelegeri; până aci, era lucru zilnic de a se vedea călugării apărându-și dreptul înaintea tribunalelor în chip foarte lumesc. Nu era deci fără folos de a cere sfat unui călugăr, mai ales că Lascar nu știa fără sfat din ce parte să apuce lucrul mai cu isbândă, și advocați nu găsea decât la Iași.

Un cântăreț îl priimi la ușa episcopului și-i arată drumul anunțându-l.

Vlădica era un moșneag cu figura plăcută și cu o barbă argintie de-o lungime neobicinuită, bine îngrijită, ce cădea pe hainele sale negre călugărești. Capul era acoperit cu un potcap. Fiindecă nici femei nici bărbați nu se abat de la obiceiul de a săruta mâna sfinților părinți ai bisericei, spre a primi binecuvântarea mâinile albe și bine îngrijite nu sunt rare la călugări, bine înțeles în rangurile ierarchice mai înalte; popa din sat, care umblă cu plugul și trebuie să-și vadă singur de vite, nu-și poate permite luxul cosmeticului ce înmoae pelea.

În vreme ce bătrânul examina pe Lascar cu un suris prietenos, el, își netezea barba cu una din mâni, ear cealaltă se juca cu boabele de lână ale mătâniilor.

„Bine ai venit, fiu al marelui logăfăt Vioreșcu“, zise episcopul cu o voce ce avea încă sunet plăcut. „Dă-ne dulceață și apă Teodosie, adăogâ el, uitându-se la slugă. Această poruncă e nelipsită după cele din-tăiū cuvinte de bună primire.

Știm, că Lascar era un om plăcut în societate; hotărîrea energică pe care o luase, și grija dragostei

sale care-i sta pe inimă, îi dedeau un farmec mai deosebit, astfel încât Vlădica se simți atras de ténărul bărbat care sub formele civilizației occidentale știuse să păstreze simplitatea moldovenească. Lascar fu silit să rămăe la prănz, și mănca cu evlavie bucatele de post ce i se puseră înainte; și când episcopul își scoase după prănz papucii, și se așeză turcește pe un divan pofind pe musafir să facă acelaș lucru, atunci nu-i fū greu lui Lascar să apuce firul necesar spre a eși pe drum bun din labirintul procesului său. Episcopul ascultă cu luare aminte și interes istorisirea care-i era cunoscută în unele părți; Lascar vorbi aproape un cias cu mișcare crescândă și sfârși rugându-se de un sfat.

Urmă o lungă paușă, apoi bėtrănul zise despicat și surizend: „presidentul tribunalului orașului nostru mi-e nepot!“

Acest răspuns era foarte caracteristic pentru starea de lucruri în Moldova; spiritului simplu al călugărului i se părū foarte firesc să vorbească mai nainte de toate despre înrudirea sa cu presidentul și să se bizue pe dēnsul pentru isbānda cauzei celei bune. Se trimesese îndată după nepot, care deșteptat din somnul său de după prănz, era cam mahmur la început, dar incetul cu incetul desghețat de unchiul se arată foarte vioiu în priceperea lucrului. După o lungă discuție se puse la cale să se facă apel la Divanul din Iași pentru pricina principală care se hotărise la prima instanță în favoarea protivnicului lui Viorescu, ear pentru sustragerea cunoscutei scri-

sori să deschidă un proces criminal și să ceară carte de blestem de la biserică pentru descoperirea adevărului.

Lascar o fi avut aerul mirat de această din urmă deslegare. Bătrânul episcop se uită la dinsul surizând îl pișcă pârintește de obraz și-i zise: „Parcă nici nu pricepi despre ce vorbim noi aci? Tinere, Dumnezeu a dat mare putere bisericii, și frica de blestemul ei a întors mulți răi și păcătoși. Te vei convinge singur dacă poate să mai persiste cineva în minciună!“ Lui Teodosie i se dete o poruncă, și el se întoarse curând după aceea ținând e foae de hârtie scrisă în mână.

„Citește“. zise episcopul serios. Lascar ceti: „Din voia lui Dumnezeu noi episcopul etc. etc.

„In urma unei adrese a tribunalului local și spre a ajunge la adevăr în privința delictului lui N. N. am dat această scrisoare, dar mai întâiu povățuim pârintește pe N. N. să recunoască înaintea lui Dumnezeu și după cugetul său curatul adevăr și să nu se orbească de nici o considerație; căci asupra celui ce ascunde adevărul cu intenție ne exprimăm cum urmează: Trupul său să nu se prefacă niciodată în fărină, și să fie blestemat de Dumnezeu fără milă și iertare; partea lui pe lume să fie vaerele leprosului, ștreangul lui Iuda și soarta prigonitorilor lui Christos, a Iudeilor care l'au restignit; să pribegească tremurând și fără odihnă în jurul pământului ca și Cain; ângerul lui Dumnezeu să-l gonească în focul cel ve-

ċinic; sã nu se bucure de viața lui, de munca lui de averea lui și sã o risipeascã vântul ca nisipul; urgia lui Dumnezeu fie pe capul sãu și munca lui sã nu aducã niciodatã roade sã fie blestemat de toți sfinții precum și de 318 cucernici părinți, care au fost adunați la Nicea și in alte sfinte sinoade; femeea lui sã fie văduvã, copii sãi cerșetori fãrã ajutor, fãrã noroc in lume. Dar dacã N. N. se pocãește, recunoaște adevãrul și-l spune, atunci va fi ertat și bine cãventat. Amin.“

Luscar numai putu scoate o vorbã dupã ce cetise acea foae de hãrtie. Episcopul, poate chiar și presidentul crezurã cã tãcerea sa era produsã de efectul ingrozitor al armelor bisericești, pe care le vedea pentru intãia datã; acest din urmã zise: „Da, da așa ceva impresioneazã. Noi numim aceasta o carte de blestem și mulți fãcãtori de rele au cãzut in genunchi dinaintea ei. Blestemul se dã dupã cererea tribunalului, cãnd mãrturiile sunt indoioase, și se trimete la preotul parohiei unde locuește cel bãnuít; dupã sfãrșirea leturghiei se cetește hãrtia dinaintea tutolor creștinilor adunați, fiind fațã și un membru al tribunalului, apoi se înmãneazã bãnuítului, in vreme ce clopotele bisericeii vestesc faptul intregului oraș. In casuri foarte grave meitropolitul poruncește sã se citeascã blãstemul in toate bisericile Moldovei, și-ți poti inchipui in ce stare este omul al cãruí nume e blestemat la același cias in toatã țara in sunëtul nenumãratelor clopote. E ingrozitor“!

„De aceea fiecare caută să nu ajungă în această stare, fie el vinovat sau nu“, urmă presidentul. „Blestemul e făcut în mod condițional, dar și asupra nevinovatului rămâne ceva din el, să mă crezi. Sunt convins că Vranceanu se va astempera, numai dacă va afla, că e ceva așa în aer, și mă însărcinez să-l fac cu chipul acesta mai împăciuitor. Pentelei Crețu e aci; voi istorisi acestuia în cea mai mare taină, ce intenții aveți, și Vranceanu va afla totul“.

Lascar nu era deplin convins despre efectul ce va produce acest mijloc asupra protivnicului său, totuși se întoarse mai liniștit la han după ce sărută mâna și mulțumi episcopului care-l binecuvântă. Aci îl așteptă o surprindere plăcută—o scrisoare de la Albu pe care o citi cu mulțumire crescândă.

Prietenul îi scria :

„Lascar, scrisoarea dumitale m'a surprins; de va fi surprinderea plăcută or dureroasă aceasta atărnă de la dumneata. De o cam dată nu pot judeca alt-fel decât că ai ajuus odată ia energia bărbătească. Într-o această îți doresc noroc din fundul inimii. Însă înainte de a fi vorba despre ceea ce e de făcut sunt dator să-ți dau o lămurire, de ce mi s'a părut singura cale potrivită căsătoria cu Roxandra. Un proces e pretutindeni lucru indoios, la noi în țară însă e și mai îngrijitor, mai ales când protivnicul este un Vranceanu. Nu ajunge să infățișezi tribunalelor actele trebuincioase și să aștepți apoi liniștit, până ești poftit să mai dai cel puțin câteva lămuriri înainte de a se pronunța

hotărîrea; din momentul în care ai să începi un proces, ai să întrebuițezi toate puterile fizice și morale, spre a aduce lucrul pe cale de succes. Firește că avem la Iași avocați și învățați și dibaci, dar ajutorul lor nu e de ajuns; trebuie să te lupți singur pe câmpul de bătae dacă vrei să învingi. Judecătorii noștri sunt de trei categorii, și nu e o taină pentru nimeni în care anume categorie trebuie socotit cutare sau cutare din ei. În cea dintâi categorie se află oamenii de treabă, cărora le poți încredința afacerea dumitale fără a-ți bate capul mai departe, bărbați care-și indeplinesc sarcina lor de magistrați cu conștiință și nu se uită nici în dreapta nici în stînga când e vorba de datorie. În fața lor însă se află alții care se uită în dreapta și în stînga, spre a vedea care parte poate plăti mai mult și aceștia alcătuesc a doua categorie. Cea de a treia în sfârșit este poate cea mai periculoasă. E categoria hatirgiilor, care resping mita cu dispreț, dar lasă pe rude și prietini să-i convingă să dea dreptate cutăruia sau cutăruia. De obicei sunt oameni foarte blânzi, căci în Moldova nu prea se întălnesc de acei care aduc pagubă cuiva din răutate, ci din bunătate nu pot zice nu, când o verișoară, o mătușă iubită sau un bun prieten îl roagă să-și dea glasul uneia din părți, și ei se cred foarte cinstiți, că nu au luat parale și se uită cu dispreț la cel mituit. Cu cât mai numeroși sunt reprezentanții celei întâi categorii într'o țară cu atât mai sus e acolo treapta educației morale, și nu trebuie să te miri de loc, iubite prietene, că la noi

sunt departe de a se ține toți judecătorii de cea dintâi clasă. Am mai vorbit noi odată despre acest lucru; ceea ce am spus atunci se potrivește și acum. Dacă vine procesul dumitale la Iași e vorba de a ști hotărit mai întâi de ce categorie se ține unul și altul din judecătorii dumitale; apoi vine studiarea cum se poate ajunge la fie-care, dacă majoritatea e alcătuită din oamenicin știți, și în cas contrar cum se poate ajunge cu aurul la D-l N. sau M. și cât anume e de dat și care prietin sau care prietină va lucra cu mai mult succes asupra lui X. Vezî aceasta e o artă ce nu e dată fie-căruia; psihologia și te miri ce altă știință vor să fie întrebuintate. Ai puterea de a întreprinde un asemenea lucru? Nu te supăra Lascar, nu aveam încredere în dumneata. Felul cum ai dus lucrul la tribunalul de prima instanță m'a făcut să perd tot curajul. Dacă simți însă pornirea de a te arunca în luptă, spre a scăpa pe calea această dreaptă cinstea familiei dumitale, dacă simți că o poți duce până la urmă, spre a nu părăsi ostenit arena înainte de sfârșis și a face prin aceasta poziția dumitale socială și mai grea — atunci în numele Domnului. Voi sta earăș alături cu dumneata spre a îndrepta rēul pe care l'am făcut prin neîncrederea mea în puterea dumitale morală! — Peste câte-va zile plec la Iași“.

CAPITOLUL XV

CUM SE INDREPTEAZĂ STAREA PROCESULUI

Primăvara sosisse cu verdeața, florile și păsările sale. Puriceștii erau drăgălași cu podoaba lor primăvărată; te simțai bine în acel locaș plăcut. Locuitorii curților boierești păreau însă de astă dată mai puțin bucueroși decât de obicei de renașterea naturei. Plugurile lui Ienache își trăgeau brazdele în pământul cel negru fără a fi priveghiate de ochii stăpânului, și Catinca nu eșise încă niciodată din grădinița ei la câmp.

Firește că această casă fusese totdeauna tăcută înainte de venirea zilnică a lui Lascar; știm cât de puțin se pricepea bătrânul Puricescu la convorbiri voioase. Dar stăpânii casei fuseseră totuș cu inima ușoară; tăcerea li se părea foarte firească la amândoi, și Ienache mai glumea pe ici pe colo apucând cu dragoste pe Catinca de bărbie. Aceasta nu se mai întâmplase acum de mult. În aparență totul era ca mai înainte; odăile ținute curat ca totdeauna. Puica sta culcată în colțul divanului; bătrânul se plimba în lung și în larg cu ciubucul și mătăniile în

mână, și totuș se simțea în aer că lucrurile nu erau ca mai înainte. Catinca se uită ciasuri întregi pe câmpul întins înaintea ferestrei cu o privire de adâncă durere; Ienache își întorcea ochii asupra tinerei sale soții și se uită la dânsa tot așa de mult. În aceste ciasuri de melancolie, care se repetau zilnic era o vijelie în peptul său, dar el nu avea curajul de a mângăia pe soția lui. Munca câmpului și vânătoarea erau uitate; Puricescu nici nu băgase de seamă că trecuse vremea potârnicilor; Puica se îngărășase de trândăvie.

Sgomotul unei trăsurii întrerupse într'o sară liniștea obicinuită; o droșcă veche, cam plecată la o parte, înhămată cu doi cai foarte mici și alți doi toarte mari, se opri dinaintea scării și Vrenceanu se coborî dintr'însa. Acestui bogătaș nu-i lipseau trăsurii elegante; dar ele slujeau soției sale, pe când el se mulțumea cu oare care fală de droșca cea hodorogită.

Spătarul Costache se coborî cam anevoe din trăsură din cauza blănilor pe care nu le lăsa nici vara acasă. Puricescu îi eșise înainte la scară și-i întinse mâna în tăcere, în vreme ce mosafirul împinse cam a lene pe ceafă căciula de blană ce acoperea fesul cel roșu, și pe care nu avea obiceiul să o scoată decât în mijlocul salonului.

„De sigur că nu mă așteptai, cucoane Ienache“? zise el, după ce-i pofți zioa bună. „De zece ani n'am fost la dumneata la Puricești. Când omul are treabă nu poate veni des pe la prieteni. Sluga dumitale,

cucoană Catinco“, urmă el, oprindu-se dinaintea stăpânei casei; „cum merge sănătatea“?

Catinca îl primi în felul ei simplu obicinuit. Vrenceanu se așeză pe divan cu piciorul sub dînsul; se aduse dulceață și cafea turcească, în vreme ce Vrenceanu făcù întrebările cele obicinuite la țară, la care Puricescu răspuse foarte pe scurt și soția lui nu prea pe larg.

Ești bolnav, cucoane Ienache, întrebă Vrenceanu după ce feciorul îi aprinse ciubucul. „După față s'ar crede că ai zăcut o lună de lungoare“.

Catinca ridică ochii cu mirare, „n'am nimic“, răspuse bătrânul.

„Imi pare bine, fiindcă venisem să te indemn la o călătorie la Iași. Nu o să scăpăm ușor de Lascar al nostru, pe care-l voi mai numi Viorescu deocamdată. Dacă perde procesul sau nu, noi să ne dăm socotelile episcopiei ca oameni cinstiți acum când e virstnic. Dar îți poți inchipui frate, că i-a dat omului în gând să-mi ceară pe fiica mea Roxandra! Chiar dacă ar fi recunoscut ca fiu legitim, lucru pe care-l nădăjduese, totuș nu vreau să știu de el: o așa moară de vînt își va aduce de sigur familia la peire“.

Vrenceanu vorbea despicat și făcend mici pause fiindcă nu vroia să lase să i se stingă ciubucul. Catinca se întoarse cu fața la fereastră spre a ascuude roșafa obrazilor săi; o furtună isbucni în peptul ei auzind de neisbutirea planului de căsătorie. Un moment simțea par'că ar trebui să strige de bucurie, par'că

i se dăduse prietenul înapoi prin această neașteptată schimbare a lucrurilor. Dar acest gând trecu repede ca fulgerul pe orizontul îndepărtat al fericirii sale, căruia îi întorsese spatele caracterul lui Lascar nu devenea mai vrednic de încredere decât înainte, și prăpastia între ea și el rămănea tot atât de adâncă și de neagră ca până atunci. I se umplură ochii de lacrimi fără voe și eși din odaie.

Numai Puricescu, care urmărea cu o neliniște instinctivă fiecare mișcare a soției sale luase seamă la emoțiunea ei; Vranceanu habar n'avea de nimic, el fuma mereu și urma cu vorba.

„Da, cucoane Ienache trebuie să mergi la Iași, ești episcop ca și mine și nu poți lipsi. Vezi, când a administrat cineva zece sau unsprezece ani o avere, trebuie să bagi al dracului de seamă, ca să nu-ți alunece nimic pînă la degete. Și dumneata personal vei avea până'n sfîrșit și mai mare răspundere de vreme ce ai dat garanție pentru arendaș“.

Sermanul Puricescu îngălbeni, „Dumneata m'ai îndemnat să mă pun garant, cucoane Costache, mi-ai spus că vor eși de sigur toate bine“.

Vranceanu zimbă. „Da vezi, asta nu face parale, că am fost atunci de cutare sau cutare părere; garanția dumitale stă negru pe alb la tribunal, pe dumneata te vor apuca. Ia-ți de normă frate, să nu garantezi pentru nimeni în lume, chiar când n'ar fi vorba decât de un galben“.

Ienache era revoltat în sufletul lui încontra felului

de-a se purta al lui Vranceanu, dar nu putea găsi vorbele pentru a-i dovedi trădarea și întrebă: „Ce poate să fi stricat arendașul? Arenda a plătit-o regulat. Și n'are avere personală pentru a eși ca om cinstit de pe moșie?”

„M'am imformat eu pe sub mână“, răspuse Vranceanu; „mișelul a vândut de mult și vite și bucate, și unde-i sunt banii nu știe nimeni. Vei avea așa dar mare greutate cu garanția ta, dacă se descoper stricăciunile făcute de arendaș în pădure, apoi te poți pregăti să plătești 7—8000 de galbeni în locul lui, cucoane Ienache“.

Sărmanul bătrân sta ca trăsniț; multe se întâmplaseră în decursul ultimelor luni care turburase destul dulcele său obicei de odihnă; prevederea de-a trebui să se lupte restul vieții cu datorii și sacrificii, îl scoaseră de tot din fire. Ajunse într'o escitație febrilă comparată cu felul său obișnuit; obrazii i se roșiră tare și vorbea mult. Era o priveliște grea de a-l vedea față cu protivnicul său care trăgea cu sânge rece un ciubuc după altul. Inspăimântat căuta să se apere și să dovedească că Vranceanu îl îndemnase să pue garanție și că prin urmare trebuia să ia asupra lui jumătate din răspundere; spătarul Costache nu știa decât cecece era scris negru pe alb la tribunal; interesul său era să stringă în chingi cât mai tare pe coepitropul său, și să-i incurce mințile așa, încât să-l pue în neputința de-a mai judeca, și apoi să-l întrebuițeze la Iași ca unealtă și victimă.

Vorba celer doi epîtropi ținû până noaptea târziu. Catinca nu se mai vëzuse, și Ienache intovărăși insfirșit pe musafirul său până în odaia pe care o ocupase Lascar așa de des. Desbrăcându-se spre a se culca, Vrenceanu îi zugrăvi earăș cu culorile cele mai vii grozava respundere a lui, și Puricescu se depărtă după ce-și ziseră noapte bună.

Însă bietul bătrân nu se culcă; o neliniște dureroasă îi trecu prin tot trupul. Spre a nu deștepta cu pașii săi pe Catinca pe care o credea adormită, el eși în privdor. Noaptea era rece și intunecoasă; numai câteva linii confuse se vedeau din tot peisajul; într'o parte ardea un foc unde plugarii își păzeau vittele. În loc de a-l ușura, aerul de afară îl intristă și mai tare. „Dacă sunt silit să vënd Puriceștii ce se face Catinca după moartea mea?” Această tristă întrebare se mai adăogi pe lângă toate cele dureroase întimplate în acea seară; el resufla greu; mâna ce ținea metaniile se ridică până la ochi și căzû udă în poziția ei de mai înainte — își ștersese o lacrimă ferbinte de pe gene.

Trăsura lui Vrenceanu plină de merinde prin grija Catincai porni a doua zi de dimineață la Iași, Puricescu se afla în adevăr și el într'însa. Nu se vorbi mult pe drum, nici unul din doi nu avea poftă de vorbă. Știm în ce stare era inima lui Ienachê; dar nu numai dispoziția sufletească îl doboroa, întâmplările ultimelor săptămâni îl atinseseră și fizicește, și el nu mai era omul plin de putere pe care-l cunoscuserăm

in toamnă. Lui Vrenceanu asemenea nu-i lipsea motive pentru a fi rău dispus. Crețu ca slugă plecată pornise însuș la Bursuceni, după ce președintele îi descoperise intențiile lui Lascar, și el avusese nedăbăcia de a istorisi lucrul in mijlocul familiei, in loc de a o șopti lui Vrenceanu la ureche, ceea ce pricinuisse o scenă foarte dramatică și dăduse loc la o anatema din partea soacrei ca premergătoare a blestemului bisericesc. Ea il amenință, și cucoana Prohirița îi dădu aprobarea, că-l vor lăsa singur dacă se dă urmare cărții de blestem. Vrenceauu avea o conștiință foarte puternică, el avea nădejde să se lupte cu succes in contra tribunalelor, însă cu biserica nu-i plăcea nici lui să se pue in luptă, și energia subită a lui Lascar la care nu se așteptase, îi era foarte neplăcută.

Tăcuți și serioși cum eșiseră din Puricești, intrară amândoi pe bariera orașului.

In aceiași vreme Lascar ajunsese la Iași și trăsesse la Dimitrie Albu, intr'o dispoziție sufletească pe care și-o poate lesne inchipui cine-va. Perspectiva de a avea a face cu judecătorii și cu advocați il apăsa greu pe pept, și întrebările ce-i veneau mereu in gând: Cum mă vor privi in societate? Oare cred oamenii basmul cu familia cerșetorilor din cărciuma de la Puricești? cu răspunsul lor indoios îi pricinuiau mare neliniște.

Sosirea lui Albu il ușură; fără voie el se simțea sigur in vecinătate acestui om, mai ales acum când reînviatul interes al prietenului pentru dinsel il făcea

fericit ca pe un școlar care a tradus pentru prima oară fără greșală pe Cornelius Nepos. Numai primul moment al revederii fusese greu. Dimitrie îi veni intru ajutor spre a trece peste dinsul. „Recunosc“, zise el lui Lascar, „că nu aș mai fi avut puterea de a-ți da o mână de ajutor, dacă nu ai fi eșit din apatia dumitale“. Acum când ne înțelegem earăș o spun sincer: numai pe acel bărbat îl pot numi prieten care lucrează puternic la înălțarea patriei noastre. Această țară va pași spre un viitor, când fiii ei vor căută să fie vrednici de minunatul petec de pământ pe care s'au născut. Crezusem să descoper o asemenea unealtă în dumneata; m'am înșelat, până în momentul în care ți se redeșteaptă energic, dar acum nădejduese earăș!“

„Și nu te vei înșela pentru a doua oară!“ strigă Lascar cu obraji roșii și ochii umezi. „La lucru!“

Și în adevăr, primele încercări pe câmpul de luptă în care intrase, arătau că o mare schimbare se făcuse într'insul. Poate nu fără mișcare sufletească dar totuș înlăuntru liniștit și cu fruntea sus intră în seara aceea într'un salon, unde era sigur se găsească mai multe persoane din societatea înaltă. El voia să simță ce gând aveau despre dinsul persoanele din lumea lui și încrederea în sine crescù după această încercare.

Primirea ce i se făcu era mai prietenească decât ar fi fost poate fără emoțiunea produsă prin istoria procesului său. Lascar, deși fusese foarte puțin în societatea ieșană, totuș plăcuse mult prin felul său, dar nu făcuse destul spre a se putea bizui pe o călduroasă

primire din partea tuturilor. Acum în poziția critică în care se afla, personalitatea lui apărea sub o nouă lumină. Din toate părțile fû primit cu simpatie. Fiecare găsea o vorbă pentru nimicirea intrigelor lui Vranceanu — chiar și bătrânii cari încăruntiseră în afaceri, lucru de mare importanță în ochii lui. El fû silit să istorisească cum se petrecuseră lucrurile, și toți îi preziceau o deplină isbândă

Lucrul era interesant în sine; dar ceea ce infuria și mai tare pe acei din micul cerc social al lui Lascar, era faptul că un ciocoi căuta să pearză pe un fecior de boer. Un Viorescu sta așa de sus asupra unui Vranceanu încât, fără a mai vorbi de basmul țiganilor, ei erau toți infuriați de îndrăsneala unei asemenea încercări, care ar fi fost cu neputință pe vremea veche, și ca inovație primejdioasă cerea o energică apărare din partea arisocrației.

Șiretul de Vranceanu, nu eși din casă cele din-tăi zile, făcându-se cam bolnav. Procesul pe care-l intentase făcuse atâta svon, încât el voia să știe esact înainte de-a se arăta lumii, ce gândeau oamenii despre acest lucru spre a-și potrivi vorbele și fața după trebuință. El pricepù îndată că afară de câțiva prieteni de soiul lui, toți găseau că nici nu fusese condusă cu dibăcie toată povestea; deaceea lucrâ cât se poate de mult cu ușile incuiate și cu oameni foarte indoioși, la urmarea procesului; în public însă avea aerul a zice că-i era grea sarcina care o luase asupra sa de a apăra drepturile soției lui Dolban. „Eu

sunt convins de varacitatea ziselor țiganilor“, spunea el fiecăruia „și totuș îmi pare rău că m'am însărcinat cu conducerea acestei afaceri. Dolban e destul de bogat, ce trebuință are el să despoae pe acest tănăr de averea sa, din care tot nu a mai rămas lucru mare. Dacă s'ar ivi vreo intimplare în favoarea lui Viorescu aș fi fericit, să scap de toate acestea“.

Mai erau vre-o două săptămâni până la sosirea termenului pus de Curtea de Apel pentru cercetarea procesului. Lascar, ajutat de Albu și de un avocat bun, era neobosit în stăruințele sale pe lângă persoanele influente care trebuiau câștigate. Dar și Vrenceanu era silitor, și adese ori se întâlneau ambele părți în aceeași odaie de așteptare; spătarul oferea atunci cu cea mai mare liniște tabac lui Dimitrie Albu și vorbea despre vreme. Lascar se roșea, se îngălbenea și ar fi dorit să-i șteargă o palmă.

Dar increderea lui Vrenceanu începuse să se clatine încetul cu încetul. Spre marea sa mirare nu prea găsisese o ureche ascultătoare pe lângă judecători pentru argumentele sale și trimisese o slugă după Dolban care nu voise încă să apără, spre a-l chema îndată la Iași. El își scotea focul pe bietul Puricescu, că nu eșise încă din casă și ședea cu ciasurile în tăcere la ferreastră. „Nu ești bun de nimic cucoane Ienache, îi zicea mereu; „trebuie să le fac toate singur, și poate îți inchipuești că iscălitura dumatăle pe protocol n'are nicio însemnătate. Ce are să se zică dacă perd procesul? Comisul Ienache Puricescu a iscălit ca mar

tur pentru veracitatea celor spuse de țigani. și cu toate acestea lucru tot este neadevărat! Comisul Ienache a îndus așa dar în eroare pe spătarul Costache Vreerceanu cu planul său dibaci urzit! Eată ce se va zice!“

În asemenea momente bietul bătrân se scula și se plimba cu pas nesigur prin odaie, fără a răspunde; el, omul cel plin de putere ajunsese un moșneag în aceste câteva zile. Costache gazda lui cu caracterul său crud îl inspăimântă într'atât, încât resufla din greu când îi auzea pașii apropiindu-se; el nu putea dormi noaptea; îi țiuiau urechele parcă ar fi auzit glasul furtunei prin copacii din grădina de la Puricești. „Catinco, ce faci draga mea Catinică!“ sopti el suspinând.

Numai o singură dată încercă să se revolteze.

„Daca nu-ți sunt de nici un folos, lasă-mă să mă întorc acasă. cucoane Costache!“ zise el.

„Uiți socotelile epitropiei“, i se răspunse, și fu silit să rămăe.

Am spus undeva, în aceste pagine, că în Moldova nu există încă o opinie publică bine hotărâtă, și nu cred să mă fi înșelat, intrucât e vorba de poziția socială pe care o merită sau nu o merită cineva. Moldoveanul rar își dă osteneala să cunoască un caracter, dacă nu se află tocmai în cercul prietenilor săi; îi este mult mai ușor să iea pe om cum este în trecătoarele atingeri sociale cu dînsul, fără a-și bate capul de ceea ce se ascunde sub forma exterioară. Și dacă din intimplare ar descoperi că acela pe care-l tractează cu prietenie în societate este capabil de o faptă ne-

cinstită tot nu-și va schimba purtarea față cu dînsul; pe deoparte e prea blajin pentru așa ceva, și pe de alta o asemenea schimbare ar putea face să se nască complicații prea întinse de care scapă mai bine prin amabilitate.

În procese interesante nu e lucru neobișnuit ca să se stabilească o opinie publică. Procesele fac parte integrantă din viața moldoveanului; mai fiecare are câte unul, dacă e cu noroc chiar mulți, și cunoașterea legilor țării este prin urmare un lucru foarte răspândit. Așa dar despre procese se vorbește mai mult decît despre alte lucruri, și se formează ușor în public partizi *pro* sau *contra*.

Aceasta era să o afle și Vranceanu din propria experiență. Trupa italiană în reprezentația sa de adio juca „Linda de Chamounix“. Spătarul care de altminteri nu găsea mare plăcere la asemenea petreceri, credea de datoria sa, în împrejurările de față, să arate în public convingerea sa în dreptatea cauzei susținute de dînsul. Deaceia se duse la teatru și privea cu ironie în jurul său cînd publicul aplauda și se bucura de lucruri pe care el nu le pricepea de loc. În intr'acte se suea la bufet pentru a-și aprinde ciubucul. Ambele odăi cam mici și rău luminate, unde venea publicul din teatru spre a se răcori erau pline de lume; toți fumau în pripă spre a nu perde începutul actului viitor dintr'o operă așa de apreciată, și flacăra luminărilor ardea înăbușită în fumul cel gros de tutun. Unul din cei de față zări pe Vranceanu și

zise: „Eată căpetenia țiganilor!“ Cuvântul fû repetat și găsit foarte potrivit, mai mulți tineri se apropiară și începură să ridă într'un chip puțin măgulitor pentru obiectul ilarității lor. Vranceanu înțelese bine că de dinsul își băteau joc, dar se hotărî să nu-și arate necazul. Însă împrejurările procesului Viorescu erau discutate cu glas din ce în ce mai tare în împrejurimea lui, până ce un tînăr se opri în fața sa, și după ce-și scoase pălăria, întrebă politicoș: „Nu ne-ai putea tălmăci, cucoane Costache, cum stă chestia cu scrisoarea cea schimbată? Vranceanu nu se mai putu stăpăni; el aruncă o privire furioasă asupra tînărului, se sculă și porni spre ușă fără a zice un cuvânt. Toți cei ce erau față începură să ridă cu hohot și strigătele de „Căpetenia țiganilor! Costache bulubașa țiganilor!“ îl urmăriră până la scară.

Vranceanu se aruncă borborosind și gesticulând în trăsura care-l aștepta la eșirea teatrului, și plecâ a casă.

Aci îl așteptau două surprinderi de diferite soiuri: El găsi o invitație de-a se presenta a doua zi de dimineață la Vodă, și Puricescu gema în brațele unui doctor. — o apoplexie îi paralizase partea dreaptă a trupului.

Vranceanu nu remase nesimțitor pentru starea nenorocitului său musafir, deși tot ce simțea și spunea semana a ciudă. El ferbea și clocotea. De când venise

la Iași și aflate despre cartea de blestem, se simțea nesigur, dar încă cele ce i se întempleră acolo! Că se mai și îmbolnăvise așa de greu co-epitropul său, îi făcea efectul ca și cum l'ar fi prigonit de pe acum mânia lui Dumnezeu pentru lucrarea lui neomenoasă în tot ce privea pe Lascar.

Trupește nu părea să sufere mult Puricescu, dar spaima ce-l cuprinsese și care se manifesta în câteva cuvinte abia înțelese și-i umfla peptul resuflând din greu, trebuia să umple de compătimire chiar și un suflet nemilos. Spătarul Costache, atins mai mult decât și-o mărturisea lui însuș prin întimplarea de la teatru, veghea parte din noapte la patul lui Ienache, și ghici cu mare greutate dorința acestuia de-a înștiința pe Catinca despre cele întimplate, și trimise la mezul nopții un om călare la Puricești. Abia în spre ziuă se culcă.

„Ce-o fi vroind Vodă de la mine?“ mormăia Vrenceanu suindu-se în trăsură adoua zi spre a merge la Curte.

Palatul princiar din Iași se înalță pe o piață în semicerc formată de casărmi ce nu au aer măreț de loc, și unde pui că nu te mai poți apropia de el pe jos îndată ce a înoptat, dacă nu vrei ca în fața șefului suprem al țării să te mănânce câinii cei numeroși, care se hrănesc aici din rămășițele mâncării soldaților. S'a întimplat adesea ca un aghiotant să tragă sabia pentru a se lupta cu aceste lighioane setoase de sânge. Palatul însuș, care are destule încăperi pentru

mai multe ministerii, corespunde destinației sale; odăile sunt mari și mobilate cu destul lux, și dacă intri în saloanele elegante cu prilejul unei serbări, trebuie să mărturisești că poziția lui Vodă este reprezentată cu destulă pompă patriotică spre a-și ține demnitatea deși nu este sprijinită de interese dinastice. Boerii moldoveni au foarte multă logică, apropiindu-se de alesul lor cu cele mai mari semne de supunere și dându-și cel puțin aerul de a avea un respect copilăresc pentru el; ceea ce crede fie-care în sufletul său e cu totul indiferent în împrejurările de acolo. Uniforme strălucitoare de militari și civili sunt în jurul tronului la serbări, și aghiotanții domnești cari țin locul de șambelani te primesc cu amabilitatea de care am vorbit adeseori în aceste pagini, astfel încât un ton formalist și țepân e lucru cu neputință. Curios e numai numărul cel mare de coloneli cari nu corespunde de loc cu puterea armată a Principatului. A deveni cât se poate de repede colonel, eată ambiția tinerilor de familie, cari intră în armată, și sunt cazuri în care s'a ajuns acest scop numai în câteva luni.

Vranceanu trecu încet dinaintea sentinelei, se urcă pe scară și deschise ușa odăei alături cu salonul de primire al lui Vodă. Un aghiotant și un ofițer de serviciu îl intimpinară și-l poftiră să șadă pe unul din divanurile cele moi. Vranceanu se așteptase să fie singur în sală având audiență așa de dimineată; eu atât fu mai mirat când apărându-și ochii de lu-

mină cu mâna, zări pe Dolban răzimat a lene lângă fereastră și ținând o gazetă în mână.

„Bre! Cucoane Alecule! De unde ai eșit?” strigă el, înaintând spre Dolban, care dete din cap fără a se scula.

„Dumneata m'ai chemat, cucoane Costache“.

„Negreșit, aceasta am făcut'o, însă nu spre a vă intilni aci in anticamera lui Vodă. Avem multe de vorbit împreună. Când ați sosit?”

Fără a răspunde la întrebare, vornicul Dolban se sculă și părea tocmai dispus să înceapă o convorbire mai lungă, când se auzi sunetul arginîu al unui clopoțel din odaia de alături și aghiotantul sări spre a răspunde chemării. Peste puține secunde fură chemați împreună, Dolban și Vranceanu, pentru a se înfățișa in cabinetul lui Vodă.

Audiența părea că nu se mai sfîrșește. In anticameră se adunase in vremea aceea tot felul de jeluitori bărbați și femei care suspinau cu nerăbdare și se plimbau in lung și in larg prin odaie, or ședeau nemîșcați cu jalba in mână și cu ochii țintiți spre tavan. In Moldova se duc oamenii bucuros deadreptul la Vodă, dacă treaba merge incet pe la instanțele inferioare sau chiar pe la ministere; atunci vine câte-o poruncă de sus in mijlocul afacerilor curente și incurcă mersul regulat al fiecărei instanțe prin care trebuie să treacă orice judecată.

Aga, in uniformă de colonel, intră cu raportul său in mână să mai mărească numărul celor ce așteptau,

apoi mai veni și un ministru cu un vraf de hârtii. Privirile celor de față se făcură și mai melancolice; ei știaū că acești domni le vor trece înainte, și teama de-a aștepta foarte mult și poate de geaba, posomorise toate fețele.

Insfirșit se deschise ușa. Vrenceanu eși cu pas mândru și cu fața aprinsă din odaia lui Vodă și trecu prin sala de așteptare fără a se uita în jurul său; Dolban îl urmă, salutând în dreapta și în stînga și amândoi trecură în trăsură peste piața palatului, spre oraș.

Trebue să se fi petrecut lucruri neobicinuite de tot în această audiență, căci peste două zile procesul lui Viorescu luă o cale cu totul neașteptată. Advocatul căruia Vrenceanu îi incredințase afacerea, prezentă înaintea curții de apel o hârtie prin care declară că soția lui Dolban retrăgea pretențiile sale asupra stării lui Viorescu, de vreme ce după cercetări amănunțite eșise la lumină, că istorisirea țiganilor nu era decât o poveste pe care o născociseră aceștia pentru a-și resbuna asupra mostenitorului familiei de relele tratamente suferite odinioară din partea repositului mare logofet.

Această știre produse mare senzație în public. Dar și cauza probabilă a unei asemenea schimbări de lucruri fî în curënd cunoscută, și toți binecuvëntarē influența intrebuintată de Vodă pentru inlăturarea scandalului. Unui observator străin o asemenea simplificare a unui proces trebue să-i facă efectul unui scene

de familie, și în adevăr că are acest caracter. În Moldova cea mică Vodă cunoaște personal mai pe fiecare și este astfel în stare să se amestece în afaceri cari în Statele cele mari nu se pot hotări decât de justiție.

Intr'un cuvânt procesul se sfârșise; de înlocuirea biletului adevărat prin cel fals nici nu mai fu vorba, și justiția nu avea ce mai căuta în afacere! Toate aceste nu miraseră pe nimeni, căci erau în năravurile țării. Istoria se stinse ca multe lucruri care ar putea da naștere la procese criminale, și se conduc la început cu energie și indignare, iar la urmă nu se mai pomeneste de ele de cât sub formă de anecdotă când bei între prieteni un pahar de vin.

Dolban se purtă ca un om cumpănit și șiret. El se duse rîzînd pe la cunoscuți și istorisi cum însuș spulberase tot procesul; merse la Lascar, se arătă cu el pe unde putu, și aruncă toată vina, de câte ori se ivea prilejul, asupra lui Vranceanu, ceea ce era și adevărat. Tot de-odată dădea zor să încheie socotelile epitropiei cu Lascar, cu atât mai mult că toți epitropii se aflau la Iași; ei hotărîse să se întîlnească pentru o prealabilă convorbire la Vranceanu acasă.

Starea lui Puricescu se îmbunătățise, dar el tot nu putea eși din odae. Dinaintea patului său se făcure

aşa dar pregătirile pentru primire, şi Vrenceanu lucra cu oarecare solemnitate la aceste pregătiri. Cunoscuta masă de cărţi, care era în camera lui de lucru vecinic acoperită cu hârtii, fu adusă şi se aşezară pe dinsa vrafuri de acte şi foi izolate acoperite cu cifre; pe altă masă era o cutie cu tutun, hârtie de ţigară, dulceaţă şi apă, pentru a înlătura intrarea şi eşirea feciorului; patru luminări de ceară erau aprinse. Catinca ocupa o odăiţă lângă cea a bolnavului, ea se retrase.

Insfirşit o trăsură trase la scară. „Acum pregăteşte-te, cucoane Ienache“! strigă Vrenceanu şi le eşi musafirilor înainte. Puricescu tresări la aceste cuvinte, care-i isbiră auzul pe neaşteptate, după ce stătuse multă vreme pe gânduri; sângele i se suie cu repeziune în cap, el fii cuprins de spaimă par'că era să i se întimple ceva extraordinar, îşi puse toată silinţa ca să se scoale în sus, dar căzù fără de putere pe perine.

Dolban şi Lascar intrară în odaie zicând seara bună bolnavului, cel dintâi făcù glume asupra stării neputinţioase în care se afla Ienache; Lascar cu grozave bătaii de inimă ştia că trebuie să se afle Catinca în apropiere. Vrenceanu se aşezase de îndată picior peste picior cu seriozitate şi demnitate la masa de cărţi şi apucase o hârtie în mână; vroia să dea întâlnirii un aer cu totul oficial, căci felul în care îl trata Lascar făcuse orice relaţie socială cu neputinţă între dinşii. Tănărul însă nici nu şi mai aducea aminte că-l

insultase. Atâtea lucruri se intimplaseră deatunci!

Dolban văzù, că nici era de gândit la o convorbire introductivă prietenească, și de aceea începù a se ocupa de afacerea pentru care se intilniserë, „Te-am rugat să iei parte la această convorbire, ténărul meu prieten, spre a ne înțelege dacă vrei să supui socotelile noastre tribunalelor sau unui consiliu de familie. Familie în adevăratul înțeles al cuvântului nu ai; cu puțințele rude îndepărtate ale părintelui dumitale n'ai stat niciodată în relații mai strinse; dar ai putea alege câți-va bărbați de onoare, care ar primi cu plăcere această sarcină, și astfel am scăpa de-o mulțime de formalități migăloase și am sfirși lucrul într'un chip mai prietenesc.

Dolban își făcuse bine socoteala, cuvintele „formalități migăloase“ erau cu deosebire bine alese spre a face pe Lascar să ia hotărîrea dorită. „Sunt gata să vă ascult, domnilor!“ răspunse el.

„Imi pare bine“, urmâ Dolban, „cu atât mai mult, cu cât are să se ivească dificultăți într'o privire în care, mărturisesc, că am fost neglijenți. Arendașul a plecat și a lăsat acaretele din Valea-Verde și tot inventarul în genere în proastă stare“.

Un suspin adânc al lui Puricescu, întrerupse pe Dolban.

„Fără indoială că am făcut demersuri“, urmâ el, pentru a trage pe armean la răspundere; deocamdată însă garantăm câte trei, și în deosebi cuconu Ienache, cu starea noastră pentru paguba adusă.

Lascar sări în sus. „Nici un cuvânt mai mult!“ strigă el, roșindu-se de adâncă mișcare sufletească. „Dacă găsiți, mijloace de-a sili pe arendaș să mă despăgubească, atunci faceți-vă datoria. Vechiul meu prieten însă, prietenul reposatului tată-meu, nu trebuie să sufere de aceasta. Acum sunt vârstnic, și declar solemn, că mai bine aș rămâne cerșetor decât să primesc un galben măcar din starea lui ca despăgubire. „Liniștește-te cucoane Ienache“, adaogă el, întorcându-și ochii spre bolnav.

Dar remase înmărmurit și privirile celorlalți se îndreptară fără voe după ale lui. Puricescu era nemișcat, cu ochii țintiți și cu gura căscată, un al doilea atac de apoplexie îi curmase zilele.

Invălmășeala în casa lui Vrenceanu țină până târziu noaptea; slugile urcau și coborau scările, trei doctori sosiră, chemați în grabă unul după altul. Toate ostelile fură zadarnice—Puricescu murise.

Cătă vreme odaea mortului fusese plină cu doftori, prieteni și slugi, Lascar putu să stea în apropierea Catinăi mai nebăgat în seamă; dar când se goli și se făcu încetul cu încetul tăcere în odaea în care mai sta masa de cărți acoperită cu hârtii și mai ardeau cele patru luminări, și rămăsese numai Catinca ingenunchiată și plângând lângă patul mortului, el nu îndrăzni să mai rămăe acolo și eși repede.

CAPITOLUL XVII.

IUBIREA ȘI PRIETEȘUGUL REVIN

Peste trei săptămâni după cele intimplate mai sus găsim pe Lascar ear la Valea-Verde.

Moartea lui Puricescu nu-l putea intrista mult; ochii săi nu remaseră uscați, pe când urma după sicriul deschis, în care era culcat mortul cu obrazul descoperit, dar intristarea lui venea mai mult din amintirea zilelor fericite, petrecute la Puricești.

Și aceste amintiri îi aduseră nădejdea de-a redobândi earăș comoara cea perdută. Lascar iubea pe Catinea mai infocat decât totdeauna, o iubea cu entusiasm; numai ea îl pusese în stare să poată săruta fruntea cea rece a prietenului său mort.

Dar el nu văzuse încă pe văduvă, nu se credea încă demn de fericirea de a-i stringe mâna după despărțirea ce aceasta îi impusese. Negreșit, el știa bine că plecase la Iași cu intenția de a lucra energie, însă lucrurile luaseră o direcție pacinică fără mijlocirea lui astfel chibzuita sa prietenă nu avusese ocazie de-a judeca dacă apaticul și ușorul Lascar se schimbaseră. Prin hotărîrea de-a rămănea departe de dînsa el nădăjduia să-i arate ce energie căștigase, și rămăse statornic în această hotărîre, orcăt de puternică îi era dorința de-a merge la Puricești.

Socotelile epitropiei Lascar le primise, imblănzit prin moartea grabnică a lui Ienache, așa cum i se prezentară, și prin mijlocirea lui Dolban se împăcase chiar cu acest prilej cu Vrenceanu. Trebuie să-i ertăm această concesie, aci nu era in joc numai slăbiciunea, ci mai ales măriniția, acest dar firesc al oricărui moldovean curat, și sacrificiul propriului interes față cu moștenitorii prietenului său mort. Dar acum avea destule ocazii pentru a se arăta sub o lumină nouă: cu micul capital ce-i rămăsese de la maică-sa el era dator să mulțumească pretențiile creditorilor și să ducă gospodăria din Valea-Verde cum se cade. Creditorii începuse fără alte încercări să ceară vnzarea Valei-Verde, și terminul licitației silite se putea citi in „Gazeta Oficială“; dar după lege trebuia să mai treacă șase luni, și Lascar se folosi de acest răgaz pentru a-și regula afacerile. O recoltă din cele fabuloase, ce dăruște câteodată Dumnezeui Moldovei, și vnzarea unei părți din frumoasa pădure de fag renașă încă in picioare pe Valea-Verde, puseră in stare pe Lascar, a cărui muncă tot mai mare părea blagoslovită, să plătească in toamnă peste a treia parte din datorii, ceea ce mări creditul său deodată și inlesni dobândirea de sume nouă, pentru a scăpa cu totul de vechii creditori; și când căzură cei dintâi fulgi de zăpadă, el privi munca câmpului cu incredințarea că putea scăpa Valea-Verde, dacă urmă să muncească cu aceeași rivnă cu care începuse.

Un simțiment nespus de binefăcător umplea sufletul lui Lascar in decursul acelei vremi și chiar du-

reree de a fi despărțit de Catinca nu avea putere asupra lui. I se părea că noul său fel de viață trebuia să-l arunce în brațele fericirii; el află oarecare voluptate în sacrificiul ce-și impusese de-a aștepta sfârșitul anului de doliu; până atunci nu vroia să vadă pe nimeni și găsea o plăcere deosebită în adâncă singurătate în care putea să se judece și să mediteze asupra sa însuși. Chiar pe Dimitrie Albu, care avea o moșie în Moldova de jos la care putea jure în două zile nu-l văzuse de mult.

Vremea așteptată cu atâta dor era acum foarte apropiată, când sosi într-o zi un călăreț în curte și înmână o scrisoare lui Lascar; Vrenceanu îl poftea la nunta fiicei sale Roxandra. Cu toată împăcăciunea lui cu fostul său epitrop, el nu se mai întâlnise cu dînsul de la moartea lui Puricescu, și nici avea cea mai mică dorință să se întoarcă la Bursuceni. Dar în starea sa sufletească actuală i-ar fi făcut plăcere orice distracție, care i-ar fi scurtat ultimele zile de despărțire, și hotărî, să înveselească nunta prin prezența sa și să meargă chiar din ajun după cum cerea invitarea.

Ceeace se numește în Germania „Polterabend“ e și un obicei moldovenesc, obiceiul a cărui origine se perde în noaptea timpului. Mireasa nu poartă vîl la cununie, ci *beteală*, o mulțime de fire subțiri de aur adevărat care-i cad de pe creștetul capului ca șuvițele despletite de pînă peste umeri și se coboară aproape până la călcăe. Cu cît sunt tinerii mai bogați cu atît beteala se economisește mai puțin, și dacă fata e nu-

mai frumușică, apoi ei șade minunat de bine cu această podoaabă. După nuntă beteala impodobește icoana Mamei Domnului din biserică unde s'a săvirșit cununia.

Depănarea betelei și regularea ei se face în ajunul căsătoriei, și se adună toți prietenii și prietenele. Tinerii țin brațele întinse cu mare răbdare; fetele depână, ceea ce nu e prea încurcat, restul să taie scurt și se amestecă printre bomboanele de nuntă. Dar tot mai iute și mai cu nerăbdare umblă tinerimea cu firele cele subțiri, căci a sosit muzica. „Mai bine să jucăm“, zice o păreche de ici; „mai bine să jucăm“, șoptește și alta mai departe, și de îndată sboară toți vâlțuind vesel prin salon.

Strauss și Lanner trăesc în memoria celor ce i-au auzit, și muzica de joc germană nu a amuțit prin moartea celor doi virtuoși. Dar când cântă lăutarul țigăn Barbu sau Angheluță, apoi tot îți se învârtesc altfel picioarele! Uitați-vă la acea orchestră minunată; dar trebuie să eșiți în tindă, în sală chiar n'ați putea sta, și apoi nici nu miroasă oamenii aceia a paciuli. Priviți aceste obraze negre și expresive! Părul cel lung negru se scutură selvatic în coace și în colo, căci capul ajută la bătaia tactului, și nu numai capul singur, ci și ochii se'nvârtesc mereu, colțurile gurei se mișcă, și chiar nările, se umflă și nechează par'că ar vedea armăsarul o iapă! Trei sau patru cântă din vioară, trei sau patru trag cu o pană pe strunele cobzei alții suflă cu adevărată furie din naiu, și totul împreună alcătuește o armonie așa deosebită și iritabilă

încât tănărul trebuie să joace cu voe fără de voe, bărbatul așezat, ridică picioarele în tact și-și aduce aminte de tinerețe, când își ținea și el drăguța în brațe și bătrânul mișcă cel puțin din degetele de la picioare și se uită zimbând la tineretul cel sburdalnic. Și unde pui că țigani aceștia n'au o idee despre note — cântă totul după auz!

Curtea și scara, pline de țărani curioși și de slugile boarești, erau viu luminate, când intră trăsura lui Lascar în chiotele surugiului. Vranceanu îl primi în tindă și-l sărută cu sgomot. În salon era mare veselie, depănarea betelei se sfârșise. Roxandra întimpină pe musafir înroșindu-se puțin dar fără cea mai mică chochetărie, și-i presentă pe logodnicul ei, un proprietar din vecinătate inotând în fericire, care-l strinse de mână de 'i pocniră oasele; cucoana Prohirița îi spuse câte-va cuvinte foarte prietenești într'o frasă franceză surprinzător de bine întocmită; bunica Ralu nu se mișcă de pe loc, ea pusese tocmai mâna pe doi jucători de preferențe.

La asemenea prilejuri, nu numai la țară, dar chiar și la Iași în capitală, domnește o veselie și o prietenie care sunt minunate. Acest fel slobod de a fi în societate pare înăscut moldoveanului; el isgonește cu plăcere tot ce este prea înțepat, fără a atinge buna cuviință, ast-fel și în vesela adunare de la Bursuceni singur seumpul nostru Hiernonymus era o notă discordantă. El se îmbrăcase cu un frac negru, pe care îl avea de pe vremea de student, și-l tot indesa pe Lascar

cu glumele și cu sentințele sale. Putea să fie foarte neplăcut câteodată bietul Kreideman!

Se jucă până noaptea târziu; apoi veni găzduirea musafirilor, care ceru vreme lungă, dar dete loc și la multe glume și ris. In casă chiar nu era destul loc dar nimeni n'avea voe să plece din Bursuceni. Cucoaana Prohirița pusese să pregătească mai multe case țărănești din cele mai bune și toată societatea o porni pe jos, călări, in trăsură intr'un șir lung cu muzica in cap și in lumina faclelor ale căror fum se invărtea vesel in aerul nopții. Fiecăruia i se mai cântă ceva după ce ajunsese la locul său de odihnă, tot satul era in mișcare; câinii lătrau, găștile găgăiau turburate in liniștea lor obicinuită, până se perdū șirul musafirilor și se întoarseră insfirșit trăsurile goale uumai cu musicanții la curtea boierească.

Și Lascar avu parte de o căsuță țărănească immodobită cu scoarțe. Tot ce i trebuia pentru a se imbrăca a doua zi era așezat pe o masă cu invelitoare albă. Se afumase cu chihlibar, și totul era curat și plăcut. Lascar își dăduse osteneala toată seara să fie amabil, și acum se aruncă ostenit pe pat. Afară era liniște, câinii și găștile tăcuseră, așa încât el adormi indată.

Soarele răsări strălucitor in zioa căsătoriei. Din zori începu mișcarea la Bursuceni; slugile călări și pe jos alergau de la curte la casele unde musafirii petrecuseră noaptea; nu era iucru mic să îngrijești de cafeaoa și de dulceața tuturor. Mai multă treabă decât

toți avea însă vornicelui sau mareșalul nunții a căruia numire o ceruse Vrenceanu cu tot dinadinsul, ținând mult la obiceiurile vechi. Vornicul se alege obicinuit din ajun dintre cunoscuții mai de aproape și primește din partea miresei o basma cusută cu fir după felul oriental, numită cevrea, pe care o leagă de vârful unui băț ca semn al demnității sale. Treaba lui e să facă invitățile și să îngrijească de toate pregătirile pentru serbare. La Bursuceni se alesese o rudă a miresei, tănărul și veselul Bucinescu, care își făcuse datoria cu mare îngrijire și plecase din zori călare cu steagul său spre a vedea de musafirii din sat.

Pe la 10 ciasuri mai sosiră și alte familii și apoi veni și vornicul Alecu Dolban cu soția într-o caretă trasă de opt cai murgii. Oamenii satului își scoaseră pălăriile de departe la vederea echipajului, care avea vechea eleganță moldovenească ce dispărea din nenorocire din ce în ce mai mult; coamele și coadele cailor înhămați tot doi câte doi erau impletite cu panglice stacojii; amândoi surugii purtau curioasele lor haine obicinuite; pantaloni foarte largi de postav albastru cusuți cu roșu, un mintean scurt de aceeași culoare asemenea împodobit cu cusături, un brău stacojiu și o haină albă scurtă acoperită cu flori negre, albastre și galbene făcut din șireturi, a căror măneci atârnavă pe spate. Pantalonii tot mai strinși spre genunchi se opresc acolo, se mai văd pe deasupra cismelor celor lungi ciorapi de aba bogat cusuți, așa încât călărețul e muiat într-o mulțime de cusături de toate fe-

țele. Panglici tricolore îi zboară deasupra pălăriei de păslă cu margini late, și mânerul de alamă al unui cuțit țeapăn îi ese din brău. Alături cu feciorul îmbrăcat nemțește era pe capră un arnăut cu ciubucul boerului în mână. El era în hainele sale naționale roșii pline de fireturi cu turbanul pe cap, în șalul care-i incingea mijocul se vedeau pistoale ținute cu argint. Doi țărani călăreau de ambele părți ale trăsuri spre a o feri de răsturnare. Streinul stă pe loc când intilnește un asemenea alaiu boieresc, și chir pământeni se uită după dinsul și le rîde inima de bucurie la această priveliște.

În restimpul acesta clopetele bisericeii din sat dedeseră semnalul pentru începerea ceremoniei. În curtea boierească plină de echipajele cele mai felurite era mare alergătură, se așeză șirul astfel cum trebuia să pornească. O trăsură cu opt cai în care se aflau mireasă cu maică-sa plecâ înainte, pe urmă venea aceea cu mirele, tatăl său și vornicelul, apoi toți invitații într'un lung șir de trăsuri. Toți caii aveau basmale albe și fețe, legate pe lângă urechi; călăreții goneau descărcând la puști: țărani și slugile alergau spre biserică spre a-și face loc la cununia duducai Roxandra, era o icoană vie și veselă. Nici Kreidemann nu lipsea călare pe Fanny.

Vechea și cam derăpănata biserică a satului avea azi un aspect foarte plăcut; preotul, un bătrân cu barba lungă albă aștepta în odăjdiile sale bogate țesute cu fir; tânăra pereche își luă locul pe un covor și cununia începù.

Părinții se retrag cam în fund în zioa căsătoriei copiilor lor. Nunul și nuna aleși dintre rudele sau prietini cei mai de aproape, îi înlocuiesc și își iaș sarcina aceasta obicnuit așa de serios, încât căsătoriții găsesc și mai târziu un sprijin într'înșii; amândoi stau dinaintea altarului alături de mire și mireasă, ținând în mână o luminare mare de ceară împodobită cu aur flori și panglice. Preotul întinde pâine tinerei perechi, ei beau vin din acelaș pahar, ca simbol de legătura strinsă care-i împreună pe viitor; și calca vieții care trebuie urmată împreună de aci înainte, e simbolizată prin aceea că pornesc mână în mână, cu preotul înainte de trei ori în jurul altarului. Sunetul clopetelor îi însoțește în cale și cei de față le aruncă bomboane și fire de peteală la picioare, astfel încât strălucește prin aer. Dacă ne inchipuim o mireasă frumoșică împodobită cu beteală și un mire frumos, ceva emoție la părinți și la ceilalți martori, apoi găsim foarte multă poezie în acest tablou.

Pentru Lascar însă se perduse cu totul această poezie. El sta ca unul ce visează, alb ca peretele, peptul său se ridica în suflări neregulate. Pe când era mare tăcere și se celebra cununia se auzi la intrarea bisericeii un foșnet par'că ar fi sosit musafiri noi; Lascar se uită cu distracție, la câțiva pași de el se aflau Dimitrie Albu și Catinea.

Intăiul moment de surprindere fū așa de puternic încât îi paraliză orice gândire; nici nu-și putea da

seamă de era fericire sau durere ceace simți la neașteptata ivire a ființei iubite. El nici băgă de seamă că și Catinca se lupta cu mișcarea ei sufletească; și mai puțin îi dote în gând să răspundă la salutarea lui Albu, care căută de mai multe ori să-i întâlnească privirea și se uită la el cu mare bucurie.

Sgomotul felicitărilor după săvârșirea cununiei îl deșteptă. Toți se imbulzeau spre tinerii însurăței, nici el nu putea rămâne îndărăt; și cu atât mai puțin cu cât nădăjduia să se apropie de prietina sa în imbulzeala ce se născuse; dar cucoana Prohirița apucase de braț pe Catinca și după ce-i făcuse meritele imputări că sosise așa târziu, se și îndreptă cu dinsa spre esire.

Lascar se simți deodată îmbrățișat cu căldură, el întoarse capul și se văzu în brațele lui Albu. „Ce zici de această surprindere?“ întrebă acesta. „Nici un cuvânt“ răspuse Lascar. „Haidem afară, la aer altfel voi începe să plâng ca un copil dinaintea tuturilor acestor străini!“

Pe când se întorceau toți însoțiți de impușcături și de muzicanții care ședea într'un car, la curte slugile sub comanda neobositului Bucinescu pregăteau masa cea mare. Abia peste un cias fu totul gata; trebuiau 60 de tacămuri, fără a socoti măsuța cea mică pentru cei șase copii ce-i adusese cu dinsa mătușica Paraschiva; — mătușica Paraschiva nu venea niciodată fără copii.

În restimpul acesta o parte din societate se răspândi prin grădină; Lascar și Dimitrie se plimbau vorbind

dinaintea porții; cei mai mulți remaseră în curte unde trebuiau să joace țărani după ce li se împărțise rachiu. Aci își arată vetaful Gheorghe Clîpa toată superioritatea minții sale, și cum studiasc de bine caracterul supușilor săi. Indată ce-și primise unul paharul său de rachiu îi făcea cu cridă o cruce pe spinare spre a-l impiedica de-a se furișa din nou printre cei insetați.

Un cerc mare se desfășură pe iarbă, cu lăutarii la mijloc, mulți musafiri se amestecară printre țărani spre a face glume cu fetele; hora se învărtea încet în jurul muzicii, din vreme în vreme un flēcâu apucat de neastempăr impingea deodată cu foc pe vecinii săi în mijlocul cercului spre a sări și a bate din picioare. Când privești la horă ți se pare că oamenilor trebuie să li se urască grozav jucând-o; dar nu este așa; fetele și flēcâii joacă cu mare plăcere chiar dacă n'au cisme în picioare.

Insfirșit se dete semnalul ospetului; muzica se așază în tindă, mirosul de bucate intimpină pe meseni când intrare în casă și le mări pofta de mâncare; o veselie copilărească se vedea pe toate chipurile, și fiecare se grăbea să-și aleagă vecina la masă. Kreidemann se și apropiase de Catinca, cu intenția de-a o apuca de braț dar Lascar își făcù loc pe neașteptate între amândoi și-i intinse mâna.

Ospetul de nuntă făgăduia să fie vesel și 'și indeplini menirea. Masa era minunată, bucătari din toate părțile veniseră în ajutorul țiganului lui Vrenceanu. Pe lângă

cele mai fine produse ale bucătăriei franceze nu puteau lipsi nici mâncările moldovenești, și mai nainte de toate plachia de găscă. Afară se cântau valțuri și polka-mazurka astfel că pe tineri abia îi răbda inima pe scaune; convorbiri tot mai sgomotoase se incingeau din dreapta și din stînga peste masă. Vrenceanu își călcuse pe inimă cu vinurile sale; exemplare strămoșești de Cotnar și Odobești curgeau ca din isvor, alternând cu Bordeanx și vin de Rhin, și când săririle dopurilor de la Champagne după ce se bėu în sănătatea mirilor a socrilor și a tuturilor rudelor, urmară toastele cele mai surprinzătoare.

Un speech pregătit de Kreidemanu cu tot spiritul său, se perdù ca vai de el din pricina sgomotului.

Convorbirile cele vii conveneau minunat perechei noastre inamorate, care ar fi dorit mai bine să se afle acum în grădinița liniștită de la Puricești; sfiala de la început nu fu luată în seamă, și Lascar începuse a zice:

„De la prietenul meu Dimitrie Albu mi se trage bucuria neașteptată de-a te vedea aici?“

„Nu tăgăduesc, Albu m'a îndemnat să primesc invitația la nuntă“, răspunse Catinca.

„Știi că mă vei găsi aici?“ Catinca se uită la dînsul roșindu-se; „nădărduiam“, zise ea serios.

O nespusă fericire cuprinse inima lui Lascar. Viitorul sta legat de acest cuvânt al prietenei lui. Nu putea urma mai departe această convorbire în locul unde se afla; o asigurare și mai lămurită pentru dorințele sale i'ar fi luat puțința să-si mănance supa în

mod cuviincios și să răspundă la întrebările ce i se făceau și lui din vreme în vreme. Dar fericirea lui cea prea mare trebuia să resufle într'un fel; el se aruncă așa dar cu cea mai neastempărată veselie în conversația de-o mie de ori începută și apoi carăș întreruptă a societății; și nu-i trebuia mult ca să se fi prins frate de cruce cu Kreidemann, numai de dragul Cătinăi.

Se șezù mult la masă, și se bëtù mult. Chiar și Vrenceanu cel cumpătat ajunsese la inspirație, și când se sculară toți de pe scaune, strigă: „Haideti să facem o plimbare prin sat“. Musica se puse în cap și tot șirul porni. Nici damele nu remaseră înapoi, Cătină ținea pe Lascar de braț. O asemenea plimbare, pe care societatea aleasă nu o face decât excepțional și la țară, dar care nu e rară în clasele de jos chiar la oraș, are un aspect deosebit. La Bursuceni plimbarea era interesantă mai ales din pricina lui Vrenceanu care, apucând pe Pentelei Crețu de guler se așezase la spatele muzicii și începu un fel de joc cu tovarășul său care sărea și chiuia. Bătrânul ținea cu o mână antereul său moldovenesc și făcea niște pași aci mari, aci mici, apoi sta pe loc și încerca mișcări haslii bătând cu tocul cismelor, pământul; apoi deodată începeau iar pașii mari. Priveliștea era foarte originală; Crețu nu putea ține tactul; el ducea grija gulerului de la haină. Țărăniile se strimbau de ris și strigau; „Boerul nostru s'a chefăluit, Dumnezeu să-i erte păcatele!“

Abia se întoarse lumea acasă, și jocul începù; țiga-

nii neobosiți cântau par'că acum puseseră abia mâna pe vioare. Quadrile, polka, valț, urmau una după alta; nici hora nu fú uitată. Nu se ivi nicio împedicare, numai copii mătușicăi Paraschiva fură călcați rău de vre-o câteva ori. Vlăstarii desnădăjduiți nu-și băteau capul de aceasta și săreau mereu pîntre dănțuitori.

Prilejurile de-a vorbi fără a fi băgați în seamă erau numeroase, Lascar și Catinca nu scăpară nici unul. Când se despărțiră noaptea târziu mâinile lor se ținură strînse multă vreme și Catinca zise lui Lascar uitându-se cu drag la dinsul: „La revedere“, Și când Albu se apropiè de dinsul, se îmbrățișară cu toată inima amândoi bărbații și Lascar zise: „Iubirea și prieteșugul mi-au venit în ajutor — vă mulțumesc!“

Au trecut patru ani de la nunta cea veselă.

E o minunată zi de vară. Un vapor străbate valurile limpezi în susul Dunării. O societate variată se plimbă vorbind pe podul vaporului; mulți se bucură de frumoasele priveliști de-alungul țermului; mulți nici nu iau seamă la dinsele.

Pe-o bancă șade un tînăr blond cu mustața roșcată îmbrăcat în haine elegante de vară; lângă dinsul e o damă tînără a cărei ochi mari negri se îndreaptă spre partea unde se află Moldova. Dar nu e nicio tristețe pe obrazul ei, ea zimbește cu nespusă gingășie când vine fuga spre dinsa și o apucă de genunchi, un bățel de vre-o trei ani cu frumoasele lui haine de culoare deschisă.

„Cine sunt oamenii aceia frumoși?“ întrebă unul din călători pe căpitan, și acesta arătă cu degetul spre un sac de drum cu o placă de alamă pe care sta scris numele proprietarului: Lascar Viorescu.

Cu acești călători părăsesc și eu Moldova; dulci, foarte dulci amintiri mă însoțesc în Germania.

La despărțire mă mai întreb încă o dată dacă icoanele pe care am căutat să le descriu sunt adevărate și cred că fără grijă pot răspunde afirmativ.

Pentru german ajunge aceasta; pentru moldoveanul în mânele căruia ar putea să cadă aceste pagine mai a-daug ceva.

Am avut adesea prilejul de-a observa caracterul lui Lascar; nu este o născocire a inchipuirii mele.

În Catinca din contra găsește noblețta femească care se află în firea moldovenilor, și mă rog la Dumnezeu ca multe locuitoare din provinciile Dunărene să dea înapoi spre a se apropia de acest tip primitiv și să devie mai puțin Parisiane, spre a lucra în sens patriotic la înălțarea imperjurimii lor.

Bărbatul și femeia trebuie să lucreze împreună la civilizația țării lor, să se îndemne unul pe altul nu numai la bună-voință dar și la îndeplinirea acestei ținte; femeia ca și bărbatul trebuie să aibă înaintea ochilor ținta vieții, altfel ea e lipsită de patriotismu.

Am auzit, fără indoială, multe cuvinte frumoase și entusiaste de pe buze frumoase; dar dacă ar falfăi

steagul tricolor național de o parte cu strigătul simplității și al restrîngerii pentru binele general, car de altă parte s'ar afla o nouă garnitură de horbote — femeea din societatea naltă ar urma de sigur pe cel dintăi dar s'ar uită cu părere de rēu la cea de-a doua.

In iubirea mea sinceră pentru frumoasele țeri Duna-rene imi mai vine in gānd și alte conclusii de tras din descrierea cea simplă de mai sus. Dar multe se vor fi schimbat in timpul din urmă. Poate chiar azi o existență problematică ca aceea a lui Vranceanu a devenit cu neputință; și un Ienache Puricescu tēnēr n'ar putea fi impededat in ziua de azi să-și desvolte intelligența sa, pecum a fost repositul meu prieten.

SFÎRȘIT

TABLA DE MATERII:

		Pagina
Cap. I.	Introducere	1
Cap. II.	In ce stare găsesce Lascar moșia părintească și cum încearcă să se așeze	13
Cap. III.	Cel dântăi epitrop al lui Lascar.— Ienache Puricescu și soția sa Ca- tinca. — Presimțiri în privința epi- tropiei. — Perspectivă neplăcută. .	36
Cap. IV.	O privire asupra Iașului. Costache Vrenceanu al doilea epitrop al lui Lascar. — Epitropii par a fi admi- nistrat rău	53
Cap. V.	Dimitrie Albu. — Societatea din Capitala Moldovei. — Alecu Dolban al treilea epitrop al lui Lascar. . .	70
Cap. VI.	O privire asupra socotelilor epitropiei.	86
Cap. VII.	Lascar se întoarce la Valea-Verde și începe a fi sentimental	96

	Pagina
Cap. VIII. O istorie de amor.	107
Cap. IX. Planurile lui Vranceanu. — Aju- nul anului nou la țară.	116
Cap. X. Familia Vranceanu.	128
Cap. XI. Puricescu merge la Bursuceni. — Scenă cu țiganii.	148
Cap. XII. Urmările povestirii Țiganilor.	176
Cap. XIII. Procesul. — O palmă neașteptată	188
Cap. XIV. Urmările palmei.	207
Cap. XV. Prieteșugul și amorul părăsesc pe Lascăr.	213
Cap. XVI. Cum se îndreptează starea pro- cesului.	232
Cap. XVII. Iubirea și prieteșugul revin . . .	253

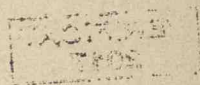
Conferințele Ateneului Român

- Perogativele coroanei și privilegiile poporului englez înainte de revoluțiune, de *Al. Petrescu*, Consilier la Curtea de Casațiune.
 Bogați și săraci, de *C. C. Arion*.
 Despre *Psychologia criminală*, de *Grigore Ión Lahovary*, Președinte la Curte de Casațiune.
 Despre împărăția Româno-Bulgară, de *Nicolae Ionescu*, membru al Academiei Române.
 Despre libertatea învățământului și educațiunea populară, de *M. T. Stătescu*.
 Inbunătățirea stărei sătenilor, de *Grigore G. Păucescu*.
 Influența franceză în România, de *Alexandru Xenopol*.
 Rolul femeiei în Democrație, de *George D. Pallade*.
 Limbajul și gândirea, de *Dr. Petriș-Galatz*, (cu 2 gravuri).
 Despre prejuații, de *C. C. Arion*.
 Despre origina monedelor, de *Mihail C. Sutz*.
 Isterie și Ipnotizm, de *Dr. Buicliu*.
 Opiniunea publică, de *C. Dissescu*.
 Hatârul, de *Nicolae Xenopol*.
 Origina alfabetului și ortografia română, de *Dr. M. Gaster*.
 Carmen Sylva, de *G. Marianu*.

Pretul fie-cărei conferințe, 1 leu.

Învățământul limbelor:

	<i>Leu B.</i>
F. Robin, Grammaire de la langue roumaine à l'usage des étrangers	2 50
I. P. Licherdopol, Metod pentru a învăța limba Volapük	1 —
Codrescu Th., Dialoguri franceso-române	1 79
Codrescu Th., Dicționar franceso-român	35 —
Codrescu Th., Dicționar germano-român	32 —

Diverse:

LeŃ B.

Charles I-er de Roumanie , vînt-cinq ans de règne . . .	1	50
Albumul armatelor europene , 120 grupur� militare în aqua- rele fine �i 52 figură negre, reprezent�nd t�te armele ale continentului, cu un text explicativ, prelucrat dupe m�i mulți, de S. I. Grossman, un volum în 8 ^o mare, legătură de lux	12	—
Alex. C. Groza , Studiu asupra stării actuale a �eranului no- stru; propuner� pentru �nbun�t�ţirea s�rte� lui	1	—
Stef. Vasilescu , Studiu economic asupra comer�ului general al României	1	—
Mih. Eminescu , Culegere de articole publicate în anii 1880-1881	1	—
Weissmann-Bassarabo , Oglinda traġi-comediei omenesc� .	1	—
Nacian , Dobrogea, reformele economice �i sociale ce ea reclamă	2	—
Ionescu D. , Instruc�iunea Gymnastice� în �colele de b�e�i �i fete, un volum	3	—
Mandrea N. , Reforma judiciară	2	50
Florantin I. P. , Reforma metodului în studii �i pedagogi�.	1	—
Dr. Max , Febra puerperală, monografi�	3	—
Dr. Saabner-Tuduri , Studii asupra apelor minerale din ju- de�ul Neam�u	2	—
Condiescu , Conducerea �i întreţinerea ma�inelor de vapor.	2	—
Dr. Max , Arta obstetricală, tom. I �i II	15	—
Th. Cr. , Vrei să te �nbeasc� bărbatul? Pove�e către feme�.	1	—
Atlas zoologic , 263 figură colorate, cu textu explicativ de Dr. Alexandru-�aabner-Tuduri, un volum în-8 ^o mare, le- g�tur� de lux	10	—
Bălu N. D. , Elemente de aritmetică	—	30
Flaislen , De la situation des consuls étrangers en Rouma- nie et des consuls roumains � l'Etranger. �n 4 ^o	3	—
Alexandru Iuliu August , Tesaurul Familielor, peste 400 recete formule �i proceduri: Economia menagiilor, Igienă, Mica industrie volum în 8 ^o , ilustrat	3	—
Filitis C. A. , Erorile, judiciare	—	30
Calendarul ilustrat Bucurescian , apare în fie-care an, în-4 ^o cu multe ilustra�iun� frumoșe, tiparul îngrijit �i h�rtia fină	1	50
Calendarul Lumei elegante , apare în fie-care an, format mic de buzunar, tiparul sórte îngrijit	—	40
Acela�, edi�ia de lux, cartonagi� artistic	—	75